

Česká zemědělská univerzita v Praze

Fakulta agrobiologie, potravinových a přírodních zdrojů

Katedra botaniky a fyziologie rostlin

**Fakulta agrobiologie,
potravinových a přírodních zdrojů**

**Současnost a perspektivy rozvoje rodinných zemědělských
farem ve středním Polabí**

Diplomová práce

Bc. Kateřina Hlaváčová

Rozvoj venkovského prostoru

prof. Ing. Václav Hejnák, Ph.D.

© 2024 ČZU v Praze

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou diplomovou práci " Současnost a perspektivy rozvoje rodinných zemědělských farem ve středním Polabí " jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucího diplomové práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu literatury na konci práce. Jako autorka uvedené diplomové práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušila autorská práva třetích osob.

V Praze dne 17.04.2024

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala prof. Ing. Václavu Hejnákovi, Ph.D. za odbornou pomoc a cenné rady při zpracování diplomové práce. Děkuji také všem respondentům dotazníkového šetření, kteří mi věnovali svůj čas a ochotu podělit se o své zkušenosti.

Současnost a perspektivy rozvoje rodinných zemědělských farem ve středním Polabí

Souhrn

Diplomová práce se zabývá analýzou současného stavu, trendů a perspektiv rozvoje rodinných zemědělských farem v regionu střední Polabí s důrazem na identifikaci klíčových faktorů, které ovlivňují jejich udržitelnost a rozvoj. V praktické části diplomové práce byl přiblížen a obecně charakterizován region střední Polabí, ve kterém také proběhl samotný průzkum. Výzkum byl proveden pomocí kvalitativního strukturovaného dotazníkového šetření v kombinaci s polostrukturovaným dotazníkovým šetřením. Respondenty bylo 10 rodinných farem, které byly dotazovány buď osobně nebo elektronicky.

Dotazník určený rodinným farmám ve středním Polabí měl za cíl získat informace o výzvách a faktorech ovlivňujících rozvoj a udržitelnost jejich farmy, motivacích a přínosech provozování rodinné farmy, využívání veřejné podpory, spolupráce s komunitou, přístupu k půdě a názorech na budoucnost a zapojení mladší generace.

Dále bylo provedeno kvantitativní dotazníkové šetření s obyvateli regionu. Ti byli vybíráni náhodně a sběr dat probíhal online. Otázky byly zaměřeny na zjištění demografických údajů, postojů k udržitelnosti a původu potravin, zkušeností s nákupy od místních rodinných farem a vnímání jejich vlivu na region. Výzkum měl dále za cíl zjistit, jak často a jakým způsobem obyvatelé nakupují produkty přímo od rodinných farem, které produkty preferují a jaké mají preference ohledně způsobu nákupu. Dále se dotazník snažil odhalit motivace a potenciální bariéry pro nákup od lokálních farem. Data z kvantitativního šetření byla vyhodnocena pomocí programu Excel, slovně okomentována a graficky zpracována.

Na základě získaných výsledků z obou dotazníků byla provedena SWOT analýza regionu střední Polabí. K silným stránkám rodinných farem ve Středním Polabí patří pozitivní vnímání kvality, čerstvosti a rozmanitosti jejich produktů obyvateli, což je doprovázeno výraznou podporou ze strany komunity s ochotou platit vyšší ceny za místní produkce. Farmy jsou navíc proaktivně zapojeny do vzájemné spolupráce a komunitních aktivit, což podporuje jejich pozici v regionu. Mezi slabé stránky se řadí slabá online přítomnost, nedostatečné využití moderních marketingových kanálů, nízká úroveň reklamy a obecně nízké povědomí o nich mezi obyvateli. Hrozby zahrnují konkurenci velkých zemědělských podniků a levnějších zahraničních produktů, klimatické změny, generační výměnu, odliv mladých lidí do měst, nedostatek pracovních sil a vysoké náklady na vstupy, což spolu s administrativní zátěží a byrokracií představuje významné výzvy pro udržitelný rozvoj. Naopak, příležitosti pro farmy

spočívají v rostoucím zájmu o lokální a udržitelné produkty, rozvoji agroturistiky, online prodeji a marketingu a ve zvýšení informovanosti veřejnosti o nabídce. Intenzivnější prezentace farmářů a jejich produktů v digitálním prostoru by mohla posílit vztah mezi spotřebiteli a producenty, zvyšovat povědomí o nabídce a motivovat k nákupu. Většina respondentů má totiž zájem o pravidelné informace skrze sociální média a aktuality online.

Hypotéza č. 1: Zapojení rodinných farem do místních sítí a komunitních iniciativ a spolupráce s místními institucemi přispívá k jejich rozvoji byla potvrzena. Většina farem potvrdila spolupráci s ostatními zemědělci a obyvateli ve svém regionu a jejich pozitivní efekty. Hypotéza č. 2: Podpora ze strany veřejných institucí je důležitým faktorem pro rozvoj rodinných zemědělských farem mohla být jen částečně potvrzena. Většina dotazovaných farem nějaké formy pobírá, ovšem za současných podmínek nejsou tyto podpory dostatečně efektivní a kvůli byrokracii a nedostatku času se některé farmy ani nesnaží o tyto podpory žádat. Hypotéza č. 3: Různé metody prodeje a marketingové strategie mají vliv na úspěšnost a rozvoj rodinných farem. Zapojení rodinných farem do alternativních potravinových sítí (např. farmářské trhy, přímý prodej spotřebitelům) přispívá k jejich ekonomické stabilitě a rozvoji byla potvrzena. Z odpovědí z obou dotazníků vyplynulo, že diverzifikace prodejních kanálů a také zapojení do alternativních potravinových sítí může oslovit širší spektrum zákazníků. Hypotéza č. 4: Změny ve spotřebitelském chování a rostoucí důraz na lokální a trvale udržitelné produkty přináší nové perspektivy a možnosti rozvoje pro rodinné farmy byla také potvrzena. Výsledky z obou dotazníků ukázaly, že existuje rostoucí zájem spotřebitelů o lokální a udržitelně produkováné potraviny a zároveň jsou ochotni zaplatit vyšší ceny, zejména pokud by byli přesvědčeni o vyšší kvalitě produktů a udržitelnosti.

Klíčová slova: rodinné farmy, střední Polabí, lokální potraviny, dotazníkové šetření, SWOT analýza

Present and perspectives of development of family farms in the Central Polabí

Summary

The thesis deals with the analysis of the current state, trends and perspectives of the development of family farms in the Central Polabí region with an emphasis on the identification of key factors that affect their sustainability and development. In the practical part of the thesis, the region of Central Polabí, in which the survey was conducted, was presented and generally characterized. The research was conducted using a qualitative structured questionnaire survey combined with a semi-structured questionnaire survey. The respondents were 10 family farms that were interviewed either in person or electronically.

The questionnaire addressed to family farms in the Central Polabí region aimed to obtain information on the challenges and factors influencing the development and sustainability of their farm, motivations and benefits of running a family farm, use of public support, cooperation with the community, access to land and views on the future and involvement of the younger generation.

Furthermore, a quantitative questionnaire survey was conducted with the inhabitants of the region. They were selected randomly and data collection was done online. Questions were aimed at identifying demographics, attitudes towards sustainability and food sourcing, experiences of buying from local family farms and perceptions of their impact on the region. The research also aimed to determine how often and how residents purchase products directly from family farms, which products they prefer, and their preferences regarding how they purchase. In addition, the survey sought to uncover motivations and potential barriers to purchasing from local farms. The data from the quantitative survey was analyzed using Excel, verbally commented and graphically processed.

Based on the results obtained from both questionnaires, a SWOT analysis of the Central Polabí region was carried out. The strengths of family farms in the Central Polabí region include the positive perception of the quality, freshness and diversity of their products by the inhabitants, which is accompanied by strong support from the community with a willingness to pay higher prices for local produce. In addition, farms are proactively involved in mutual cooperation and community activities, which supports their position in the region. Weaknesses include a weak online presence, lack of use of modern marketing channels, low levels of advertising and generally low awareness among residents. Threats include competition from large farms and cheaper foreign products, climate change, generational change, youth out-migration to cities, labour shortages and high input costs, which together with administrative burden and bureaucracy pose significant challenges to sustainable development. Conversely, opportunities for farms lie in the growing interest in local and sustainable products, the development of agri-tourism, online sales and marketing, and increased public awareness of the offer.

A more intensive presentation of farmers and their products in the digital space could strengthen the relationship between consumers and producers, increase awareness of the offer and motivate purchases. In fact, most respondents are interested in receiving regular information through social media and online news.

Hypothesis 1: The involvement of family farms in local networks and community initiatives and cooperation with local institutions contributes to their development has been confirmed. The majority of farms confirmed the cooperation with other farmers and residents in their region and their positive effects. Hypothesis 2: Support from public institutions is an important factor for the development of family farms could only be partially confirmed. The majority of the interviewed farms receive some form of support, but under the current conditions these supports are not effective enough and due to bureaucracy and lack of time some farms do not even try to apply for these supports. Hypothesis 3: Different sales methods and marketing strategies influence the success and development of family farms. The involvement of family farms in alternative food networks (e.g. farmers' markets, direct sales to consumers) contributes to their economic stability and development was confirmed. Responses from both questionnaires indicated that diversification of sales channels as well as involvement in alternative food networks can reach a wider range of customers. Hypothesis 4: Changes in consumer behaviour and the increasing emphasis on local and sustainable products bring new perspectives and development opportunities for family farms was also confirmed. The results from both questionnaires showed that there is a growing consumer interest in locally and sustainably produced food, and at the same time they are willing to pay higher prices, especially if they would be convinced of higher product quality and sustainability.

Keywords: family farms, střední Polabí, local food, questionnaire survey, SWOT analysis.

Obsah

1	Úvod	10
2	Cíle práce a vědecká hypotéza	11
3	Literární rešerše	12
3.1	Zemědělství v ČR	12
3.2	Rodinné farmy	12
3.2.1	Vývoj rodinných farem v EU a ČR	14
3.3	Význam rodinných farem	17
3.4	Současný stav rodinných farem v ČR a v EU	18
3.4.1	Trendy, výzvy a příležitosti	20
3.5	Veřejná podpora a politiky	23
3.5.1	Zemědělská politika v ČR	23
3.5.2	Společná zemědělská politika EU	24
3.5.3	Asociace soukromého zemědělství ČR	25
3.6	Porovnání ČR s vybranými státy EU	26
3.6.1	Německo	26
3.6.2	Polsko	27
3.6.3	Rakousko	28
3.6.4	Itálie	28
3.7	Role rodinných farem v lokálních potravinových systémech	29
3.8	Resumé literární rešerše	31
4	Metodika	33
4.1	Dotazníkové šetření	33
4.1.1	Dotazník pro obyvatele středního Polabí	33
4.1.2	Strukturovaný dotazník určený rodinným farmám ve středním Polabí	37
4.2	Charakteristika regionu střední Polabí	39
4.2.1	Okres Nymburk	39
4.2.2	Okres Mladá Boleslav	40
4.2.3	Okres Praha-východ	40
4.2.4	Přírodní podmínky a zemědělství v zájmovém území	41
4.2.5	MAS – Střední Polabí	42
5	Výsledky	43
5.1	Vyhodnocení dotazníkového průzkumu obyvatel	43
5.2	Vyhodnocení dotazníkového průzkumu rodinných farem	57
5.3	SWOT analýza	63
6	Diskuze	64

7	Závěr	69
7.1	Vyhodnocení hypotéz	69
8	Literatura.....	71
9	Samostatné přílohy	I

1 Úvod

Rodinné farmy hrají důležitou roli v potravinové bezpečnosti nejen v EU ale i na celém světě a produkují převážnou většinu potravin. Dokonce i přes rostoucí globalizační tlaky v posledních desítkách let, představují stále základní kámen tradičního zemědělství. Ovšem jejich význam přesahuje produkci kvalitních potravin. Zemědělství je důležité i jako zdroj obživy a jako stěžejní prvek sociální a kulturní identity venkovských oblastí. Mimo to produkují potraviny pro místní trhy a zvyšují nezávislost na velkých zemědělských korporacích a dovozech ze zahraničí. Předpokládá se, že rodinné farmy hospodaří udržitelněji a pomáhají zachovávat biodiverzitu, jsou často předávány z generace na generaci. Tím také pomáhají udržet zemědělské znalosti a tradice. V současnosti se venkovské oblasti potýkají s významným vylidňováním, zatímco tempo urbanizace celosvětově stoupá. V tomto kontextu hrají místní zemědělci klíčovou roli v ekonomice a sociálním životě venkovských komunit. Jejich přítomnost a zemědělská činnost přispívají k udržení dostatečné populace, která je nezbytná pro zachování venkovských služeb a institucí. Poskytují pracovní příležitosti a tím udržují životaschopnost venkovských komunit.

Rodinné farmy ovšem v dnešní době čelí mnohým výzvám. Mezi ně patří stárnutí zemědělské populace, nezáměr mladé generace pracovat v zemědělství či převzít rodinnou farmu, již zmíněná pokračující urbanizace a s ní spojený odliv mladých lidí z venkovských oblastí do měst, neustále se zvyšující ceny půdy, pachtů a dále nákladů na vstupy (energie, osiva, hnojiva apod.). Mnoho autorů uvádí, že budoucnost rodinného zemědělství bude záviset na dostatečné inovaci a mimo jiné také na efektivně zaměřených politikách. Pomoci by také mohlo zjednodušení administrativních procesů a zakotvení definice rodinné farmy a její ochrany v legislativě. Ovšem nejdůležitějším faktorem je existence nástupce, který by farmu převzal.

V ČR byly rodinné farmy a zemědělská struktura značně ovlivněny kolektivizací a následnou přeměnou státních a družstevních podniků na dnešní velkopodniky, a tudíž se značně odlišují od zemědělské struktury v západních zemích EU. V Česku nadále dominují velké zemědělské podniky s největší výměrou na podnik v EU. Navzdory tomu představují i v ČR rodinné farmy dominantní formu zemědělství, ovšem zde byla narušena rodinná tradice a zemědělcům často chybí potřebné zkušenosti.

Tato diplomová práce se zabývá současností a perspektivami rozvoje rodinných zemědělských farem v regionu středním Polabí a součástí je identifikace příležitostí pro rozvoj a hrozeb pro rodinné farmy.

2 Cíle práce a vědecká hypotéza

Cílem diplomové práce bude analyzovat současný stav rodinných zemědělských farem, trendy a perspektivy rozvoje v regionu střední Polabí. Součástí bude identifikovat klíčové faktory a vlivy, které ovlivňují rozvoj a udržitelnost rodinných farem v tomto regionu a zhodnocení přínosů a výzev.

Hypotéza č. 1: Zapojení rodinných farem do místních sítí a komunitních iniciativ a spolupráce s místními institucemi přispívá k jejich rozvoji

Hypotéza č.2: Podpora ze strany veřejných institucí je důležitým faktorem pro rozvoj rodinných zemědělských farem

Hypotéza č.3: Různé metody prodeje a marketingové strategie mají vliv na úspěšnost a rozvoj rodinných farem. Zapojení rodinných farem do alternativních potravinových sítí (např. farmářské trhy, přímý prodej spotřebitelům) přispívá k jejich ekonomické stabilitě a rozvoji.

Hypotéza č.4: Změny ve spotřebitelském chování a rostoucí důraz na lokální a trvale udržitelné produkty přináší nové perspektivy a možnosti rozvoje pro rodinné farmy.

3 Literární rešerše

3.1 Zemědělství v ČR

V roce 2022 bylo v ČR celkem 42 760 zemědělských subjektů. Z nich bylo 37 645 fyzických osob a zemědělství podnikatelé z nich tvořili 24 852 a obhospodařovali 30,3% zemědělské půdy. Právnických osob bylo celkem 5 115, avšak obhospodařovaly 69,7 % zemědělské půdy. V roce 2022 činil počet pracovníků v zemědělských podnicích 96,6 tis., zatímco v roce jich bylo 100,2 tis. Můžeme tedy pozorovat postupný pokles. Jejich podíl v celkové struktuře zaměstnanosti v národním hospodářství ČR činil 1,9 %. Dále v roce 2022 připadalo 70,2 % AWU na placenou pracovní sílu, zbylých 29,8 % tvořily neplacené pracovní síly (majitelé a vypomáhající členové rodiny) (Ústav zemědělské ekonomiky a informací 2023).

Věková struktura pracovníků zemědělského sektoru v ČR byla následující: nejvyšší podíl měli pracovníci ve věku 45–59 let (45,3 %), následovala je kategorie ve věku 30–44 let (28,5 %) a nejnižších podílů dosahovali pracovníci kategorie 15–29 let (12,6 %) a 60 a více let (13,6 %). Celkový podíl pracovníků nad 45 let tvořil 58,9 %, což je víc než v celém národním hospodářství. V roce 2021 mělo 49,8 % zaměstnanců střední vzdělání s výučním listem, 27,5 % střední vzdělání s maturitní zkouškou, 11,6 % vysokoškolské (vč. vyššího odborného, bakalářského) a 9,2 % základní (včetně nedokončeného, resp. bez vzdělání) (Ústav zemědělské ekonomiky a informací 2023).

Mezi roky 2000 až 2020 se celková výměra zemědělské půdy snížila o 130,3 tisíce ha. Vedle úbytku orné půdy došlo v uplynulých 20 letech ke zvýšení výměry trvalých travních porostů. Trvalé kultury zahrnující chmelnice, vinice, sady, zahrady a další typy plodin zaujímají 1,2 % obhospodařované zemědělské půdy. Trvalé kultury pěstují spíše menší zemědělské subjekty (14,0 % výměry půdy subjektů do 10 ha), a naopak na plodiny na orné půdě se specializují hlavně velké subjekty (85,1 % výměry půdy subjektů od 2 000 ha výše). Podíl trvalých travních porostů na obhospodařované zemědělské půdě se snižuje rovněž s rostoucí velikostí subjektů (Čermáková & Mácová 2021).

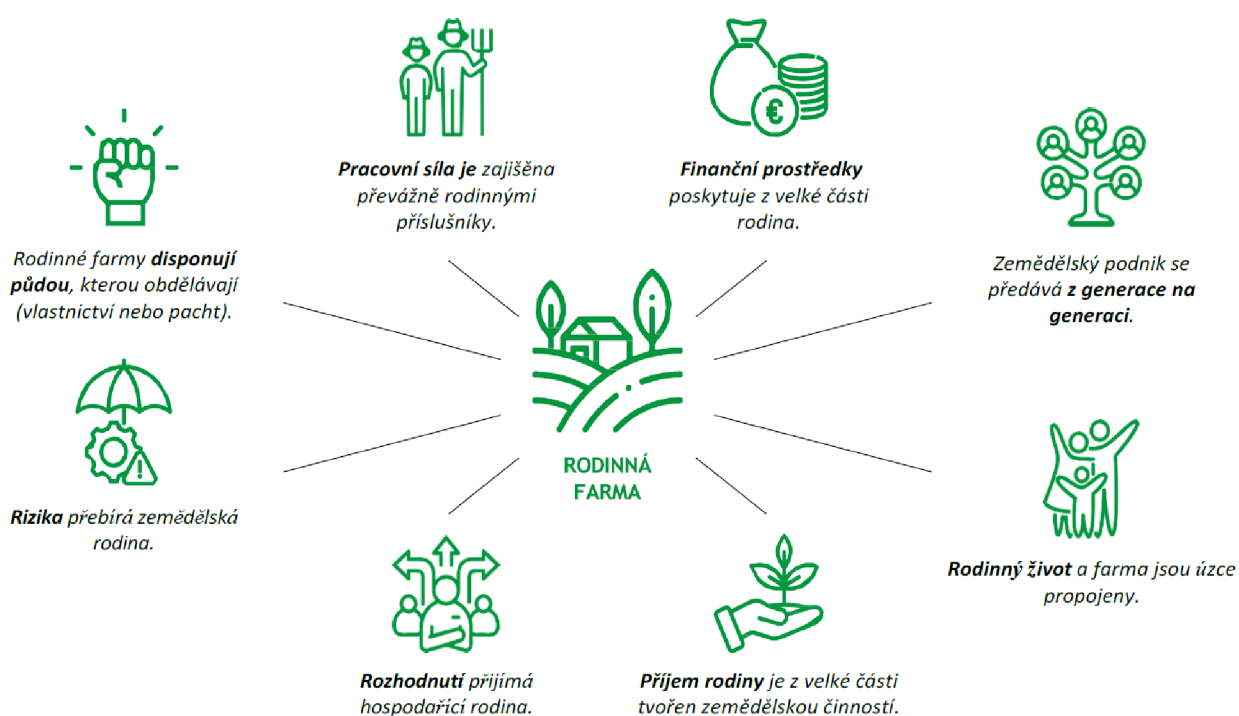
V roce 2022 hospodařilo ekologicky 5 050 ekofarem, a to na celkové výměře 575 464 ha, což představuje podíl 16,22 % z celkové výměry zemědělského půdního fondu. Z pohledu užití půdy v EZ stále dominují trvalé travní porosty (TTP), v roce 2022 s výměrou více než 457 tis. ha a podílem 79,4 % na celkové výměře ekologicky obhospodařované půdy (Šejnohová et al. 2023).

3.2 Rodinné farmy

Dle FAO (2014) produkují rodinné farmy více než 80 % potravin na celém světě. Ricciardi et al. (2018) na základě údajů o konkrétních plodinách a údajů týkajících se velikosti zemědělských podniků v 55 zemích v kombinaci s daty FAOSTAT uvádí, že farmy menší než dva hektary v těchto zemích jsou ve zodpovědné za 30-34 % produkce potravin (FAO 2014; Lowder et al. 2021). Studie z roku 2021 ovšem poukazuje na to, aby se pojmy rodinná farma a malá farma (tj. farma o rozloze menší než dva hektary) vzájemně nezaměňovaly. Podle dostupných informací tvoří malé farmy 84 % všech farem na světě, ale obhospodařují jen asi

12 % veškeré zemědělské půdy a produkuje zhruba 35 % všech potravin na světě, což je mnohem méně než 80 %, které produkuje rodinné farmy (Lowder et al. 2021).

V rozvojových i rozvinutých zemích jsou rodinné farmy převažující formou v zemědělství, avšak neexistuje žádná univerzální definice rodinných farem. Specifická kritéria pro definici rodinné farmy se v praxi mohou lišit v závislosti na kontextu, zemi či národních politikách. Různé zainteresované strany nicméně zavedly definice buď pro čistě analytické účely, nebo pro účely implementace vládních programů. Organizace pro výživu a zemědělství (FAO) definuje rodinnou farmu jako zemědělský podnik, který spravuje a provozuje rodina a kde je zemědělská pracovní síla zajišťována rodinnými příslušníky. V Evropě je obecně rodinná farma považována za rodinné podnikání, z čehož vyplývá, že rodinná farma je zemědělský podnik, kde podnikatelské riziko na sebe bere rodina. (Lowder et al. 2021; Blondeau & Korzenszky 2022).

Obrázek 1 Charakteristika rodinné farmy

Zdroj: Ministerium für Ernährung, Ländlichen Raum (2023), vlastní zpracování

V České republice není prozatím zakotven žádný zákon, který by definoval, co je to rodinná farma. Již několik let se diskutuje o vytvoření zákona o rodinných farmách. V roce 2022 navrhla Asociace soukromého zemědělství ČR 15 konkrétních opatření na podporu a větší využití rodinných farem, která by měla být obsahem zákona o rodinných farmách. Tato opatření by měla zjednodušit podmínky v pracovně právních vztazích, ve stavebním právu, v oblasti zdaňování či podmínky zpracování a prodeje vlastní produkce. Dle navržené definice se pod pojmem rodinná farma rozumí specifická hospodářská jednotka bez zvláštní právní subjektivity, která se převážně věnuje zemědělské prvovýrobě, a to prostřednictvím práce nebo majetkové účasti nejméně dvou členů rodiny, přičemž alespoň jedna osoba z členů rodiny je zemědělským podnikatelem a bez ohledu na formu podnikání, velikost či počet

obhospodařovaných hektarů produkuje tržní produkci nebo poskytuje environmentální služby. (ASZ 2022).

Ze sociologického hlediska jsou rodinné farmy spojeny s rodinnými hodnotami, jako je solidarita, kontinuita a oddanost. Rodinné hospodaření je více než jen volba povolání, ale také odráží způsob života založený na přesvědčení a tradicích týkajících se života a práce. (Davidova & Thomson 2014) Primárním cílem často tedy není pouze maximalizace zisku, jak předpokládají neoklasické modely, ale také další cíle jako je předání stabilního a prosperujícího podniku další generaci. Znamená to mimo jiné, že podnik má delší horizont plánování, který je měřený spíše v generacích než v letech. Prioritou pro farmu se tak stává zajištění dlouhodobého přežití spíše než maximalizace krátkodobých zisků (Gasson et al. 1988; Calus & Huylenbroeck 2010). Podle Asociace soukromého zemědělství ČR neplní zemědělci z rodinných farem pouze roli producentů potravin, ale zároveň plní také různé environmentální a sociální funkce. Představují nositele kulturních hodnot a uchovatele know-how v zemědělství (ASZ 2024).

Mnoho autorů definuje rodinnou farmu podle podílu zemědělské pracovní síly rodinných příslušníků. Definice buď odkazují na množství najaté pracovní síly, a to zejména v porovnání s počtem rodinných příslušníků skutečně pracujících na farmě, a na trvání pracovního poměru. Některé definice konkrétně uvádějí poměr najaté pracovní síly k rodinným příslušníkům a dobu, po kterou ročně najatá pracovní síla na farmě pracuje. Pracovní síla zajišťována rodinnými příslušníky může být vnímána buď jako negativní nebo pozitivní aspekt. Zatímco se často uvádí, že rodinná pracovní síla je pro rodinné farmy kritickým zdrojem, a že představuje konkurenční výhodu, jiní naznačují, že primární využívání rodinné pracovní síly je projevem neschopnosti rodinných farmářů najímat placenou pracovní sílu (Toulmin & Gueye 2003; Poulton et al. 2010; de la O Campos & Garner 2014). Možným důvodem neschopnosti najímat pracovní sílu i přes dostatečné finanční prostředky může také být nedostatečná nabídka pracovních sil v některých venkovských oblastech, která může být způsobena odlivem obyvatelstva a jako taková není možná, i kdyby si rodina mohla pracovní sílu najmout (de la O Campos & Garner 2014).

Zdroj příjmů farem se v posledních desetiletích výrazně změnil. Přímý marketing, agroturistika nebo jiné kombinace příjmů zajišťují přežití mnoha zemědělských podniků, a tím i venkovských oblastí. Rodina má tedy na výběr, zda má být zemědělská výroba jediným zdrojem obživy, zda má být příjem rodiny navýšen o další činnost, nebo zda má farma sloužit "pouze" jako doplňkový zdroj příjmů k hlavní nezemědělské činnosti. Toto rozhodnutí závisí na řadě faktorů, včetně dostupnosti pracovních sil a finančních zdrojů rodiny (Steininger 2010).

3.2.1 Vývoj rodinných farem v EU a ČR

Od začátku průmyslové revoluce podíl zemědělců na celkové populaci klesá. Na rozdíl od tradiční zemědělské společnosti s vysokou mírou soběstačnosti je dnešní zemědělec téměř výhradním výrobcem pro ekonomický trh. Pokles cen zemědělských komodit po druhé světové válce a s tím spojený růst výrobních nákladů vedl od 50. let 20. století k intenzifikaci výroby a k neustálému poklesu počtu zemědělských podniků. Karel Marx byl jedním z prvních, kdo předpovídal postupný zánik rolnického zemědělství v kapitalistických zemích a pohlcení rodinných farem velkými zemědělskými podniky využívajícími moderní technologie a najatou pracovní sílu. Také fordistický systém průmyslové hromadné výroby předpokládal vymizení

malých zemědělských farem a rozsáhlou industrializací zemědělství. Přesto se tyto předpovědi nenaplnily a rodinné farmy nadále zůstávají převažující formou zemědělství nejen v Evropě (Calus & Huylenbroeck 2010; Schwarz 2012).

Vzhledem k častým změnám hranic v historii Evropy existují v mnoha evropských zemích značné regionální rozdíly v zemědělské struktuře. Zásadní rozdíly můžeme pozorovat především mezi starými a novými členskými státy EU. Současně rozdíly v agrární struktuře a zemědělské produktivitě nesouvisí pouze s odlišnou hospodářskou historií po druhé světové válce, ale odrážejí také dřívější historický vývoj zemí. Země tvořící starou Evropskou unii, které se nacházejí na západě Evropy (s výjimkou Řecka), byly mnohem dříve a výrazněji ovlivněny érou industrializace v 19. a 20. století, která souvisela s odlivem zemědělců do jiných odvětví (především do průmyslu), což mělo obecně pozitivní vliv jak na zemědělskou strukturu, tak na výkonnost zemědělství "poháněného" přílivem kapitálu. V zemích střední a východní Evropy proběhla průmyslová revoluce později a byla méně intenzivní, což přispělo k jejich mnohem roztržitější zemědělské struktuře. Ve 20. století se v západní Evropě vlastnictví a vedení zemědělských farem předávalo především v rámci rodiny. Ještě na počátku 21. století tvořily rodinné farmy více než 70 % evropských zemědělských podniků (Joosse & Grubbström 2017). Ve většině zemí východního bloku (s výjimkou Polska a Jugoslávie) došlo po druhé světové válce ke kolektivizaci, která měla dopad na zemědělskou strukturu těchto zemí, a to zejména v České a Slovenské republice, kde se státní a družstevní podniky přeměnily na dnešní velkopodniky. V roce 2022 obhospodařovaly právnické osoby 75% orné půdy s průměrnou výměrou 362,5 ha o. p., zatímco fyzické osoby obhospodařovaly 25 % orné půdy s průměrnou výměrou pouze 16,3 ha o.p. (Chojnacki, Piotr et al. 2021; Ústav zemědělské ekonomiky a informací 2023).

Mnohé instituce v bývalých socialistických státech, jako je například katastr nemovitostí, potřebovaly údržbu nebo modernizaci a existují také problémy s neznámými vlastníky kvůli nerozděleným pozemkům, které byly po desetiletích socialistické vlády přerozděleny původním vlastníkům. Půda byla rozdělena dědictvím a trh s půdou nefungoval tak, aby podporoval efektivitu. Vedle mnoha vlastníků velmi malých pozemků existuje relativně málo vlastníků velkých pozemků, často velké společnosti (Altes 2022).

Významnou příčinou degradace půdy a zároveň překážkou udržitelného hospodaření s půdou je vysoká míra roztržitosti vlastnictví zemědělské půdy. Průměrná velikost pozemku se za období 230 let snížila z 1,08 ha na 0,64 ha. Během stejného období se počet vlastníků na 100 ha zvýšil ze 17,50 na 79,66 ha. Předpokládá se, že tento trend v nadcházejících 30 letech bude v ČR pokračovat. To znamená, že bude docházet k dalšímu zmenšování fyzické velikosti pozemků (pokračující fragmentace pozemků) doprovázené snižováním počtu vlastníků (defragmentace vlastnictví půdy). Fragmentace v době vzniku současné struktury vlastnických vztahů v roce 1785 se ukázala být klíčovým faktorem určujícím další vývoj a také současnou úroveň fragmentace v Česku. Důležitým aspektem je skutečnost, že původní vlastnictví bylo fyzicky poměrně roztržitěné a průměrná velikost parcel byla velmi malá (1,08 ha). Průměrnou hodnotu 17,5 vlastníků na 100 ha však nelze na tehdejší dobu považovat za velký počet. Počáteční stav lze tedy považovat za poměrně roztržitěný z fyzického hlediska, ale relativně konsolidovaný z hlediska spoluvlastnictví. Jeden vlastník v té době držel v průměru 5,7 ha, rozdělených na 5,3 samostatných parcel, které se nacházely na různých místech katastru jeho obce (Sklenicka et al. 2017).

Česká republika je jednou z postsocialistických zemí střední a východní Evropy, kde bylo rodinné zemědělství v období socialismu potlačeno. V 50. letech 20. století došlo ke kolektivizaci zemědělství a rodinné zemědělství téměř přestalo existovat. Na konci 80. let obhospodařovaly rodinné farmy pouze 0,4 % celkové zemědělské půdy. Kolaps komunistického systému v roce 1989 poskytl příležitost k obnově rodinného zemědělství. Přestože je české zemědělství v současné době pevně začleněno do ekonomických a administrativních struktur EU, rodinným zemědělcům chybí přímá zkušenost, jako mají západní státy s nepřerušovanou tradicí rodinného zemědělství (Zagata et al. 2019). Očekávalo se, že transformace státních zemědělských podniků povede k vytvoření širokého spektra podnikatelských subjektů rodinných farem, podobně jako v západoevropských zemích. Tato očekávání se však nenaplnila (Vavřina & Basovníková 2016).

Na počátku 90. let mohla restituce půdy jejím bývalým vlastníkům napomoci ke vzniku nezávislých zemědělců. Zpočátku to bylo podporováno politikou investičních podpor, ale po roce 1994 se proces zpomalil. Počet těch, kteří se mohli zapojit do rodinného zemědělského podnikání, byl poměrně omezený. Dědicové bývalých vlastníků půdy žijící ve městech měli o zemědělství malý zájem. Extrémní roztržitost pozemkového vlastnictví, zpoždění při zjišťování vlastnických práv pozemků a při obnově katastru nemovitostí a nedostatek počátečního kapitálu, to vše bránilo vzniku tohoto typu rodinného zemědělství (Maurel 2015). Noví rodinní farmáři obnovovali své postavení v zemědělském sektoru velmi pomalu a potýkali se s mnoha obtížemi, především s ekonomickými a institucionálními překážkami a sociokulturní setrvačností venkova (často se projevující nostalgii po socialistickém zemědělství), které dohromady bránily rychlejšímu transformačnímu procesu (Pospěch 2014; Zagata et al. 2019). Zagata et al. (2019) tvrdí, že toto transformační období lépe zvládli rodinní zemědělci, kteří dokázali oživit rodinné hospodaření a obnovit tradice, které zde existovaly před kolektivizací v 50. letech 20. století.

Po roce 1989 došlo k výrazným změnám ve struktuře českého zemědělství. Na rozdíl od obecného trendu vývoje zemědělství v EU, který se vyznačuje rostoucí koncentrací v Česku se během restitucí zvýšil počet zemědělských podniků, a tím se snížila jejich průměrná výměra, což je umocněno snížením využívané zemědělské půdy. I přes tyto strukturální změny však zůstává průměrná velikost zemědělského podniku v Česku největší v EU, což je obecně vnímáno jako konkurenční výhoda. Na druhé straně se má za to, že malé farmy mají pozitivní vliv na ochranu životního prostředí, biologickou rozmanitost a udržitelnost venkova. Tvůrci politik se proto snaží trend koncentrace zvrátit zvýšením podpory malých farem (Kryszak et al. 2021; Svobodová et al. 2022; Lososová et al. 2023).

Bližící se vstup do EU v roce 2000 vyžadoval, aby se zemědělská struktura znovu přizpůsobila novým ekonomickým a sociálním nařízením. Zavádění nástrojů SZP způsobilo, že se proces konsolidace malých a středních rodinných farem zpomalil. SZP byla navržena a založena na podmínkách pro staré členské státy, a ne zcela vyhovovala podmínkám nových členských států. Během přechodného období se často tvrdí, že zemědělci z nových členských států byli nuceni hospodařit za nespravedlivých podmínek. Mezi léty 2003 a 2010 ubylo v ČR 88 % farem menších než 2 ha (Maurel 2015).

Mezi lety 2000 až 2020 poklesl v Česku počet zemědělských subjektů, zejména těch zabývajících se živočišnou výrobou. Dále poklesl počet plně zaměstnaných v zemědělství téměř o polovinu, přesně o 45,3 %. Došlo i ke změnám ve struktuře na obhospodařované půdě.

Výměra ekologicky obhospodařované zemědělské půdy se mezi léty 2000-2020 zvýšila na čtyřnásobek a mezi lety 2020-2021 se rozrostla téměř o 10 %. Ke konci roku 2021 hospodařilo ekologicky 4 794 farem na výměře 558 124 hektarů, což představuje 15,7% podíl na celkovém zemědělském půdním fondu České republiky. V roce 1990 existovaly v Česku pouze 3 ekologicky hospodařící zemědělci (Cieslar 2021; Bílý 2023).

Restituční řízení, vedená pozemkovými úřady podle zákona č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku (též zákon o půdě), jsou prakticky dokončena. K 31. 12. 2020 bylo rozhodnuto v 99,87 % restitučních žádostí. Pozemkové úřady v rámci správních řízení obnovily k datu 31. 12. 2020 vlastnické právo k 1,296 mil. ha půdy, z toho zemědělské půdy bylo 0,932 mil. ha, lesní půdy 0,289 mil. ha a 0,075 mil. ha ostatní půdy. Nevydáno bylo rozhodnutími pozemkových úřadů 0,511 mil. ha, z toho 0,373 mil. ha bez přiznání práva na náhradu a 0,138 mil. ha s právem na náhradu (Ministerstvo zemědělství 2021).

3.3 Význam rodinných farem

Význam zemědělství přesahuje rámec produkce potravin a výtěžku. Rodinné farmy vytváří pracovní místa ve venkovských oblastech, mají kulturní a sociální funkce a ovlivňují životní prostředí (van Vliet et al. 2015; Wuepper et al. 2020). Subsistenční a polosubsistenční malé farmy mají zvláštní význam v současné globální zemědělské politice. Představují způsob života, kterým si velká část obyvatel venkova zajišťuje obživu. Tradičně měly jednotlivé rolnické domácnosti po staletí jako hlavní zdroj příjmů práci vycházející z poctivé a morální odpovědnosti za životní prostředí a společnost. Rodinné zemědělství a drobní zemědělci hrají zásadní roli v produkci potravin, udržování ekonomiky venkova a zachování biologické rozmanitosti. Zachování přírodních zdrojů a rozmanitost zemědělských činností jsou základem rodinného zemědělství. Pro drobné zemědělce jsou půda, voda a biodiverzita považovány za dlouhodobou investici, kterou je třeba zachovat. Hospodařením s přírodními zdroji a krajinou jsou tyto zemědělci schopni zlepšit agroekosystémy. To podporuje názor, že se rodinné farmy snaží o udržitelný růst zemědělské výroby a ochranu přírodních zdrojů (Davidova & Thomson 2014; Toader & Roman 2015).

Existují i ovšem studie, které tvrdí, že dopady na životní prostředí souvisejí s výrobními metodami, intenzitou a účinností využívání zdrojů, nikoli však s velikostí farmy, využíváním rodinné práce nebo vlastnictvím a specifika rodinných farem nemají přímý vliv na dopady zemědělství na životní prostředí. Ovšem existují i názory, že rodinní zemědělci mají delší časový horizont kvůli předpokládanému převzetí hospodářství následující generací, což je podněcuje k volbě udržitelnějších způsobů hospodaření (van Vliet et al. 2015).

Wuepper et al. (2020) tvrdí, že menší farmy nejsou obecně udržitelnější. Ve skutečnosti odhadují, že malé rodinné zemědělství vede k o něco menšímu vytváření nebo zachování prvků, jako jsou stromy, remízky, dále k o něco většímu množství půdy, která je v zimě ponechána ladem, a častější monokulturu. Na druhé straně se objevuje častěji diverzifikace produkce.

Zemědělci mají větší flexibilitu než jiné subjekty, aby rozdělili čisté zisky z rodinného hospodářství mezi rozšiřování své výroby, vlastní rodinnou spotřebu nebo investice do výrobních faktorů, což jim umožňuje úspěšně konkurovat industriálním formám zemědělství,

kteří se zaměřují na generování zisků. Díky tomu, že se rodinné farmy spoléhají více na práci členů rodiny než na práci najatých zaměstnanců, mají vyšší schopnost odolat méně prosperujícím obdobím (Calus & Lauwers 2009).

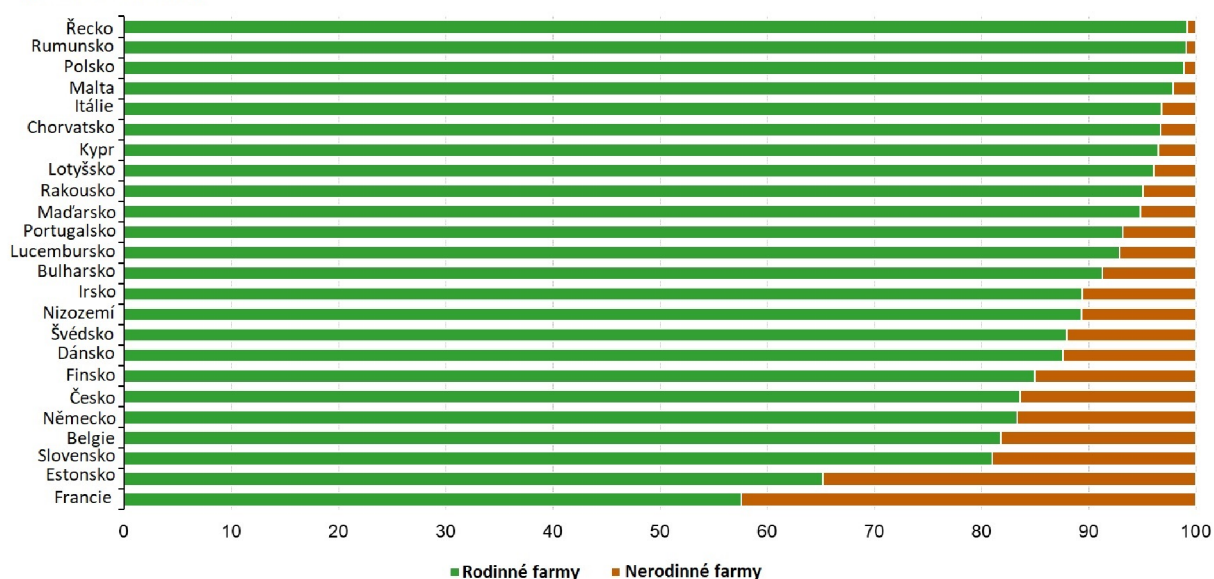
Zachování venkovských komunit je ohroženo vylidňováním venkovských oblastí, zatímco urbanizace po celém světě nabírá na rychlosti. Místní zemědělci jsou v rámci venkovských oblastí aktéry hrající důležitou ekonomickou a sociální roli a přispívají k hustotě obyvatelstva potřebné k udržení klíčových venkovských služeb a institucí. Z tohoto důvodu je podporováno zachování mnoha malých zemědělských podniků, aby se zabránilo vylidňování venkovských oblastí (van Vliet et al. 2015).

V celé Evropě se do podpory malých zemědělských podniků zapojují také místní orgány. Přestože je jich stále ještě menšina, stále více místních zastupitelů si uvědomuje přínos malých farem pro místní produkci potravin, vytváření pracovních míst, ochranu vody, sociální a kulturní aktivity nebo péči o krajinu. Někteří z nich organizují odbyt pro produkty malých zemědělců, například prostřednictvím veřejných zakázek, farmářských trhů nebo distribučních platform. Někteří poskytují veřejnou podporu a finanční prostředky. Rozvoj malých rodinných farem s sebou nese environmentální přínosy, jako je lepší hospodaření v krajině, zvyšování biologické rozmanitosti a ochrana vod, a také ekonomické výhody v podobě vytváření pracovních míst ve venkovských oblastech a vytváření krátkých dodavatelských potravinových řetězců pro větší počet spotřebitelů (Lengyel et al. 2017; Vasylieva & James 2020).

3.4 Současný stav rodinných farem v ČR a v EU

Zemědělství v členských státech EU vykazuje velké rozdíly v míře produkce a ekonomické výkonnosti zemědělských podniků. Velké zemědělské podniky jsou rozšířeny např. v některých regionech Španělska, Francie a Skandinávie. Velmi velké farmy jsou běžné v zemích střední a východní Evropy, které prošly kolektivizací zemědělství. Převažují v České republice, na Slovensku a v Bulharsku, naopak v Polsku a ve Slovinsku, kde se rolníci kolektivizaci vyhnuli, existuje tento typ farem jen marginálně. Malé farmy v EU se často nacházejí v periferních oblastech, například na severu Skandinávie, ve Skotsku a Irsku, v jihovýchodní Evropě a ve všech středomořských zemích (Kryszak et al. 2021). Přes značné rozdíly jsou rodinné farmy jsou nejrozšířenějším modelem fungování zemědělství v celé Evropě, a proto mají (nejen) v EU velký význam. Většina zemědělských podniků v EU jsou rodinné farmy, které se dědí z generace na generaci a přispívají k socioekonomické a environmentální udržitelnosti venkovských oblastí (Parlínska & Parlínska 2015).

Rozdělení farem, 2020 (podíl farem v %)

Obrázek 2 Podíl rodinných farem v zemích EU

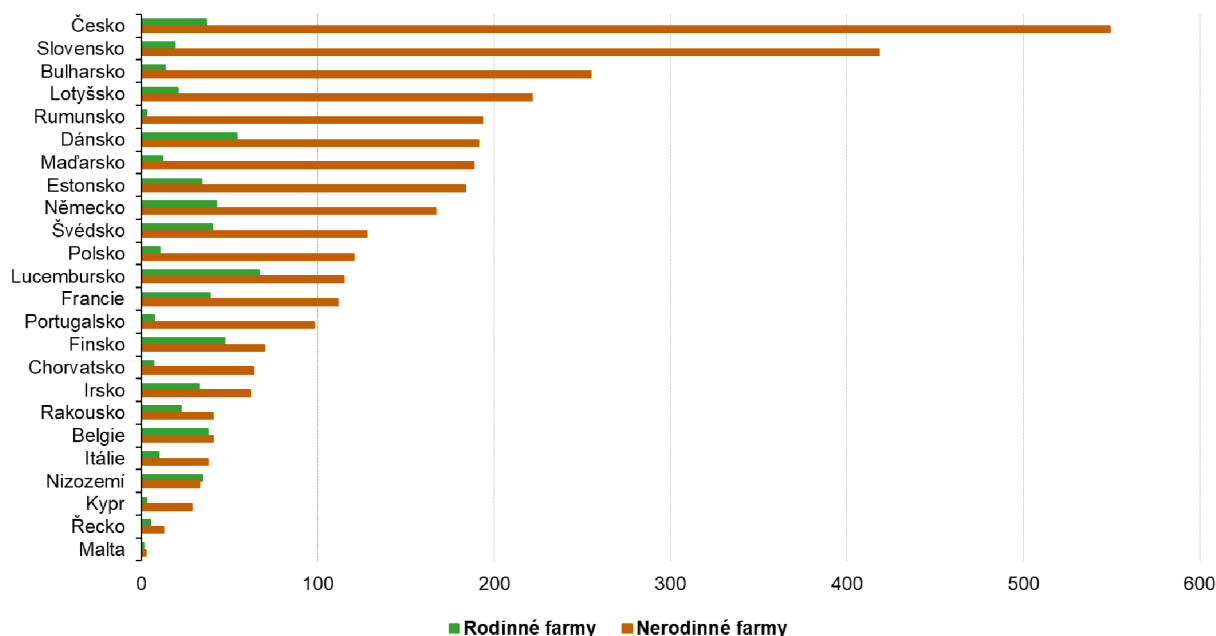
Zdroj: Eurostat 2022

Dle nejnovějších dat Eurostatu (Obrázek 1) tvořily rodinné farmy v roce 2020 nejméně 80 % všech farem ve všech členských státech EU kromě dvou, výjimkou bylo Estonsko (přibližně 65 %) a Francie (přibližně 58 %). Z 9,1 milionu zemědělských podniků v EU měly přibližně dvě třetiny (63,8 %) rozlohu menší než 5 ha. Převážná většina zemědělských podniků v EU (94,8 % v roce 2020) je tedy klasifikována jako rodinné farmy, které jsou definovány jako farmy, v nichž 50 % nebo více pravidelné zemědělské pracovní síly tvoří rodinní příslušníci. Téměř dvě třetiny zemědělských podniků obhospodařovaly méně než 5 ha. Na druhém konci produkční škály se nachází 7,5 % zemědělských podniků v EU o velikosti 50 ha a více, které obhospodařují dvě třetiny (68,2 %) zemědělsky využívané plochy v EU. Ačkoli tedy průměrná velikost zemědělského podniku v EU v roce 2020 činila 17,4 ha, pouze 18 % zemědělských podniků bylo přibližně stejně velkých nebo větších. Počet nejmenších zemědělských podniků do 5 ha v EU klesl v roce 2020 o 4,6 milionu oproti roku 2005. Celkový počet zemědělských podniků o velikosti od 5 do 100 ha byl v roce 2020 o 0,7 milionu nižší než v roce 2005, ovšem výměra půdy využívané k produkci zůstala stabilní (Eurostat 2022, 2023).

Ve struktuře zemědělských podniků přetrvává vysoký podíl velkých právnických osob na obhospodařované zemědělské půdy, zatímco fyzické osoby charakteru rodinných farem, které tvoří téměř 90 % všech subjektů, hospodaří zhruba na 30 % zemědělské půdy (Ústav zemědělské ekonomiky a informací 2023).

Průměrná velikost zemědělských podniků v EU, 2020

(ha, rodinné a nerodinné farmy)

Obrázek 3 Průměrná velikost zemědělských podniků v EU v roce 2020

Zdroj: Eurostat 2022

Průměrný věk manažerů zemědělských podniků se v letech 2010 až 2020 příliš nezměnil, z 55,4 let na 56,9 let. Nicméně podíl zemědělců starších 65 let vzrostl z 30 % na 34 %. Tento trend lze pozorovat jak ve venkovských oblastech, tak v populaci obecně, ačkoli podíl starších zemědělců je vyšší než průměr v populaci. Nejmladší zemědělci hospodaří v průměru na největších farmách nad 100 ha (51 let) a nejstarší zemědělci hospodaří spíše na nejmenších farmách do 2 ha (59 let). Přesto stále větší plochu půdy obhospodařují starší zemědělci. V posledních 10 letech došlo k odlivu zemědělské pracovní síly ze zemědělství. Statistiky ukázaly, že za 10 let došlo ke snížení ročních pracovních jednotek (AWU) o 23 % v důsledku menšího množství neplacené, rodinné práce. (European Union 2022).

V EU venkovské oblasti představují 85 % celkové rozlohy a přímo či nepřímo ovlivňují více než 50 % evropské populace (Sin & Nowak 2014).

3.4.1 Trendy, výzvy a příležitosti

Dominance rodinných farem po celém světě ukazuje jejich schopnost adaptace. Sice se mění, ale daří se jim udržovat jak určitou míru solidarity mezi členy rodiny a v širším měřítku s místní komunitou, tak efektivně využívat své zdroje pro podporu své produkční činnosti nebo pro uspokojení potřeb domácnosti. Klíčovým faktorem je zde převaha rodinné práce a její

flexibilita. Během obtížných období mohou zemědělci a jejich rodiny pracovat déle za méně peněz nebo dokonce bez odměny. Na druhou stranu, během příznivějších období mohou zemědělské rodiny dostávat větší odměny a nebo akumulovat zdroje pro budoucí investice či nepříznivé období (Bosc & Sourisseau 2019).

I když se počet evropských zemědělských podniků od roku 1970 neustále snižoval, po roce 2000 se tento pokles zrychlil. Mezi lety 2000 a 2010 se počet zemědělských podniků snížil o něco více než pětinu. Zároveň zemědělská populace stárne. V roce 2016 bylo pouze 7,5 % evropských zemědělců mladších 36 let a jeden ze tří byl starší 65 let. To znamená, že během příštích deseti let zmizí početná část zemědělců. Často nejde jen o to, že jednotlivý zemědělec ukončí svou činnost, ale jelikož mnoho z nich nenajde nástupce, celý zemědělský podnik skončí (Joosse & Grubbström 2017). Dosavadní studie poukázaly na postupný pokles počtu mladých lidí, kteří se zapojují do zemědělských činností, což se přičítá ekonomickým a sociálním důvodům. Tento nezájem nových lidí o zemědělství vede k postupnému zvyšování věku zemědělců a k nedostatečné generační obměně rodinných farem. Neustálý pokles počtu mladých zemědělců je považován za jeden z hlavních nedostatků zemědělství EU (Plana-Farran & Gallizo 2021). Zagata a Sutherland (2015) tvrdí, že nízký podíl mladých lidí v zemědělských podnicích je považovaný za ztrátu potenciálu, pokud jde o vytváření efektivnějších, konkurenceschopnějších a udržitelnějších zemědělských podniků v souladu s požadavky na ochranu životního prostředí.

Jedním z nejdůležitějších faktorů, které ovlivní budoucnost rodinných farem, je existence nástupce, který by farmu převzal. Absence nástupce znamená, že zemědělský podnik může v některých situacích zaniknout, nebo může být s větší pravděpodobností prodán rozrůstajícím se rodinným farmám nebo nerodinným podnikům (Davidova & Thomson 2014). Inovace, udržitelnost a nalezení nástupce představují tři důležitá témata související s rodinným zemědělstvím. V souvislosti s rychle se měnícím prostředím, v němž se nacházejí, musí rodinné farmy zavádět inovační strategie, aby zůstaly ekonomicky úspěšné. Rodinné farmy, které zavádějí inovativní a udržitelné obchodní strategie, budou zřejmě mít vyšší pravděpodobnost najít nástupce, protože jsou atraktivnější pro další generace (Toader & Roman 2015).

Sklenička et al. (2017) uvádí, že vysoká míra rozdrobenosti vlastnických struktur je překážkou hospodaření a snižuje pocit odpovědnosti vlastníků za půdu a krajinu. Stává se proto zásadní příčinou nejistoty ohledně vlastnictví půdy a posléze jednou z příčin degradace půdy. Dále očekává, že fragmentace bude pokračovat a že pravděpodobně přechod od populačního růstu k poklesu počtu obyvatel může zpomalit růst počtu vlastníků. Dědictví může také způsobit fragmentaci vlastnictví půdy, což je pravděpodobně nejproblematictější ve venkovských oblastech, kde jsou nezemědělské zaměstnání a sociální mobilita omezené. To se může stát problémem i pro budoucnost rodinné farmy, protože fragmentace znamená zmenšení výměry obhospodařované půdy (de la O Campos & Garner 2014).

Ve vyspělých zemích jsou kultura a živobytí na venkově ohroženy v důsledku rostoucí velikosti zemědělských podniků, včetně rodinných farem, a vylidňování venkova. V rozvojových zemích přetrvávají malé farmy, kde je málo pracovních příležitostí mimo farmu, což nutí lidi zůstat v zemědělství a zároveň se zvyšuje chudoba na venkově. V obou případech by mohly politiky pomoci malým zemědělským podnikům, které jsou ohroženy ekonomickou ztrátou životaschopnosti, například prostřednictvím spolupráce nebo diverzifikace v rámci zemědělství nebo mimo něj. Pro většinu rodinných farem bude jejich přežití záviset spíše na

transformaci než na zachování stávajícího stavu. Politiky se musí zaměřit na dlouhodobou ekonomickou životaschopnost zemědělství ve všech jeho formách a podobách (van Vliet et al. 2015).

Ekonomická udržitelnost je klíčovým faktorem udržitelnosti zemědělství, protože na ní závisí účinnost dalších dvou faktorů (environmentálního a sociálního). Finanční zisk, který zemědělci získávají ze své zemědělské činnosti, by měl být dostatečný k udržení životaschopnosti, podpoře produkce, zachování a ochraně životního prostředí a přispění ke zvýšení kvality života místní komunity (Savickienė & Miceikienė 2018).

Van der Meulen et al. (2014) tvrdí, že v moderním podnikatelském prostředí se lze jen stěží vyhnout zhoršení finanční situace a vývoj činnosti zemědělského podniku je vysoce závislý na velikosti majetku ve vlastnictví zemědělců, který odráží úroveň solventnosti, schopnost podniku hradit závazky z vlastních zdrojů a finanční riziko. A dále tvrdí, že vysoká úroveň ekonomické udržitelnosti rodinných farem se vyznačuje schopností zemědělce kombinovat kapitál, práci a přírodní zdroje při zemědělských činnostech, zavádění inovací, dosahování zisku a vystavování svého aktiva riziku (van der Meulen et al. 2014).

Rakouská studie z roku 2021 se dále zabývala psychickou pohodou farmářů a došla k závěru, že časové vytížení může mít vážné důsledky pro zdraví dotčených členů rodiny. Při příliš velké časové zátěži trpí sociální kontakty a fyzická regenerace. Dále uvádí, že zemědělci jsou mnohem častěji než průměr postiženi patologickým psychosociálním stresem v podobě syndromu vyhoření. A pokud chybí dostatečná časová rezerva, může to vést k chybným rozhodnutím a zdravotním problémům a udržitelné řízení podniku pak není možné (Mann et al. 2021).

Jednou z příležitostí rodinných farem je jejich schopnost předvídat měnící se požadavky spotřebitelů díky jejich flexibilitě a úzkému propojení se zemědělskou produkcí. Ve chvíli, kdy se mění poptávka spotřebitelů, musí zemědělský podnik přizpůsobit výrobní proces, aby zůstal konkurenceschopný. Flexibilní struktura rodinných farem může účinně předvídat měnící se požadavky spotřebitelů. V posledních desetiletích mají tržní trendy tendenci směřovat ke stále větší kvalitativní diverzifikaci potravin (Suess-Reyes & Fuetsch 2016). Diverzifikace zemědělských produktů vyžaduje technické dovednosti specifické pro danou lokalitu (Calus & Lauwers 2009).

Budoucnost rodinného zemědělství bude záviset na politikách, které budou definovány a prováděny v každé zemi. Přestože rodinný charakter má své výhody, zejména pokud jde o efektivitu a odolnost, nemůže sám o sobě reagovat na všechny výzvy, kterým čelí zemědělci a v širším smyslu společnosti, jejichž jsou součástí. Prvním scénářem budoucího vývoje rodinných farem je zachování rodinného zemědělství za podmínek víceméně shodných s těmi, které známe dnes. Druhý scénář by upřednostňoval přeměnu omezeného počtu rodinných zemědělců na rodinné právnické podniky. Třetí scénář by znamenal postupný zánik rodinného zemědělství bez schopnosti udržet mladé lidi před odchodem do měst a opouštěním venkovských oblastí. Poslední scénář vývoje by znamenal posílení rodinných farem prostřednictvím přiměřené a inovativní politické podpory. Pokrok ve vzdělání mladší generace může znamenat zásadní změnu a impuls pro rodinné farmy. Mladí lidé, kteří mají lepší vzdělání, mohou přistupovat k zemědělství s novými perspektivami a názory. To může vést k podstatným inovacím v rozvoji rodinných farem (Bosc & Sourisseau 2019).

Dalším faktorem změn ve vývoji rodinného a nerodinného zemědělství je technologický pokrok a z něj vyplývající strukturální změny. Technologický pokrok může částečně kompenzovat některé nevýhody, kterým čelí rodinné farmy v otázce ekonomické efektivity, protože nové poznatky a inovace umožní některým zemědělským podnikům růst a udržet či zvýšit jejich konkurenceschopnost na evropských a světových trzích. Takový růst velikosti zemědělských podniků, co do rozlohy nebo ekonomické velikosti, nevyhnutelně sníží počet rodinných farem v EU. Proces směřující k větším rodinným farmám a zániku některých menších farem bude pravděpodobně na území EU nerovnoměrný, protože bude záviset na místních ekonomických a biofyzikálních podmínkách (Davidova & Thomson 2014).

V současné době se politické agendy týkající se zemědělství změnila z modernizace na ekologičtější výrobní metody. Ekologičtější výrobní metody zahrnují více než jen několik málo změn, které může jednoduše provést zemědělec, který má pár let před důchodem. Musí kompletně změnit způsob hospodaření. Je to více než jen generační obměna, nýbrž změna postupů v hospodaření a odklon od jediného účelu, kterým je základní produkce potravin. Zemědělci, kteří neexpandují nebo neinovují, odchází a jsou předstíženi svými inovativními konkurenty. Pro zemědělce vlastníci půdy může být atraktivní přestat hospodařit a pronajmout půdu nejvýhodnějšímu zájemci a tím přispívá k jednosměrnému přesunu lidí a peněz z venkovských oblastí (Altes & K 2023).

Velké zemědělské podniky, které rostou, mohou platit vyšší ceny než noví zemědělci. Kromě toho je mnoho stimulů a zemědělských dotací využito na trhu s půdou, což vede k vyšším cenám. Velké, rostoucí farmy zvětšují své pozemky především prostřednictvím pronájmu. Existuje mnoho politických opatření, která v reakci na výzvy spojené se změnou klimatu, nedostatkem zdrojů a ztrátou biologické rozmanitosti podporují jiné způsoby hospodaření na vysoké úrovni abstrakce, jako je například strategie "Farm to Fork", která však nevedla ke změnám podmínek na trhu s půdou, ani nepřinesla rozvoj operačních programů, které by změnila téma přístupu k půdě pro nové zemědělce (Altes & K 2023).

Dalším problémem, kterému rodinné farmy v současné době čelí, jsou vysoké ceny půdy a pachtovného. Státní pozemkový úřad [SPÚ] zvýšil v roce 2023 pachtovné za pronájem zemědělské půdy. Nově činí 5,8 % z průměrné ceny půdy. Doposud od roku 2014 bylo 2,2 %. Změny se týkají i uzavřených zhruba 13 000 smluv. Důvodem je především to, že dosavadní koeficient 2,2 % již neodpovídal aktuálním ekonomickým podmínkám v sektoru zemědělství. (ASZ 2023a; Státní pozemkový úřad 2023)

3.5 Veřejná podpora a politiky

3.5.1 Zemědělská politika v ČR

Z národních zdrojů podporuje Česká republika prostřednictvím řady cílených programů spektrum důležitých aktivit. Dotace do zemědělství pro rok 2024 obsahují programy zaměřené proti rozšiřování nebezpečných nákaz hospodářských zvířat, programy nezbytné pro udržení a rozvoj jednotlivých komodit (např. zlepšování genetického potenciálu hospodářských zvířat, podpora včelařství), programy na podporu ozdravování polních a speciálních plodin (např. podpora prevence šíření chorob přenosných osivem či sadbou, podpora šlechtitelské činnosti a

genetických zdrojů) a agroenvironmentální programy. Ministerstvo zemědělství poskytne zemědělcům v roce 2024 z národních zdrojů 2,5 miliardy korun (Ministerstvo zemědělství 2023).

Podpůrný a garanční rolnický a lesnický fond, a.s. (PGRLF) je jedním ze základních pilířů dotační politiky Ministerstva zemědělství. Z hlediska právní formy je PGRLF akciovou společností, ve které 100 % akcií vlastní Česká republika. V současné době zahrnuje nabídka podpůrných programů PGRLF dvanáct programů určených pro zemědělské prvovýrobce, zpracovatele zemědělské produkce a podnikatele v oblasti zpracování dřeva a lesního hospodářství. Vedle primárních podpor ve formě subvence částí úroků z komerčních úvěrů je dnes poskytována přímá podpora pojištění či nákupu zemědělské půdy, nebo podpora ve formě úvěrů poskytnutých PGRLF. Dosud umožnil čerpat úvěry pro české zemědělce v objemu téměř 232 mld. Kč (k 31.12.2023). Podpora ze strany PGRLF byla soustředěna na poskytování garancí a dotací části úroku z úvěru. PGRLF pracoval velmi intenzivně zvláště v letech 1996 až 1998, kdy byla i dotace ze státního rozpočtu největší. V tomto období byly úvěry zatíženy vysokou úrokovou mírou a v českém zemědělství byla akutní potřeba investic (PGRLF 2024).

3.5.2 Společná zemědělská politika EU

Zemědělská politika je od počátku integračního procesu jednou z nejdůležitějších oblastí evropské politiky. Na pozadí nedostatku potravin a hladu po druhé světové válce se tehdejších šest členských států rozhodlo v roce 1957 podepsat Smlouvu o Evropském hospodářském společenství (EHS). Podle čl. 39 Smlouvy o fungování Evropské unie má SZP tyto cíle:

- zvýšit produktivitu zemědělství podporou technického pokroku a zajišťováním optimálního využití výrobních činitelů, zejména pracovní síly,
- zajistit zemědělcům přiměřené životní podmínky,
- stabilizovat trhy,
- zajistit dostupnost zásobování,
- zajistit rozumné ceny pro spotřebitele (EUR-Lex 2024).

Prostřednictvím Evropského zemědělského záručního fondu (EZZF) pomáhá SZP zemědělcům v EU zajišťovat bezpečné, zdravé a cenově dostupné potraviny tím, že jim poskytuje finanční podpory. Financuje také opatření na podporu a stabilizaci zemědělských trhů. Evropský zemědělský fond pro rozvoj venkova (EZFRV) financuje programy členských států pro rozvoj venkova. Podíl SZP na rozpočtu EU během uplynulých 30 let trvale klesá. Ze 73 % v roce 1985 klesl na 31 % v období 2021–2027 (EUR-Lex 2024).

Aktuální strategický plán Společné zemědělské politiky na období 2023–2027 se zaměřuje na udržitelnost a konkurenceschopnost zemědělství, naplnění Zelené dohody pro Evropu (Green Deal), zejména pomocí strategie Farm to Fork jinými slovy „z farmy na vidličku“ a podpory biodiverzity. Země EU musejí vyčlenit nejméně 10 % svých přímých plateb na nástroj redistributivní podpory příjmu, což by mělo lépe řešit příjmové potřeby menších a středních zemědělských podniků. Jedním ze specifických cílů je zlepšovat postavení zemědělců v hodnotovém řetězci. Cílem je zlepšit organizaci dodavatelského řetězce tak, aby se více zemědělských podniků zapojilo do různých seskupení producentů, organizací

producentů, a také aby se více angažovali na místních trzích a v krátkých dodavatelských řetězcích. (Evropský parlament & Rada EU 2023) .

V aktuálním strategickém plánu pro období 2023-2027 vznikl nový dotační titul Platba pro malé zemědělce. Je určený pro malé zemědělce s hospodářstvím o velikosti do 10 hektarů. Platby pro Malé zemědělce budou vyplaceny v celkové výši 99,4 milionů korun a rozděleny mezi 5 389 žadatelů (SZIF 2023). Roční platba pro jednotlivé zemědělce nepřesáhne částku 1 250 EUR (Evropský parlament & Rada EU 2023). Tato dotace nahrazuje všechny ostatní přímé platby, nelze o ni tedy žádat společně s jinou platbou. Zemědělec si může sám vybrat, co je pro něj výhodnější, zda platba pro malé zemědělce, nebo zda raději zvolí jinou podporu. Platba pro malé zemědělce nahrazuje všechny ostatní formy plateb na podporu příjmu.

Nové programové období EU 2023-2027 znamenalo změnu dotačních pravidel pro všechny členské státy. Ukázalo se však, že upřednostňování malých podniků před velkými je v České republice patrnější než v ostatních zemích. V České republice má jít na redistribuční platby zvýhodňující malé podniky 23 % z celkové částky na přímé platby, zatímco v okolních zemích je to 10 až 12 %. Podle Agrární komory ČR a Zemědělského svazu ČR hrozí zhoršení kvality potravin, růst cen a vyšší dovoz potravin ze sousedních zemí, zejména z Polska. Naopak Asociace soukromého zemědělství zastupující drobné zemědělce považuje změny za krok správným směrem. Finanční podpora zvýhodňující malé farmy v ČR je motivována potřebou diverzifikace zemědělských činností v krajině. Menší lány mají více mezi menší hospodařící farmy mohou vytvářet heterogennější krajinu. Ovšem výsledky jasně ukazují, že ekonomická výkonnost závisí na velikosti farem. V období let 2015-2020 měly větší farmy podstatně vyšší produktivitu a ziskovost než menší. Nízká ekonomická výkonnost menších farem ukazuje na potřebu jejich strategické transformace. Tato transformace by mohla být zaměřena na specializaci, nezemědělskou výrobu, vyšší využívání výrobních činností a intenzitu výroby přiměřenou přírodním podmínkám (Svobodová et al. 2022).

Společná zemědělská politika (SZP) navíc prostřednictvím podpůrných opatření pro zemědělce, kteří si ponechávají své pozemky, aniž by je využívali pro zemědělskou výrobu, vytváří další překážky mezi půdou a místními komunitami tím, že motivuje nepřítomné vlastníky půdy k tomu, aby si své pozemky ponechali. Členské státy a místní úřady, které se snaží tento jev omezit, mohou narazit na právní předpisy EU, protože tím byl omezen volný pohyb kapitálu a osob a svoboda usazování (Altes 2022).

3.5.3 Asociace soukromého zemědělství ČR

Asociace soukromého zemědělství ČR je sdružením právnických osob, tj. jednotlivých regionálních asociací soukromých zemědělců, které jsou sdruženími fyzických osob. V rámci celé České republiky je pod tímto sdružením registrováno 41 regionálních asociací a dalších deset zájmových sdružení. Veškeré náklady spojené s činností jsou hrazeny zejména z členských příspěvků a doplňkově i z vlastní odborné činnosti. Hlavním zájmem je podpora rodinných farem (ASZ 2024).

Mezi další cíle ASZ ČR patří:

- trvale udržitelné, multifunkční zemědělství, šetrné k životnímu prostředí s celoplošnou produkcí soukromého i veřejného zboží
- vyvážený ekonomický a ekologický aspekt zemědělské produkce

- struktura a rozměr zemědělství, reálně odpovídající vztahu mezi poptávkou a nabídkou soukromého i veřejného zboží
- trh soukromého zboží s minimalizací zásahů státu
- individuální vlastnictví a řízení zemědělských podniků rodinného typu, silná a stabilní pozice těchto podniků na trhu
- důstojné společenské a ekonomické postavení rodinných farem
- podnikatelské prostředí, umožňující rozvoj schopných podnikatelů na venkově
- efektivní a početná stavovská organizace soukromých zemědělců v ČR

Aktivity ASZ ČR zahrnují tři hlavní oblasti: regionální, národní a mezinárodní. Na národní úrovni se ASZ ČR zaměřuje převážně na zastupování a podporu zájmů soukromých zemědělců ve vztazích s vládními institucemi. Na regionální úrovni se sdružení zabývá ekonomickou problematikou a také organizuje společenské události a poskytuje informační služby a poradenství. Na mezinárodním poli je ASZ ČR zapojena do různých zahraničních projektů. Mimo jiné v roce 2022 navrhla ASZ ČR 15 konkrétních opatření na podporu a větší využití rodinných farem, která by měla být obsahem zákona o rodinných farmách (ASZ 2024).

3.6 Porovnání ČR s vybranými státy EU

3.6.1 Německo

V Německu obhospodařovalo 262 800 zemědělských podniků v roce 2020 přibližně polovinu rozlohy Spolkové republiky Německo. Zemědělsky využívaná plocha činila přibližně 16,6 milionu hektarů. Z toho 9,97 milionu hektarů (60 %) tvořila pronajatá půda, 6,34 milionu hektarů (38 %) půda ve vlastnictví zemědělců a 271 500 hektarů (2 %) půda poskytnutá zemědělským podnikům bezplatně. Rodinné farmy tvoří 89 % všech zemědělských podniků. Ve východním Německu, kde jsou zemědělské podniky zpravidla větší, byl podíl pronajaté půdy v roce 2020 výrazně vyšší (68 %) než v západním Německu (56 %). Při sčítání zemědělské půdy v roce 2010 byl tento rozdíl ještě výraznější, na východě země bylo pronajato 74 % půdy a na západě 53 %. Ovšem můžeme pozorovat, že se podíl vlastní půdy ve východní části zvyšuje, zatímco na západě Německa tento podíl klesá. Celkově lze konstatovat, že mezi západními a východními spolkovými zeměmi je zřetelný rozdíl jak v právní formě zemědělských podniků, tak ve velikosti průměrné obhospodařované zemědělské půdy. Zatímco zemědělský podnik na západě obhospodařoval v průměru 47 hektarů zemědělsky využívané půdy, na východě to bylo v průměru 221 hektarů. Rozdíly ve velikosti jsou ještě výraznější u právnických osob, kde na západě zemědělský podnik obhospodařoval 68 hektarů využívané zemědělské půdy a na východě 669 hektarů (Statistisches Bundesamt 2024).

Stejně tak jako u většiny zemí EU můžeme i v Německu pozorovat úbytek zemědělských podniků a zároveň růst velkých podniků. Mezi roky 2020 a 2023 klesl jejich počet o 3 % na 255 000. (Statistisches Bundesamt 2021, 2023; Bundesministerium für Ernährung & und Landwirtschaft (BMEL) 2022).

Také rodinné farmy v Německu čelí podobným problémům jako v ostatních zemích EU. Kvůli rostoucím cenám je pro mnoho menších a místních zemědělců stále obtížnější koupit nebo pronajmout si další půdu, aby si zajistili ziskovost svého podnikání. Vysoké ceny půdy představují také stále větší překážku pro mladé zemědělce, kteří si musejí půdu teprve pořídit,

než začnou hospodařit. (Slupina et al. 2017). Nejen ceny půdy ale také pachtovné je čím dál dražší. V roce 2020 činilo průměrné pachtovné za jeden hektar zemědělské půdy 329 eur, což je o 61 % více než před deseti lety. V roce 2024 se pachtovné zvýšilo na 375 euro za jeden hektar zemědělské půdy (Bundesanstalt für Landwirtschaft und Ernährung 2020). Dalším problémem je odliv mladých obyvatel z venkova do měst. Dle výsledků z průzkumu z roku 2020 má pouze 33% majitelů zemědělských podniků starších 55 let nástupce a pravděpodobnost nalézt pokračovatele má tendenci se zvyšovat s rostoucí velikostí farmy (Bundesministerium für Ernährung & Landwirtschaft (BMEL) 2023).

Mezi nejdůležitější organizace podporující rodinné farmy v Německu patří Familienbetriebe Land und Forst e.V., která zastřešuje jedenáct regionálních spolků. Cílem je zastupovat zájmy rodinných zemědělských a lesnických podniků na spolkové úrovni i na úrovni EU. Celkově se jedná o 2000 podniků s 50 000 rodinnými členy. Každá spolková země má také své vlastní organizace či podpory (Familienbetriebe Land und Forst 2024).

3.6.2 Polsko

Kolektivizace v socialismu neměla v Polsku takové dopady jako například na české zemědělství. Ta skončila neúspěšně v roce 1956. V roce 1988 bylo v Polsku přibližně 2 200 000 soukromých zemědělských podniků. Většinou se jednalo o malé nebo velmi malé podniky. Více než polovina (53,5 %) nepřesahovala 5 hektarů, 40,5 % mělo 5-15 hektarů a pouze 6 % mělo více než 15 hektarů. Počet zemědělských podniků se mezi lety 2000 a 2011 snížil o 15,2 %. Tento trend je relativně nejvíce patrný u zemědělských podniků s výměrou 10 až 15 hektarů, kde zanikl každý třetí podnik. Dále v tomto období také zanikl každý pátý podnik s výměrou 5 až 10 hektarů. V období 2005-2011 bylo zaznamenáno rozhodně více změn v půdní struktuře zemědělských podniků než v období 1990 až 2005. Vliv vstupu do EU a SPZ měl tedy velký vliv na změny ve struktuře zemědělských podniků (Halamska 2016).

V roce 2020 obhospodařovalo 51,4 % zemědělských podniků plochu o rozloze do 5 ha. Farmy s rozlohou 5–10 ha tvořily 22,4 % z celkového počtu a farmy o velikosti 10–20 ha představovaly 15,2 %. Farmy s rozlohou 20–50 ha tvořily 8,2 % a farmy větší než 50 ha představovaly pouze 2,8 % celku. Počet lidí pracujících na farmách klesá rychleji než počet farem. Počet zemědělských podniků využívajících práci členů domácnosti se v roce 2010 snížil o 25 %, členové domácnosti pracovali v 76 % zemědělských podniků a v roce 2020 v 66 % zemědělských podniků. Polsko jako ostatní země má problém s odlivem mladých lidí do měst a nezájem o zemědělské činnosti. V důsledku toho nastávají problémy najít nástupce farmy (Zegar 2023).

Postavení rodinných farem je v Polsku zaručeno ústavou. Článek 23 Ústavy Polské republiky říká, že rodinná farma je základem polského zemědělského systému (Puślecki 2016; Quendler et al. 2018). Problémem ovšem je, že Ústava sice uvádí pojem rodinné farmy, ale už jej dále nedefinuje. První polské právní ustanovení, které se týká právního postavení rodinných farem podle zákona z 11. dubna 2003, je sotva znatelné (Puślecki 2016).

Podle článku 5 zákona ze dne 11. dubna 2003 se rodinnou farmou rozumí zemědělská farma:

- 1) kterou provozuje samostatně hospodařící zemědělec, a
- 2) jejíž celková výměra zemědělské půdy nepřesahuje 300 ha.

Z ekonomického hlediska se rodinná farma definuje podle takových znaků, jako je využívání rodinné pracovní síly, řízení farmy rodinným příslušníkem, velikost farmy nebo velikost zemědělské produkce. Ty nejpodstatnější znaky rodinné farmy jsou však přehlíženy. Jedná se o faktory, jako je propojení zemědělské farmy s domácností, rodinné vztahy, vícegenerační charakter zemědělských rodin, rodinná pracovní síla, vlastnické vztahy či příbuzenský vztah k nástupci farmy (Pušlecki 2016).

3.6.3 Rakousko

Počet zemědělských podniků v Rakousku se snížil z přibližně 430 000 v roce 1951 na 240 000 v roce 1995 a na 187 000 v roce 2007. Ve stejném období se podíl osob pracujících v zemědělském sektoru snížil z přibližně 32 % v roce 1951 na 8 % v roce 1995 a 5 % v roce 2010. I přes tento masivní pokles je podíl zemědělského obyvatelstva v Rakousku stále vyšší než ve většině ostatních zemí střední a severozápadní Evropy, kde v zemědělském sektoru pracuje pouze 2-3 % ekonomicky aktivního obyvatelstva. Ačkoli snížení počtu zemědělských podniků vedlo ke zvýšení průměrné velikosti zemědělských podniků, podíl malých zemědělských podniků je v Rakousku stále vyšší než ve většině ostatních střeoevropských a severozápadoevropských zemí (Höllinger 2016). Rakouský zemědělský sektor se ve internacionálním srovnání vyznačuje malou velikostí zemědělských podniků, ale strukturální změny v posledních letech vedly ke zvětšení podniků. V roce 2016 hospodařil jeden zemědělský podnik v průměru na 19,8 hektarech zemědělské půdy a choval 32 kusů skotu a 109 prasat. V Rakousku je přibližně 160 000 zemědělských podniků, z nichž se většina (55 %) věnuje zemědělské činnosti pouze na částečný úvazek (Jetzinger et al. 2018).

Rakouské úřady specifikují pro statistické účely rodinné farmy jako zemědělské podniky, které vlastní fyzická osoba. (Quendler et al. 2018)

3.6.4 Itálie

Italské farmy mají průměrnou rozlohu menší než 10 hektarů a jsou rozprostřeny převážně v horských venkovských oblastech. Průměrná velikost je 7,2 ha v porovnání s nerodinnými farmami, které obhospodařují 79,2 ha. Provozují je především muži se středoškolským vzděláním a ve věku od 40 do 65 let. Zároveň vykazují dobré ekonomické výsledky, nicméně existuje velká krajová rozdílnost. Zatímco severní regiony dosahují nejlepších výsledků, pokud jde o čistý příjem zemědělských podniků, regiony jižní Itálie jsou více závislé na veřejné podpoře, kterou dostávají. Nejdůležitějším aspektem malých rodinných farem je ochrana venkovského prostředí před socioekonomickou marginalizací venkovských území a také snížení odlivu obyvatel z venkova (Galluzzo 2016). Rodinné farmy reprezentují 98,9 % všech farem (FAO 2024). V Itálii článek 41 ústavy a článek 2135 občanského zákoníku podporují a zaručují zemědělskou činnost. Podle dohody ze Stresy z roku 1958 je pilířem evropského zemědělství, a tím tedy i Itálie, rodinné zemědělské podnikání. Ovšem zde také neexistuje definice rodinné farmy zakotvená v legislativě. Na druhé straně existuje v italské legislativě pojem „přímý zemědělec“ a tato definice se kryje s definicí rodinné farmy podle OSN. "Přímý zemědělec" je ve skutečnosti drobný zemědělský podnikatel, který vykonává svou profesní činnost převážně na základě vlastní práce a práce rodinných příslušníků. Národní a regionální

legislativa stanovuje podpůrná opatření specificky zaměřená na jednotlivé přímé zemědělce nebo sdružení přímých zemědělců. V posledních desetiletích se rozrůstají multifunkční farmy s částečným úvazkem. V souladu s nařízeními SZP o rozvoji venkova zavedla Itálie národní zákon na podporu mladých zemědělců, jehož cílem je zajistit udržitelnost rodinných farem (Quendler et al. 2018).

3.7 Role rodinných farem v lokálních potravinových systémech

Renting et al. (2003) definuje krátké potravinové dodavatelské řetězce v EU jako distribuční řetězce, v nichž je původ potravin identifikovatelný a vysledovatelný a ve kterých je počet zprostředkovatelů mezi zemědělci a spotřebiteli minimální nebo ideálně nulový. Většinou jde o místní výrobu a prodej, v některých případech prodej na dálku (Renting et al. 2003). Markuszewska et al. (2012) charakterizuje alternativní potravinové sítě a KDR jako řetězce, které mají menší vzdálenost mezi výrobou a prodejem produktu, ale také na nižší počet článků v potravinovém řetězci. Krátký dodavatelský řetězec tedy znamená snížení počtu zprostředkovatelů, kteří jsou nutní k dodání konečného produktu spotřebiteli (Markuszewska et al. 2012).

Výhody krátkých potravinových řetězců můžeme rozdělit na několik kategorií:

- ekonomické – vytváření nových pracovních míst v regionu
- ekologické – zkrácením přepravních tras se sníží spotřeba energie, znečišťující látky a emise (včetně hluku); podpora výrobních metod šetrných k životnímu prostředí, které jsou uzpůsobené specifickým regionálním podmínkám; využití regionálních přírodních zdrojů; zachování kulturních krajín s biologickou rozmanitostí
- sociální a kulturní – posílení regionální kulturní identity; vzájemná důvěra mezi výrobcí a spotřebiteli; zachování tradičních výrobních metod a specialit spojených s určitým regionem (např. region Champagne)
- politické – decentralizace politických orgánů posílením regionální úrovně; účast občanů při spolurozhodování na regionální úrovni (Kluge & Schramm 2001; Renting et al. 2003; Ermann 2005; Hlaváčová 2022).

V rámci strategického plánu pro období 2021-2027 jsou krátké dodavatelské řetězce podporovány především intervencí Investice do zpracování zemědělských produktů. Ta je zaměřena na investice do zařízení, která souvisejí se zpracováním zemědělských produktů a uvedením výrobků na trh, které umožní zpracovatelům využití moderních technologií, přispějí k rozvoji místních trhů a zkrácení dodavatelských řetězců (SZIF 2024).

Dále se mohou zapojit místní akční skupiny LEADER, a to několika způsoby:

- informovat místní obyvatele o typech místních produktů, dostupnosti výrobců formou textu, fotografií, map apod.
- poskytnout veřejnou finanční podporu pro krátké potravinové řetězce s cílem zvýšit pozitivní socioekonomické dopady.
- informovat nebo školit výrobce o potřebných marketingových, propagačních, komunikačních, logistických dovednostech a chytrém využívání nástrojů informačních a komunikačních technologií (SZIF 2022).

V mnoha vyspělých ekonomikách přicházejí zemědělské podniky o zisky především kvůli nákladům na logistiku, zpracování a marketingové činnosti, za které si dodavatelé účtují až 80 % z celkové sumy produktů. Z toho vyplývá, že zemědělec obdrží pouze 20 % maloobchodní ceny potravin (Canning 2012; Horská et al. 2020).

V posledních několika desetiletích se malé rodinné farmy potýkaly s neustálými obtížemi při udržování ziskovosti svých činností. Mishra et al. (2004) uvádí, že malé farmy vedené jako fyzické osoby mají vyšší výnosy než farmy vedené jako obchodní společnosti nebo rodinné korporace. Výsledky ukázaly, že malé farmy, které se věnují zemědělství jako hlavní činnost a účastní se odbytových družstev, mají vyšší výnosy. Z analýzy dále vyplývá, že malé farmy specializující se na produkci obilovin, ovoce, zeleniny, skleníků a mléka mají vyšší finanční výkonnost ve srovnání s běžnými živočišnými farmami. Účast v odbytových a dodavatelských družstvech pozitivně koreluje s úspěšností malých farem, zatímco velikost farmy, regulace variabilních a fixních nákladů, typ vlastnictví, strategie řízení, práce mimo farmu a věk provozovatele rovněž ovlivňují ziskovost.

Studie z roku 2020 zjistila, že zvýšení poptávky po místních produktech je klíčovým faktorem pro udržitelné zemědělství. Výsledky ukazují, že zemědělci považují za nejdůležitější faktor při prodeji místních produktů samotný produkt (kvalita, čerstvost, lokalita), stejně jako doporučení a loajalitu zákazníků. Nejpoužívanějším kanálem je konkrétně přímý prodej na objednávku koncovému zákazníkovi formou telefonické komunikace. Naopak moderní forma prodeje na objednávku prostřednictvím e-shopu je zemědělci využívána velmi málo. Dalším efektivním a hojně využívaným kanálem je prodej produktů přímo na farmě prostřednictvím farmářské prodejny, což znamená, že spotřebitelé preferují osobní kontakt se zemědělcem, a to buď prostřednictvím přímého setkání, nebo telefonického kontaktu přímo se zemědělcem či rodinnými příslušníky. Z toho vyplývá, že ačkoli se místní produkty prodávají různými kanály, jako je maloobchod, specializované obchody a podobně, přímá interakce je pro zemědělce a spotřebitele nejdůležitějším faktorem. V této souvislosti je zajímavé zjištění, že farmářské trhy nejsou dostatečně zajímavým a efektivním způsobem prodeje produktů, neboť pouze 7 % farmářů se těchto akcí pravidelně účastní. Toto zjištění potvrzují i další výsledky výzkumu, který se zaměřuje na faktory úspěšnosti prodeje rodinných farem, z nichž vyplývá, že nejdůležitějším faktorem úspěchu je loajalita zákazníků. Tito zákazníci nakupují místní produkty přímo, tj. autenticky přímo od zemědělců, kteří zaručují čerstvost těchto produktů. Čerstvost, tj. udržení určitého stupně kvality výrobků a věrnost vracejících se zákazníků, může potenciálně zajistit úspěšný prodej místních výrobků. Lze říci, že pro malé rodinné farmy je nejdůležitější vybudovat si vztah se zákazníkem založený na důvěře, čerstvosti, transparentnosti a autenticitě nakupovaných výrobků (Horská et al. 2020).

Rucabado-Palomar a Cuéllar-Padilla (2018) diskutují, že i když jsou krátké dodavatelské řetězce zajímavé pro rodinné farmy z hlediska cen, ekonomického zisku a sociálního uznání, schopnosti a kapacity, které tyto kanály vyžadují od producentů, společně s technickými, flexibilními a časovými požadavky, mohou tyto kanály být neúspěšné a nepřitažlivé pro některé farmáře (Rucabado-Palomar & Cuéllar-Padilla 2020).

Krátké řetězce jsou obvykle spojeny s tržními kanály, které zahrnují přímý prodej rodinným zemědělcem spotřebiteli. Ten se může uskutečnit přímo na místě nebo nepřímo prostřednictvím dodávek, pokud je znám původ potravinářského výrobku. Vlastnosti krátkého řetězce souvisejí s rozvojem, a hlavně s obnovením vazby mezi výrobcem a spotřebitelem. Z

hlediska rozvoje mají krátké řetězce tendenci být stimulem pro místní ekonomiky a zvyšovat autonomii producentů. Díky krátkým dodavatelským řetězcům, jako jsou farmářské trhy, získají zemědělci větší ekonomické, sociální a environmentální výhody (Aguiar et al. 2018).

Existují samozřejmě i výzvy. Omezené zpracovatelské a marketingové kapacity a vyšší nároky na čas a pracovní sílu mohou omezovat efektivitu rodinných farem v krátkých dodavatelských řetězcích. Majewski et al. (2020) uvádí, že dlouhé dodavatelské řetězce mohou být také méně škodlivé pro životní prostředí ve srovnání s krátkými řetězci, protože jsou efektivnější, pokud jde o spotřebu fosilních paliv, znečištění a emise skleníkových plynů na kilogram daného produktu. Nejvyšší úroveň emisí měl prodej potravin přímo u farmáře, naopak nejnižší měl prodej potravin online s následným dodáním od kurýra (Majewski et al. 2020).

Uvádí, že místní, malé distribuční řetězce jsou ceněny lépe, spotřebitelé si jich více váží a méně potravin vyhazují, čímž se snižuje množství odpadu (European Coordination Via Campesina 2015).

3.8 Resumé literární rešerše

Rodinné farmy nejsou jen producenti zemědělských výrobků, jsou také nositeli kulturních hodnot a tradic. Prioritou pro tyto farmy není pouze profit, ale také předání prosperujícího podniku dalším generacím, což znamená dlouhodobější plánování měřené spíše v generacích než v rocích. Navíc, rodinné farmy často zastávají i environmentální a sociální funkce, přispívají k udržení biodiverzity a jsou důležité pro sociální strukturu venkovských oblastí. Rodinní farmáři vidí v půdě, vodě a biodiverzitě dlouhodobou investici, kterou je třeba ochraňovat pro budoucí generace. Po celém světě včetně EU jsou rodinné farmy dominantní formou v zemědělství. V ČR byl vývoj rodinných farem poznamenán kolektivizací po druhé světové válce a rodinné zemědělství tak takřka přestalo existovat. Restituce půdy po roce 1989 pomohla obnovit některé rodinné farmy, ale fragmentace půdy a nedostatek počátečního kapitálu brzdily rozvoj. Stále zde převažují větší zemědělské podniky oproti evropskému průměru, což má jak konkurenční výhody, tak potenciální dopady na biodiverzitu a venkovské oblasti.

Jedním z hlavních problémů rodinných farem je zvyšující se věk lidí pracujících v zemědělském sektoru včetně manažerů farem. S tím také souvisí problém s nástupnictvím. Spousta manažerů farem nad 50 let nemá komu farmu předat. Tento trend vede k zániku mnoha tradičních zemědělských podniků, protože mladší generace často nemají zájem o pokračování v zemědělské činnosti. Spousta farem také čelí problémům s nedostatkem pracovních sil v důsledku urbanizace a odlivu zejména mladých lidí do měst. Technologický pokrok může částečně kompenzovat některé nevýhody nebo výzvy, kterým farmy čelí. Zároveň se však zemědělské podniky zvětšují. Politické a tržní změny, jako jsou rostoucí ceny půdy a pachtovného jsou dalšími problémy stávajících rodinných farem, a také ztěžují novým zemědělcům vstup do sektoru.

Rodinné farmy se ovšem vyznačují významnou adaptabilitou a solidaritou jak mezi členy rodiny, tak i s místní komunitou. Jejich flexibilita je klíčová, zejména během nepříznivých období, kdy mohou rodiny pracovat za méně nebo i bez odměny, a v dobách prosperity mohou akumulovat zdroje pro budoucí investice. Krátké dodavatelské řetězce představují pro rodinné farmy také významnou příležitost, ale zároveň i výzvu. Přestože přinášejí řadu přínosů v podobě

ekonomického zisku a sociálního uznání, vyžadují od zemědělců značné úsilí v oblastech jako jsou marketing, logistika a zpracování, což může malé farmy finančně zatěžovat. Kromě ekonomických a ekologických výhod, krátké řetězce posilují regionální identitu a kulturní dědictví, a zároveň podporují sociální soudržnost mezi výrobcí a spotřebiteli.

Inovace a udržitelnost budou důležité pro to, aby rodinné farmy zůstaly konkurenceschopné. Budoucnost rodinných farem bude také záviset na přiměřené politické podpoře.

4 Metodika

První část práce tvoří literární rešerše, která shrnuje poznatky o rodinných farmách v EU a ČR, včetně jejich vývoje, ekonomického a sociálního významu, současného stavu, trendů, výzev a příležitostí, veřejné podpory a politik a jejich role v lokálních potravinových systémech. V praktické části bylo provedeno kvantitativní dotazníkové šetření, jehož respondenty byli obyvatelé středního Polabí a dále byly provedeny polostrukturované rozhovory s majiteli rodinných farem. Na základě získaných výsledků byla vypracována SWOT analýza daného regionu a vyhodnoceny stanovené hypotézy.

4.1 Dotazníkové šetření

Dotazník určený pro obyvatele středního Polabí měl za cíl zjistit, jak obyvatelé vnímají rodinné farmy, jaké jsou jejich preference, překážky případně motivace při nákupu potravin od rodinných farem, ale také odhalit případné mezery v informovanosti obyvatel a příležitosti pro další rozvoj. Sběr dat probíhal pomocí anonymního kvantitativního dotazníku s uzavřenými a polouzavřenými otázkami v elektronické podobě skrze web Survio a trval 15 dní v období mezi 14. 01. 2024 a 28. 01. 2024. Šetření se zúčastnilo celkem 227 osob, které byly vybírány zcela náhodně. Celková úspěšnost vyplnění dotazníku byla 81,7 %.

Průzkum rodinných farem ve středním Polabí probíhal formou strukturovaného dotazníku s otevřenými a uzavřenými otázkami. Ten byl 9 farmám zaslán elektronicky k vyplnění a s jednou farmou probíhal osobně formou řízeného rozhovoru. Otázky zahrnují základní informace o farmě (velikost, druh produkce, způsob prodeje a hlavní trhy pro prodej), názory farmářů na legislativu a podpory, výzvy, kterým čelí, udržitelnost a nebo zapojení mladé generace.

4.1.1 Dotazník pro obyvatele středního Polabí

Vážené respondentky, vážení respondenti,

obracím se na Vás s žádostí o vyplnění dotazníku, který poslouží jako podklad pro výzkum v rámci vypracování diplomové práce na téma „Současnost a perspektivy rozvoje rodinných zemědělských farem ve středním Polabí“. Účast ve výzkumu je anonymní a dobrovolná. V případě Vašeho zájmu o výsledky z tohoto dotazníkového šetření mě můžete kontaktovat na e-mailové adrese xhlak020@studenti.czu.cz. Předem děkuji za spolupráci.

Kateřina Hlaváčová – FAPPZ

1. Věk

Vyberte jednu odpověď

- a) 18-24 let
- b) 25-34 let
- c) 35-44 let
- d) 45-54 let
- e) 55-64 let
- f) 65 let a více

2. Pohlaví

Vyberte jednu odpověď

- a) Žena
- b) Muž

3. Místo bydliště

Vyberte jednu odpověď

- a) Město
- b) Vesnice

4. Dosažené vzdělání

Vyberte jednu odpověď

- a) ZŠ
- b) SŠ bez maturity
- c) SŠ s maturitou
- d) VŠ nižšího stupně (Bc., DiS..)
- e) VŠ vyššího stupně (Mgr., Ing..)

5. Jaký vliv má pro vás aspekt udržitelnosti na rozhodování o nákupu potravin?

Vyberte jednu odpověď

- a) Silný vliv: Preferuji produkty s certifikátem udržitelnosti a ekologickými praktikami
- b) Mírný vliv: Snažím se vybírat udržitelnější produkty, ale ne vždy je to mé prvořadé kritérium
- c) Žádný vliv: Moje rozhodování není ovlivněno aspektem udržitelnosti

6. Jak často přemýšlíte o původu potravin při svých nákupních rozhodnutích?

Vyberte jednu odpověď

- a) Vždy, je to pro mě důležitý faktor
- b) Občas, záleží na situaci
- c) Nikdy, původ potravin mě nezajímá

7. Máte nějaké konkrétní zkušenosti s některou z místních farem?

Vyberte jednu odpověď

- a) Ano, pravidelně nakupuji od konkrétní farmy
- b) Občas jsem zkoušel/a produkty od místních farem
- c) Ne, nemám žádné zkušenosti
- d) Nevím

8. Pokud nakupujete produkty od rodinných farem, jakým způsobem?

Vyberte jednu nebo více odpovědí

- a) Na farmářských trzích
- b) Přímý prodej na farmě
- c) V supermarketech nebo obchodech
- d) Online
- e) Nepreferuji potraviny od rodinných farem
- f) Jiné, uveďte: _____

9. Pokud byste měli možnost, jakým způsobem byste preferovali nakupovat produkty od rodinných farem?

Vyberte jednu nebo více odpovědí

- a) Na farmářských trzích
 - b) Při přímém prodeji od farmářů
 - c) V supermarketech nebo obchodech
 - d) Online
- e) Nepreferuji potraviny od rodinných farem
 f) Jiné, uveďte: _____

10. Jaké produkty od místních farem preferujete?

Vyberte jednu nebo více odpovědí

- a) Ovoce
- b) Zelenina
- c) Mléčné výrobky
- d) Maso a uzeniny
- e) Včelí produkty
- f) Nepreferuji produkty od místních farem
- g) Jiné, uveďte: _____

11. Jak často nakupujete produkty od rodinných farem?

Vyberte jednu odpověď

- a) Více než 3x týdně
- b) 1-2x týdně
- c) Měsíčně
- d) Méně často
- e) Nikdy
- f) Jiné

12. Jak byste zhodnotili kvalitu a rozmanitost produktů nabízených rodinnými farmami?

Vyberte jednu odpověď

- a) Vysoká kvalita a široká paleta produktů
- b) Kvalitní, ale omezená rozmanitost
- c) Průměrná kvalita a rozmanitost
- d) Nízká kvalita a omezená nabídka
- e) Nenakupuji u rodinných farem

13. Co vás motivuje k nákupu potravin od rodinných farem?

Vyberte jednu nebo více odpovědí

- a) Kvalita a čerstvost produktů
- b) Podpora místních podnikatelů
- c) Ochota podílet se na místní komunitě
- d) Udržitelnost, životní prostředí
- e) Jiné, uveďte: _____

14. Máte nějaké obavy nebo překážky, které vás odradily od nakupování od rodinných farem?

Vyberte jednu nebo více odpovědí

- a) Cena produktů
- b) Dostupnost místních produktů
- c) Nedostatek informací o místních farmách

- d) Nízká reklama a povědomí
- e) Omezená škála nabízených produktů
- f) Jiné, uveďte: _____

15. Jaký způsob komunikace od místních farem by vás oslovil nejvíce?

Vyberte jednu nebo více odpovědí

- a) Sociální média a online prezentace
- b) Propagační akce a degustace produktů
- c) Lokální akce a farmářské trhy
- d) Osobní setkání s farmářem nebo jeho rodinou
- e) Jiné, uveďte: _____

16. Máte zájem o pravidelné informace o místních produktech a nabídkách od rodinných farem?

Vyberte jednu odpověď

- a) Ano, elektronický newsletter
- b) Ano, sociální média a aktuality online
- c) Ne, nemám zájem
- d) Nevím

17. Jaký je váš postoj k podpoře místních zemědělců a nakupování od rodinných farem?

Vyberte jednu odpověď

- a) Aktivně podporuji a preferuji místní zemědělce
- b) Nakupuji od rodinných farem příležitostně
- c) Mám neutrální postoj, bez zvláštní preference
- d) Nepovažuji za důležité podporovat místní zemědělce

18. Co by vás motivovalo k tomu, abyste začali nakupovat od konkrétní rodinné farmy?

Vyberte jednu nebo více odpovědí

- a) Příběh o farmě, historii rodiny a způsobu produkce
- b) Certifikace ekologického zemědělství
- c) Slevy nebo speciální nabídky
- d) Možnost předplatit pravidelné dodávky produktů od farmy (např. bedýnky)
- e) Osobní setkání s farmářem na farmě nebo na farmářském trhu
- f) Zapojení farmy do sociálních a komunitních iniciativ
- g) Aktivní účast farmáře na sociálních médiích a odpovídání na otázky
- h) Jiné, uveďte: _____

19. Myslíte si, že byste byli ochotni zaplatit vyšší cenu za potraviny od rodinných farem než za ty, které pocházejí z běžných obchodů?

Vyberte jednu odpověď

- a) Ano, ochotně zaplatím více za podporu lokálních farmářů
- b) Možná, pokud bych byl/a přesvědčen/a o větší kvalitě a udržitelnosti
- c) Ne, cena je pro mě rozhodujícím faktorem bez ohledu na původ

20. Jak vidíte budoucnost rodinných farem ve Středním Polabí?

Vyberte jednu odpověď

- a) Optimisticky
- b) Pesimisticky
- c) Neutrálně

21. Jste informováni o místních iniciativách a sítích podporujících rodinné farmy?

Vyberte jednu odpověď

- a) Ano
- b) Ne

22. Jaký vliv mají podle vás rodinné farmy na život ve vašem regionu?

Vyberte jednu nebo více odpovědí

- a) Pozitivní vliv na místní ekonomiku a zaměstnanost
- b) Zlepšení dostupnosti kvalitních potravin
- c) Posílení komunitního ducha a spolupráce
- d) Obohacení kulturního prostředí regionu
- e) Jiné, uveďte: _____

4.1.2 Strukturovaný dotazník určený rodinným farmám ve středním Polabí

- 1. Jaké jsou největší výzvy, se kterými se vaše rodinná farma potýká? Jaké faktory ovlivňují váš rozvoj a udržitelnost?**

- 2. Jaké přínosy vidíte ve svém rozhodnutí provozovat rodinnou farmu? Co vás motivovalo k tomu, abyste se věnovali zemědělské činnosti?**

- 3. Jaký je váš pohled na podporu ze strany veřejných institucí pro rodinné farmy? Jaké formy podpory jste v minulosti využili a jaký byl jejich vliv na váš rozvoj?**

- 4. Jak se vaše farma přizpůsobuje změnám v tržní poptávce po zemědělských produktech?**

- 5. Jaký je váš přístup k udržitelnosti a ochraně životního prostředí ve vaší farmě? Jsou nějaké kroky, které podnikáte pro minimalizaci negativního dopadu na životní prostředí a zachování přírodních zdrojů?**

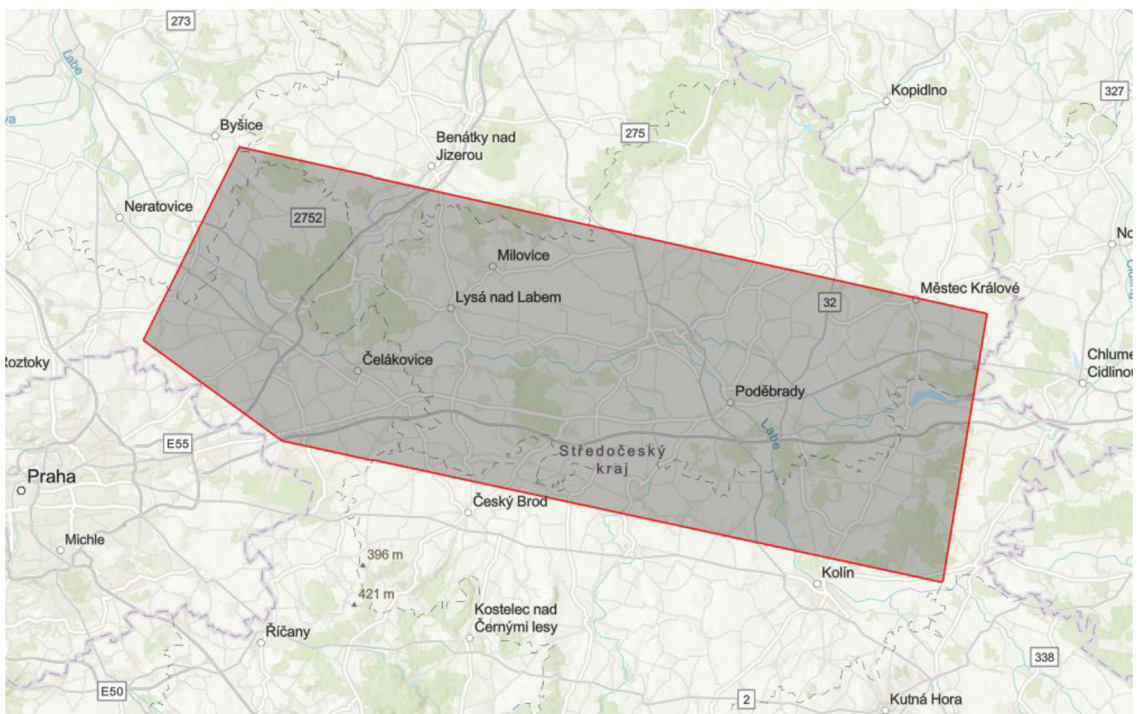
- 6. Spolupracujete s ostatními zemědělci a obyvateli ve vašem regionu?**

- 7. Jaká je vaše spolupráce s místními institucemi? Případně jste členem nějaké organizace?**

- 8. Jaký je váš názor na výhody a výzvy spojené s půdou a jejím vlastnictvím ve vašem regionu? Jaké jsou vaše zkušenosti s přístupem k půdě pro rodinné farmy? (nájem x vlastnictví)**
- 9. Jak hodnotíte stabilitu a budoucnost rodinných farem ve vašem regionu? Jaké vidíte perspektivy a příležitosti pro jejich rozvoj?**
- 10. Jakou velikost půdy zahrnuje vaše rodinná farma?**
- a) Méně než 10 hektarů
 - b) 10-50 hektarů
 - c) 51-100 hektarů
 - d) 101-300 hektarů
 - e) 301-500 hektarů
 - f) více než 500 hektarů
- 11. Jaký je hlavní druh produkce na vaší farmě?**
- a) Rostlinná výroba
 - b) živočišná výroba
 - c) kombinace rostlinné a živočišné výroby
- 12. Jakou formu prodeje preferujete pro vaše zemědělské produkty?**
- a) Přímý prodej na farmě
 - b) prodej prostřednictvím farmářských trhů
 - c) prodej do restaurací nebo
 - d) prodej do obchodních řetězců
 - e) další, uveďte:
- 13. Jaké podpůrné programy nebo dotace využíváte pro rozvoj vaší rodinné farmy?**
- 14. Jaké jsou vaše hlavní trhy pro prodej vašich zemědělských produktů?**
- a) Místní trh,
 - b) regionální trh,
 - c) národní trh nebo
 - d) mezinárodní trh.
- 15. Jak se na vaší farmě podílí mladší generace?**
- a) Jsou aktivní a plánují pokračovat v rodinné tradici,
 - b) mají omezený zájem o farmu,
 - c) nejsou zainteresováni nebo
 - d) nemáme mladší generaci na farmě.
- 16. Jaký je váš názor na politickou a legislativní podporu rodinných farem? Jaké změny byste přivítali ve vládních politikách a regulacích, které by mohly pomoci rozvoji rodinných farem?**

4.2 Charakteristika regionu střední Polabí

Region střední Polabí nemá přesné vymezení a každý ho definuje jinak dle kontextu. MAS střední Polabí zahrnuje 25 obcí severovýchodně od Prahy, na části území okresů Praha – východ, Mladá Boleslav a Nymburk. Dobrovolné sdružení obcí Mikroregion Polabí zahrnuje 8 obcí okolo Lysé nad Labem a Milovic včetně nich. Turistická oblast Střední Čechy – severovýchod – Polabí se rozkládá v okrese Nymburk a části okresů Kutná Hora, Kolín, Praha – východ, Mladá Boleslav a Mělník. Pro naše účely budeme střední Polabí definovat dle obrázku č. 4. Jedná se o okres Nymburk a část okresů Praha – východ a Mladá Boleslav v Polabské nížině (MAS – Střední Polabí 2021; Mikroregion Střední Polabí 2024).

Obrázek 4 Vymezení regionu střední Polabí pro účely této diplomové práce
Zdroj: ArcGIS 2024, vlastní vyznačení

4.2.1 Okres Nymburk

Okres Nymburk se rozkládá ve východní části Středočeského kraje v Polabské nížině. Zemědělská půda tvoří 69,1 % (celkem 58 483 ha) a lesy 17,5 % (celkem 14 851 ha) z rozlohy okresu. Z výměry zemědělské půdy tvoří z 92 % orná půda, 4 % zahrady a ovocné sady a 4 % trvalé travní porosty. Počet obyvatel byl v roce 2022 105,5 tis. a průměrný věk byl 41,3 let. Přírůstek stěhováním na 1 000 obyvatel činil v roce 2022 42,2 %. Podíl nezaměstnaných osob byl 4,22 %. Nymbursko se rozkládá na ploše 846 km² a skládá se z 86 obcí, z nichž 7 má statut města. Nejvíce obcí (33) má počet obyvatel 200 až 499 a 500 až 999 (27). Celkem 81 % obcí má počet obyvatel méně než 1 000. Povrch Nymburska je málo členitý a reliéf je nížinatý, rovinatý. Většina kraje se nachází v nížinách pod 200 m n. m. a pouze na severovýchodě kraje je mírně nad 290 m n. m. Díky své poloze a úrodnosti půdy bylo Nymbursko v historii ryze

zemědělskou oblastí a z hlediska intenzity zemědělské výroby je jeho význam v rámci středočeského kraje nadále vysoký. V roce 2022 se zde nacházelo 343 zemědělských subjektů. Nejvíce podniků (29 %) obhospodařovalo 10–49,99 ha zemědělské půdy. Okres Nymburk nepatří mezi turisticky nejvíce navštěvované a je známý především lázeňským městem Poděbrady. Ve městě Nymburk se nachází dochované středověké městské cihlové hradby pocházející ze 14. století (ČSÚ 2023a).

4.2.2 Okres Mladá Boleslav

Okres Mladá Boleslav se nachází v severní části Středočeského kraje a se svou rozlohou 1 023 km² je třetí největší ve Středočeském kraji. Povrch území je členitý. V severní části převládají nízké pahorkatiny, které jsou součástí Českého ráje. Jižní část je rovinná, která byla v historii čistě zemědělskou oblastí. V okrese se nachází 120 obcí, z nichž má celkem 8 statut města. Stejně jako v okrese Nymburk tvoří obce do 500 obyvatel na Mladoboleslavsku většinu, jedná se o 68 % z celkového počtu obcí. Počet obyvatel byl v roce 2022 133 876 a podíl nezaměstnaných osob byl 2,49 %, což představovalo čtvrtou nejnižší nezaměstnanost v kraji. Průměrný věk činil 41,5 let. Přírůstek stěhování na 1 000 obyvatel činil v roce 2022 49 %. Zemědělská půda zaujímá 63 790 ha, z toho 86 % tvoří orná půda, 5 % zahrady a ovocné sady a dalších 9 % tvoří trvalé travní porosty. Lesní pozemky zaujímají 26 688 ha. Z toho tedy vyplývá, že zemědělská půda tvoří 62,4 % a lesy 26,1 % z rozlohy okresu. Převážná část orné půdy je využívána k pěstování obilovin a cukrovky, částečně je pěstována i zelenina. Nejzásadněji ovlivňuje ekonomickou situaci okresu škoda Auto a.s. Na Mladoboleslavsku se také nachází mnoho významných kulturních a historických památek. K nejznámějším patří hrad v Mladé Boleslavi, zřícenina hradu Dražice či zámky v Mnichovu Hradišti, Benátkách nad Jizerou a na řadě dalších míst. Dalším oblíbeným turistickým místem jsou Drábské světničky či Jabkenická obora, kde se zdržoval Bedřich Smetana. V roce 2020 byla na pomezí okresů Nymburk a Mladá Boleslav vyhlášena národní přírodní památka Mladá, která je významná díky svým ekosystémům a žijícím vzácným druhům rostlin a živočichů (ČSÚ 2023b).

4.2.3 Okres Praha-východ

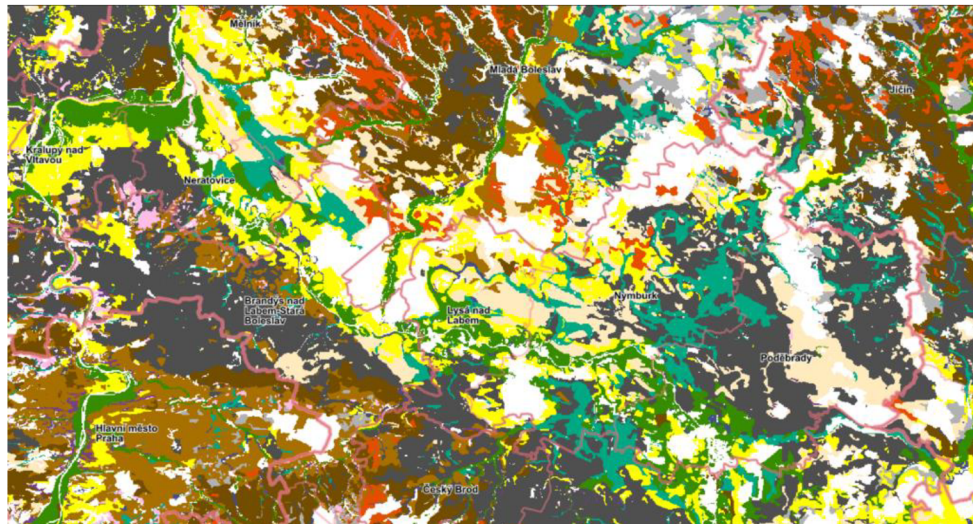
Okres Praha-východ sousedí na západě s hlavním městem Prahou a okresem Praha-západ, na jihu s Benešovskem, na východě s Nymburskem, Kolínskem a Kutnohorskem a na severu s okresy Mladá Boleslav a Mělník. Rozloha činí 755 km² a má nejvyšší počet obyvatel v kraji se 198,3 tisíci. Přírůstek stěhování na 1 000 obyvatel činil v roce 2022 49 % a průměrný věk byl 38,8 let. Okres se skládá ze 110 obcí, z nichž 8 má statut města. Nejvíce obcí na rozdíl od obou výše zmíněných okresů má počet obyvatel 500-999 (35) a 1000-1999 (27). Severní část okresu je součástí Brandýské plošiny, která je nížinného charakteru s nejnižší nadmořskou výškou 166 m v oblasti Labe. Do jižní části zasahuje Středočeská pahorkatina. Zemědělská půda zabírá 47 605 ha, z toho je 80 % orná půda, 12 % zahrady a ovocné sady a 8 % trvalé travní porosty. Lesní pozemky zaujímají celkem 16 994 ha. Od poloviny 90. let minulého století zde probíhá suburbanizace a stěhuje se sem ekonomicky silnější obyvatelstvo z Prahy. V okrese se nachází spousta zajímavých turistických cílů. Nejznámějším je Brandýs nad Labem-Stará Boleslav, kde

se nachází Bazilika svatého Václava a další kostely. Dále tu najdeme dvě národní přírodní rezervace (ČSÚ 2023c).

4.2.4 Přírodní podmínky a zemědělství v zájmovém území

Střední Polabí spadá do klimatického regionu T2, který je teplý a mírně suchý. Průměrná teplota činí 8-9 °C a průměrný úhrn srážek je 500–600 mm. Pravděpodobnost suchých vegetačních období je 20 až 30 %. Sklonitost a expozice je 0 až 1. Nejčastěji se zde nachází následující půdní typy (viz obrázek č. 5):

- černozemě převážně na rovině nebo úplné rovině, velmi produkční a nejcennější půdy
- černice převážně na rovině nebo úplné rovině, velmi produkční nejcennější půdy
- kambizemě převážně na rovině nebo úplné rovině, průměrně produkční
- rendziny, pararendziny převážně na mírných svazích, málo produkční
- fluvizemě převážně na rovině nebo úplné rovině, podprůměrně produkční
- regozemě převážně na mírných svazích, velmi málo produkční (VÚMOP 2022)

Obrázek 5 Půdní typy v zájmovém území

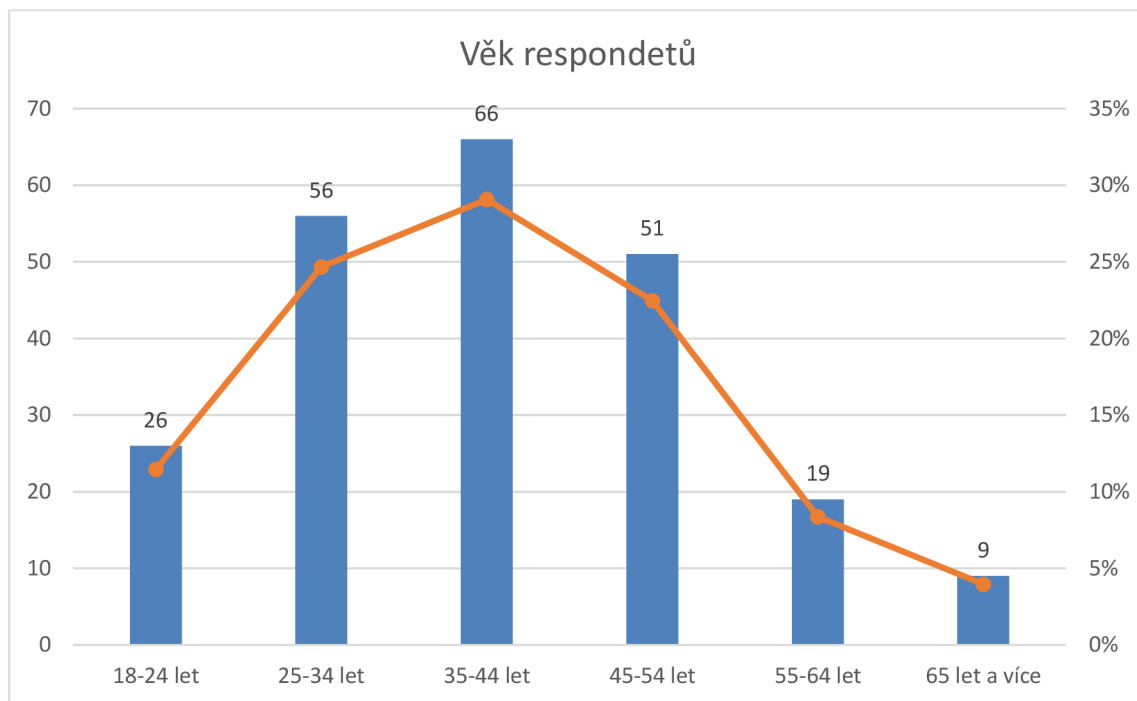
Zdroj: VÚMOP 2024

Z hlediska zemědělské výrobní oblasti patří střední Polabí do výrobní řepařské oblasti (s označením Ř), typ řepařsko-obilnářské. Nejčastěji se jedná o typ Ř1 a Ř2 a pěstuje se zde cukrovka, kvalitní pšenice, sladovnický ječmen, kořenová zelenina a rané brambory. Na území se nachází v porovnání celou republikou málo ANC oblastí a také se vyznačuje vyšším podílem zemědělské půdy a nižším podílem trvalých travních porostů. Podíl zemědělské půdy v režimu ekologického zemědělství je v této oblasti 0,31 % – 5 % (Ministerstvo zemědělství 2021).

5 Výsledky

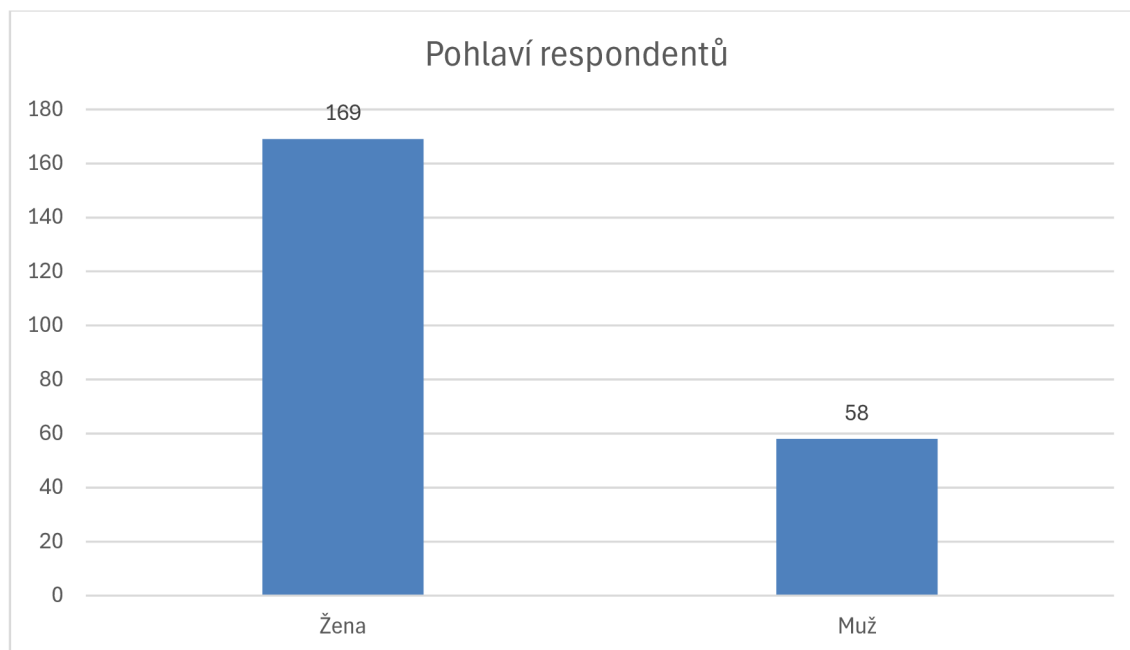
V této kapitole jsou graficky znázorněny a okomentovány výsledky z dotazníkového průzkumu.

5.1 Vyhodnocení dotazníkového průzkumu obyvatel

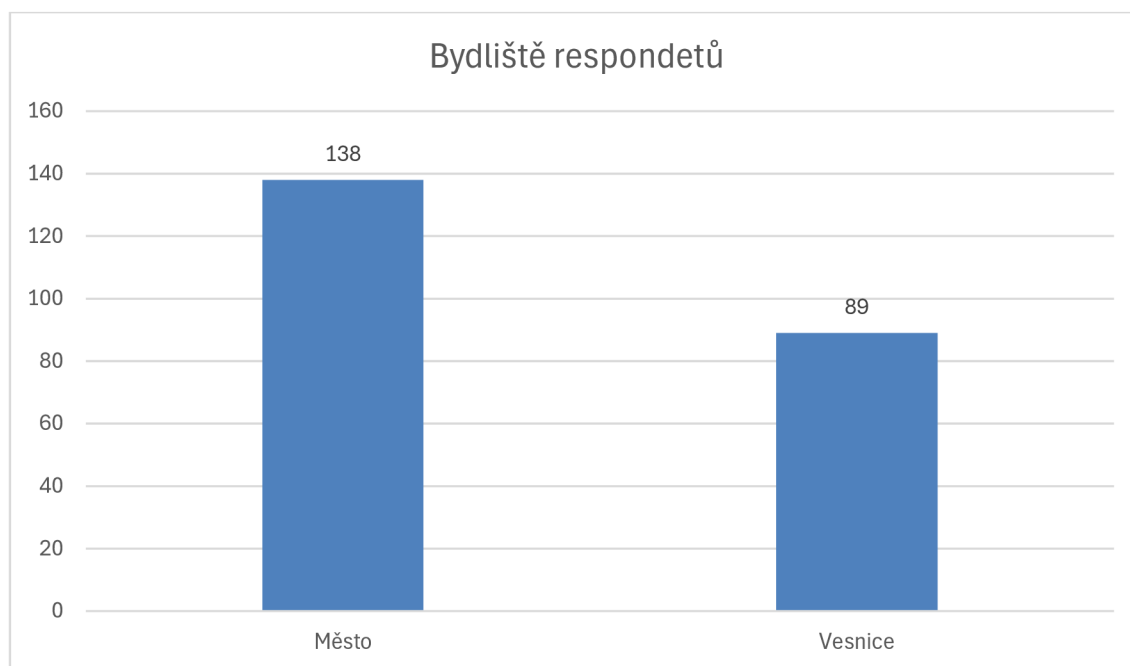
Obrázek 7 Věk respondentů

Obrázek č. 7 zobrazuje rozložení věku respondentů dotazníku. Nejvíce zastoupenou věkovou skupinou jsou osoby ve věku 35-44 let, které tvoří 29,1 % respondentů. Následuje skupina ve věku 25-34 let s podílem 24,7 % a skupina 45-54 let, která tvoří 22,5 % respondentů. Mladší skupina ve věku 18-24 let představuje 11,5 % respondentů. Naopak nejméně zastoupenou skupinou jsou osoby ve věku 65 let a více, s podílem pouze 4,0 %. Skupina ve věku 55-64 let tvoří 8,4 % respondentů.

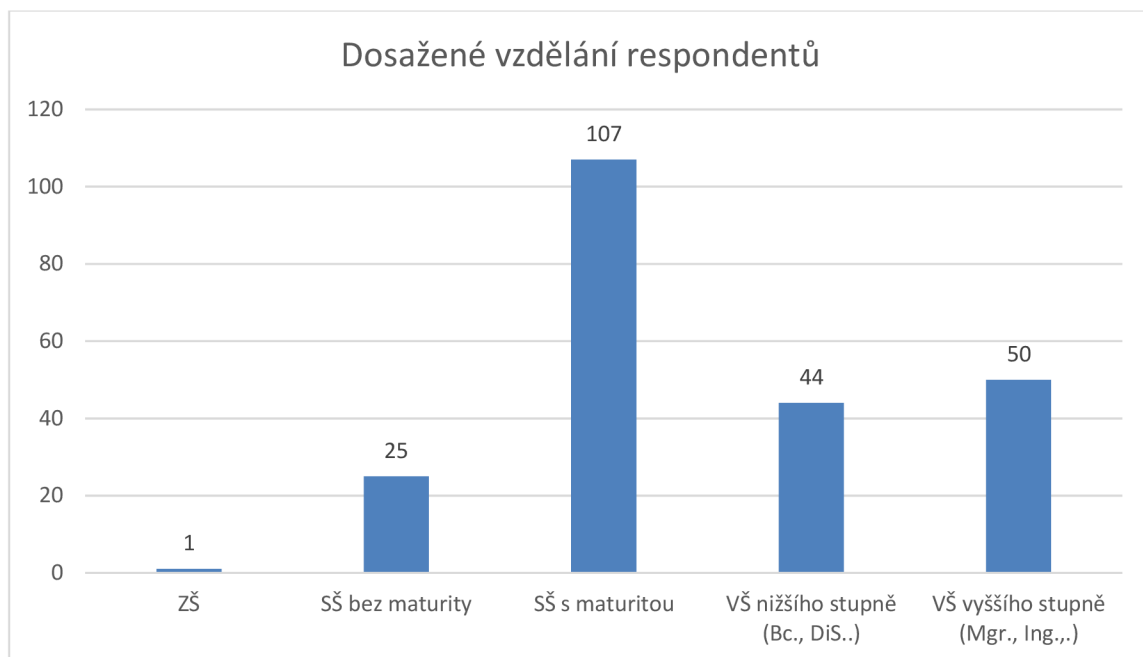
Obrázek 8 Pohlaví respondentů

Obrázek č. 8 znázorňuje rozdělení respondentů podle pohlaví. Z výsledků je patrné, že ženy tvoří většinu respondentů s podílem 74,3 %, zatímco muži představují 25,7 % respondentů.

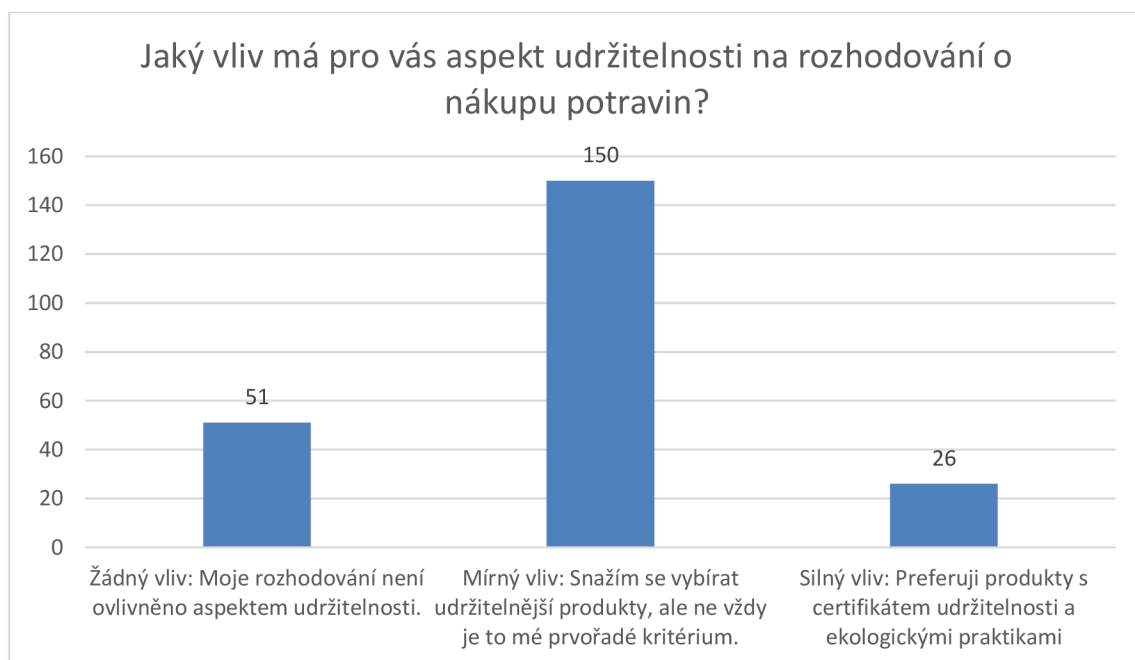
Obrázek 9 Bydliště respondentů

Z obrázku č. 9 je patrné, že většina respondentů, konkrétně 60,8 %, žije ve městě, zatímco 39,2 % respondentů má bydliště na vesnici.

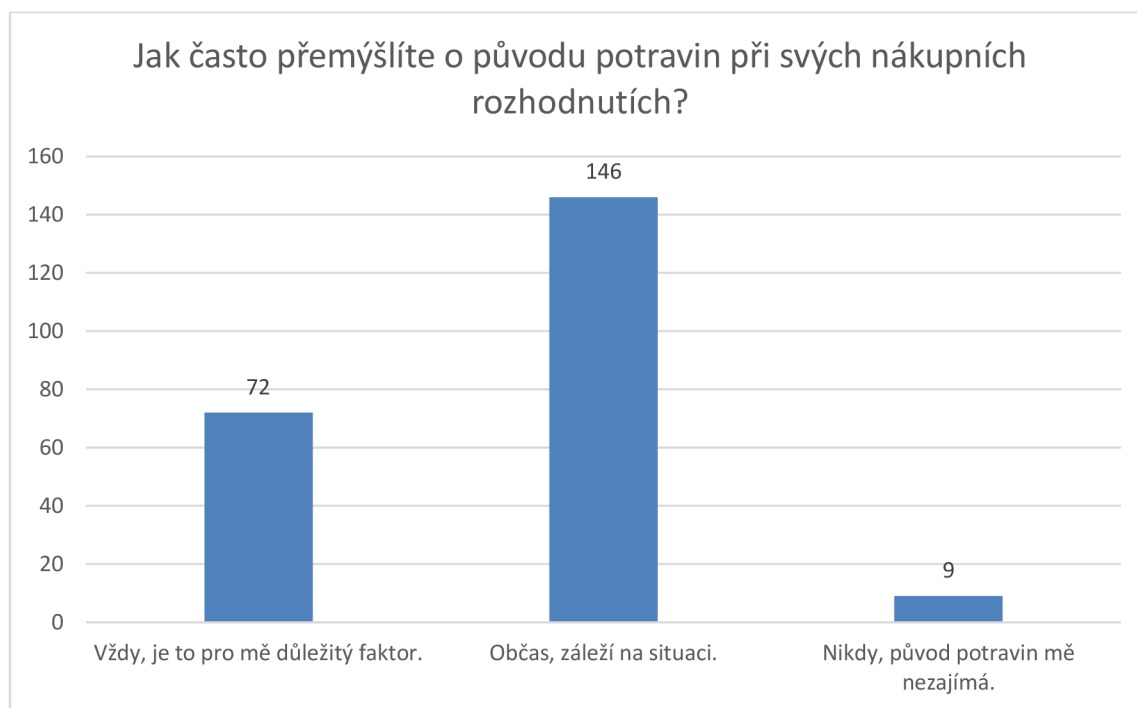
Obrázek 10 Dosažené vzdělání respondentů

Obrázek č. 10 ukazuje dosažené vzdělání respondentů dotazníku. Z výsledků je patrné, že největší podíl respondentů (47,1 %) má středoškolské vzdělání s maturitou. Respondenti s vysokoškolským vzděláním nižšího (19,4 %) a vyššího stupně (22 %) tvoří dohromady více než 40 % respondentů. Středoškolské vzdělání bez maturity má 11 % respondentů, zatímco základní vzdělání uvedl pouze jeden respondent.

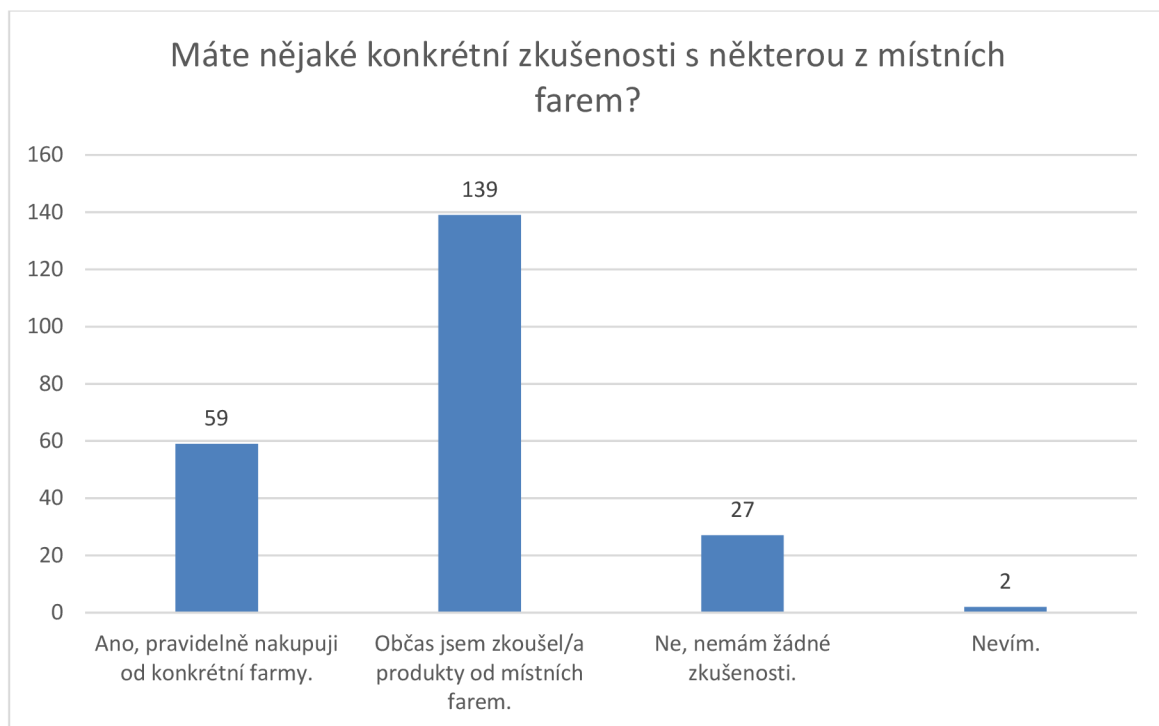
Obrázek 11 Vliv udržitelnosti na rozhodování respondentů při nakupování potravin

Obrázek č. 11 zobrazuje, jaký vliv má aspekt udržitelnosti na rozhodování respondentů při nákupu potravin. Většina respondentů, 66,1 %, uvádí, že aspekt udržitelnosti má na jejich rozhodování mírný vliv a snaží se vybírat udržitelnější produkty, ale nejedná se o jejich hlavní kritérium. 22,5 % respondentů uvádí, že jejich rozhodování není udržitelností ovlivněno, zatímco 11,5 % dává přednost produktům s certifikátem udržitelnosti a ekologickými praktikami. Výsledky naznačují, že respondenti mají povědomí o udržitelnosti, ale jen menší část z nich považuje tyto faktory za hlavní při výběru potravin.

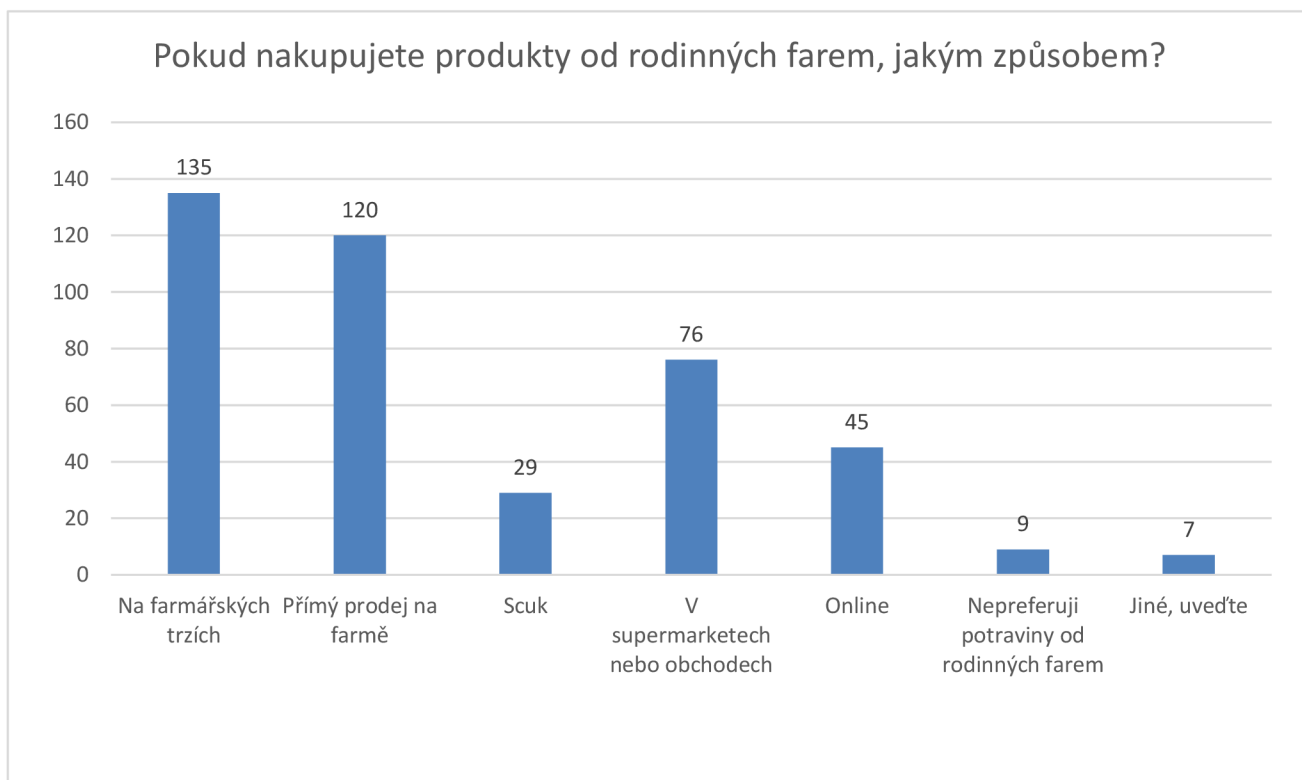
Obrázek 12 Faktor původu potravin při nakupování

Obrázek č. 12 ukazuje, jak často respondenti přemýšlejí o původu potravin při svých nákupních rozhodnutích. Většina respondentů, 64,3 %, uvedla, že o původu potravin přemýšlejí občas v závislosti na situaci. Dále 31,7 % respondentů uvedlo, že původ potravin je pro ně vždy důležitý faktor. Pouze 4 % respondentů uvedlo, že původ potravin pro ně při nákupu potravin nehraje roli.

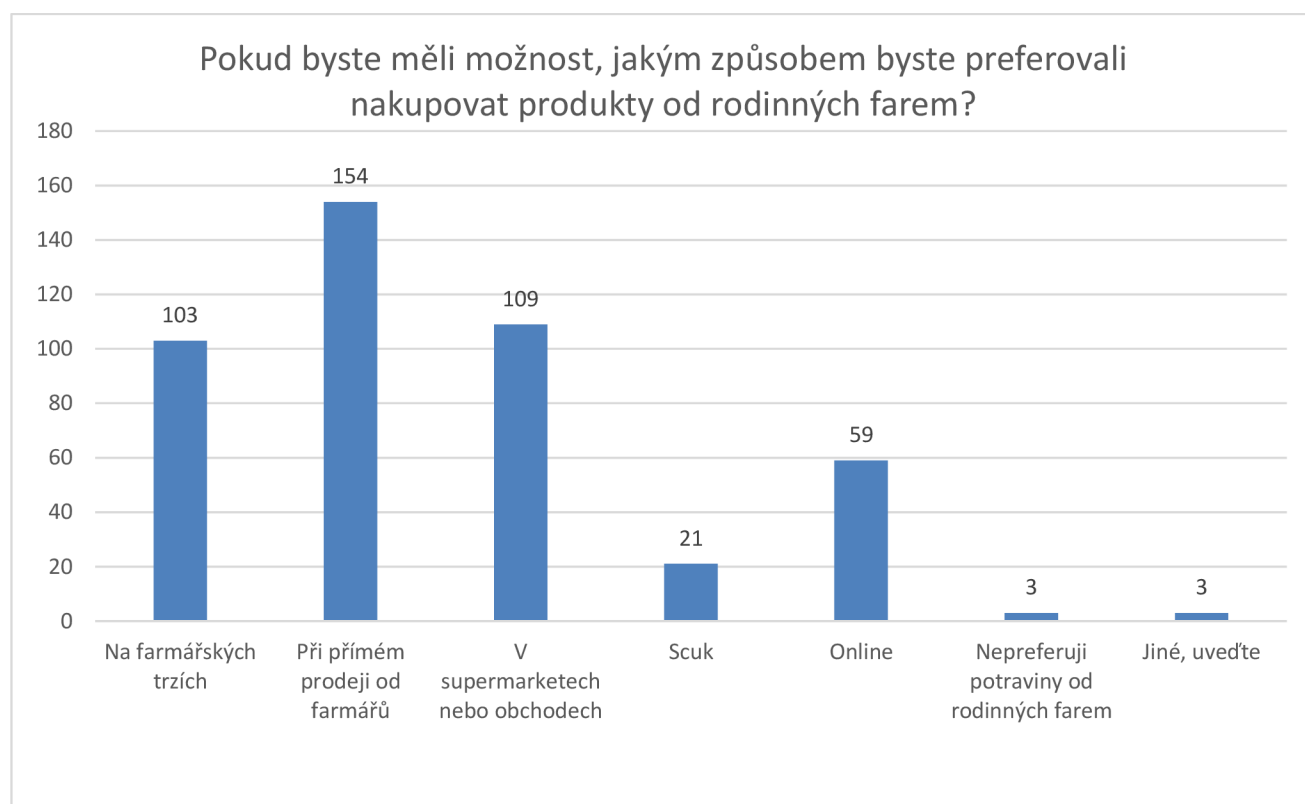
Obrázek 13 Zkušenosti s místními farmami

Obrázek č. 13 ukazuje, že většina respondentů, (61,2 %) občas zkoušela produkty od místních farem. 26 % respondentů pravidelně nakupuje od konkrétní farmy. Pouze 11,9 % respondentů uvedlo, že nemají žádné zkušenosti s produkty od místních farem. Pouze 2 osoby nevěděly nebo neuměly odpovědět na otázku.

Obrázek 14 Způsob nákupu od rodinných farem

Z obrázku č. 14 vyplývá, že nadpoloviční část respondentů upřednostňuje nákup produktů od místních farem na farmářských trzích (59,5 %) nebo přímo na farmě (52,9 %). Značná část respondentů (33,5 %) také uvedla, že produkty nakupují v supermarketu či obchodech. Online nákupy uvedlo 19,8 % respondentů a 12,8 % respondentů nakupuje produkty od rodinných farem skrze Scuk. Pouze 4 % uvedla, že nepreferují potraviny od rodinných farem, což naznačuje podporu místních zemědělců mezi spotřebiteli. Na doplňovací odpověď „Jiné uveďte“ odpovědělo 7 respondentů. Dvě osoby uvedly, že využívají rozvoz z farmy domů, další dvě osoby uvedly, že nakupují ve farmářském obchodě či obchodě s bezobalovými potravinami. Jedna osoba uvedla, že potraviny nakupuje na trhu na náměstí a jedna osoba si vše pěstuje a vyrábí svépomocí. Poslední respondent uvedl, že nakupuje na farmářských trzích, vejce nakupuje u místního prodejce a brambory přímo u farmáře.

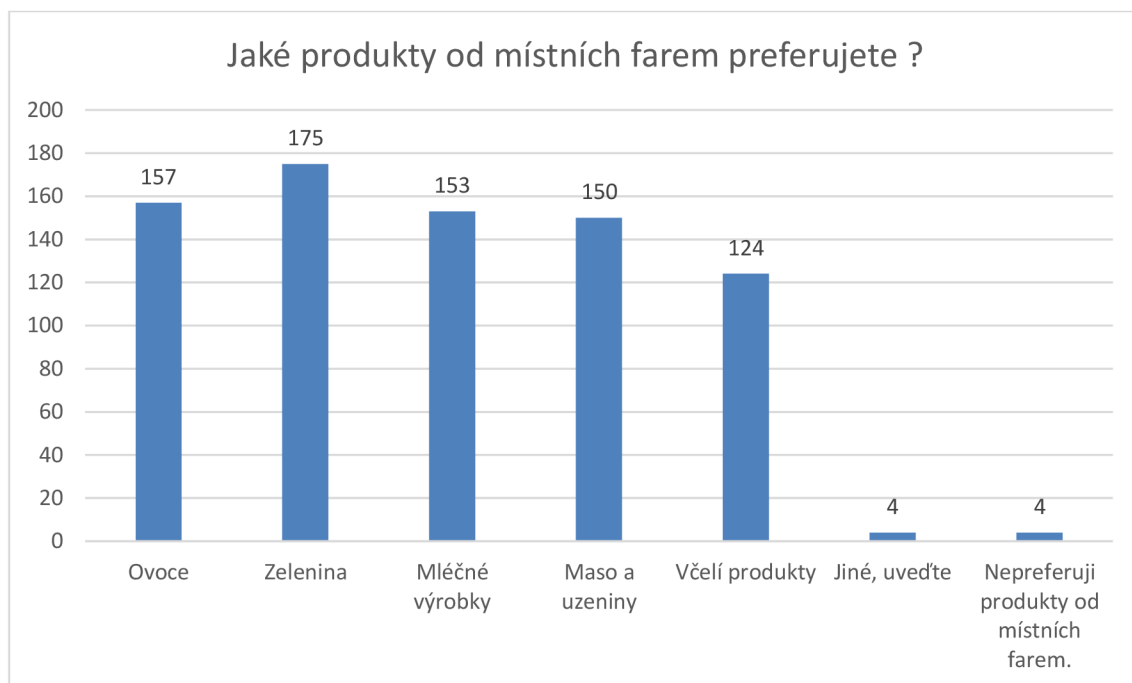

Obrázek 15 Preferovaný způsob nákupu od rodinných farem

Z obrázku č. 15 vyplývá, že nejpreferovanějším způsobem nákupu produktů od rodinných farem je přímý prodej na farmě, který uvedlo 67,8 % respondentů. Na druhém místě se umístil nákup v supermarketech či obchodech s 48 %. Třetí nejčastější volbou respondentů byly farmářské trhy (45,4 %), následuje online nákup (26 %) a poslední volbou by byl nákup skrze Scuk, který by preferovalo pouze 9,3 % respondentů. Pouze 3 respondenti (1,3 %) tentokrát odpověděli, že nepreferují potraviny od rodinných farem. Sedm osob, které u otázky č. 8 odpověděly, že potraviny od rodinných farem nepreferují, změnilo názor, pokud by mělo možnost nakupovat potraviny preferovaným způsobem. Tyto osoby by nejčastěji preferovaly nákup v supermarketu nebo obchodech či online. Na doplňovací odpověď „Jiné uveďte“ odpověděly 3 osoby. Jedna osoba uvedla, že by preferovala lokální obchody menší velikosti,

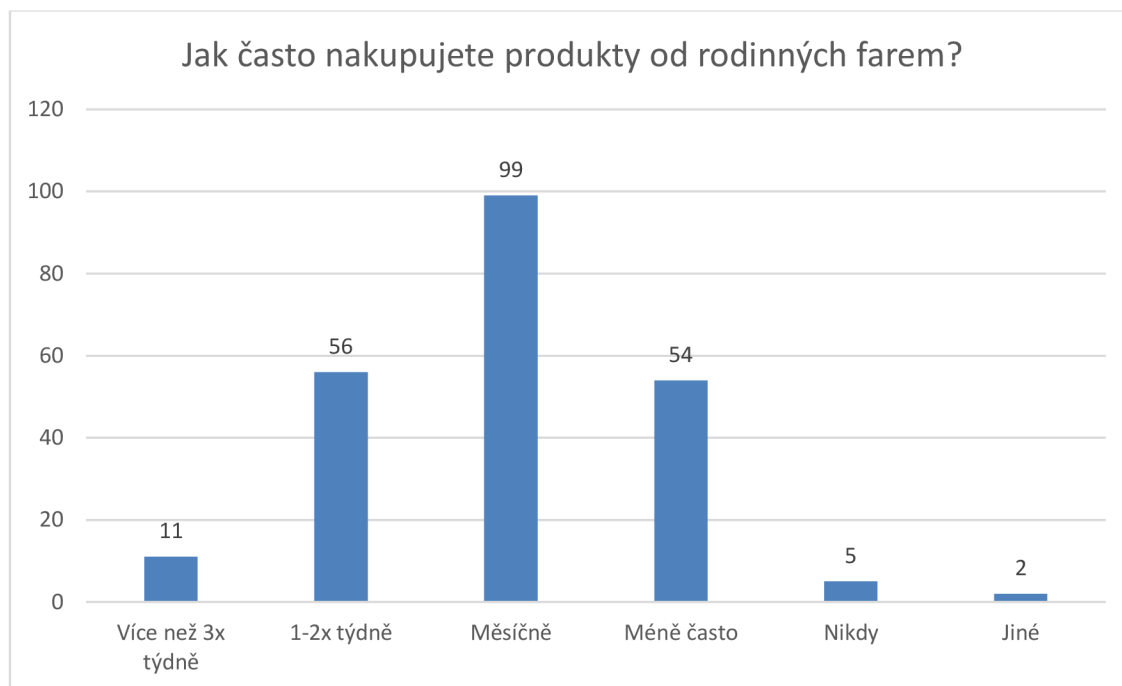
další osoba uvedla rozvoz domů a poslední respondent nekupuje produkty z místních farem, a proto nepotřebuje další způsoby prodeje.

Celkově z výsledků vyplývá, že trendem u spotřebitelů je nákup v supermarketech nebo obchodech, nákup online či při přímém prodeji na farmě.

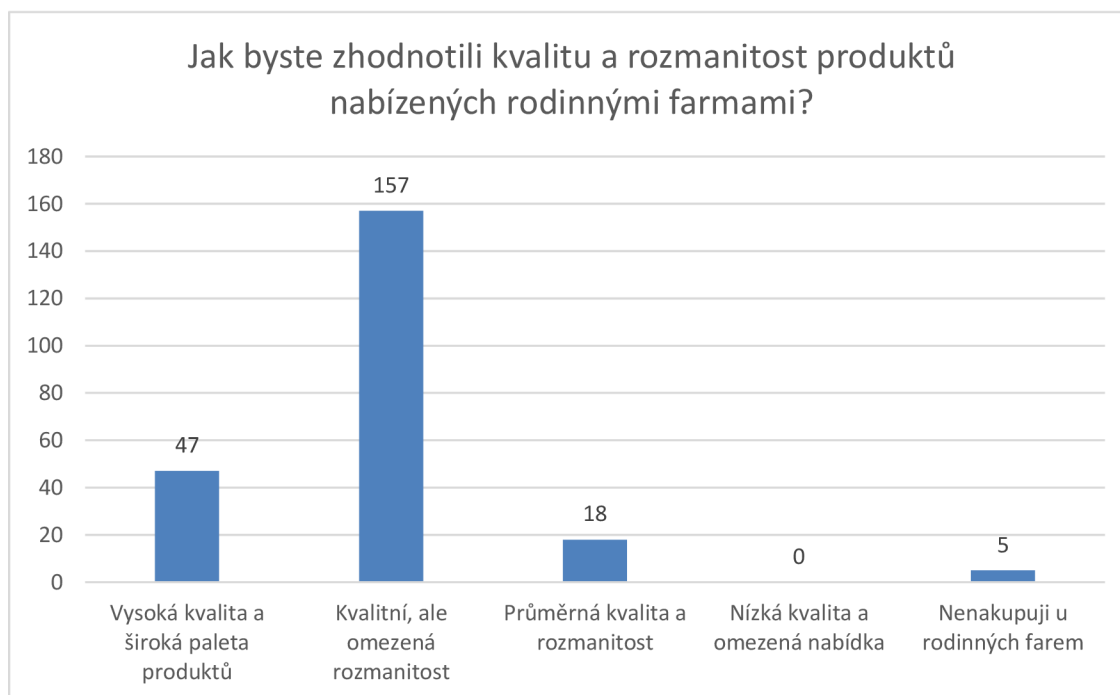
Obrázek 16 Druh nakupovaných produktů

Z obrázku č. 16 vyplývá, že nejpreferovanějším produktem je zelenina, kterou uvedlo 77,1 % respondentů. Následuje ovoce (69,2 %), mléčné výrobky (67,4 %), maso a uzeniny (66,1 %) a včelí produkty (54,6 %). Pouze 4 osoby nepreferují žádné produkty od místních farem. Na doplňovací odpověď „Jiné uveďte“ odpověděly 2 osoby, že preferují vejce, jedna osoba uvedla, že nakupuje vše a poslední osoba preferuje nakládané potraviny a dochucovadla.

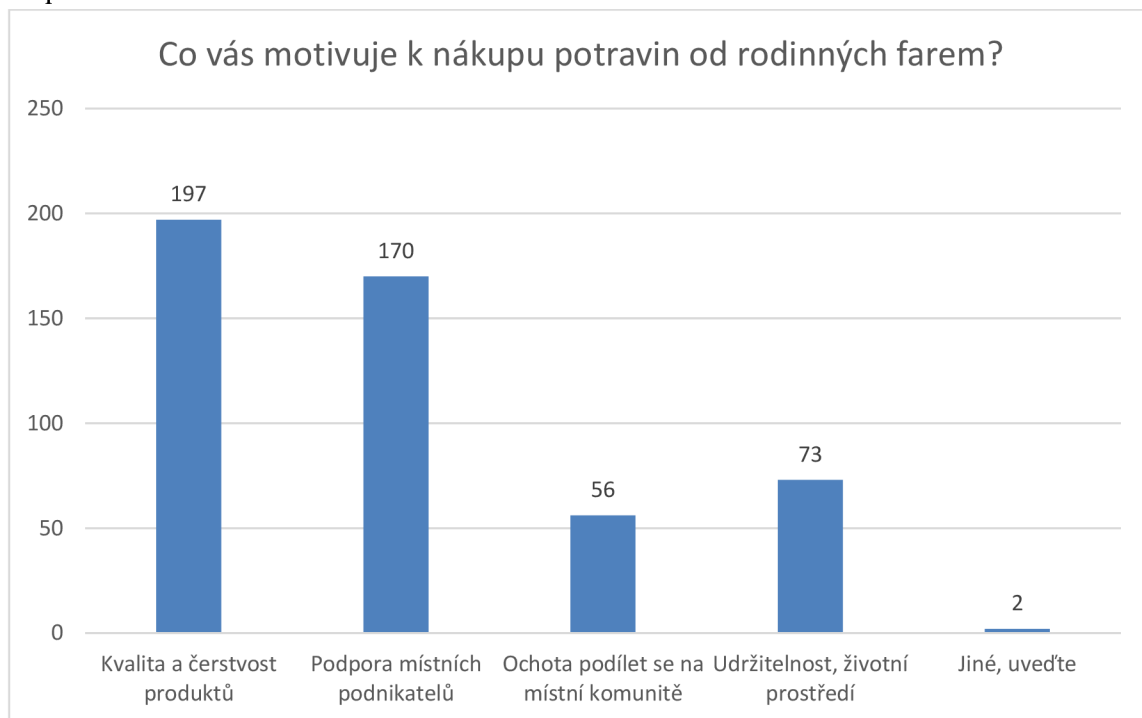
Obrázek 17 Četnost nákupu od rodinných farem

Z obrázku č. 17 je patrné, že 43,6 % respondentů nakupuje produkty od místních farem měsíčně. Dalších 27,7 % respondentů uvedlo, že nakupuje 1-2x týdně a 23,8 % méně často než měsíčně. Následuje odpověď více než 3x týdně a pouze 5 osob nikdy nenakupuje produkty rodinných farem. Celkem 2 osoby se rozepsaly v doplňovací odpovědi „Jiné uveďte“. Jedna osoba uvedla, že záleží na sezoně, např. ovoce a zeleninu nakupuje častěji a mimo sezonu třeba 1-2 měsíčně. Druhá osoba uvedla, že záleží na produktu. Ovoce a zeleninu nakupuje týdně a včelí produkty jednou ročně velkou objednávkou.

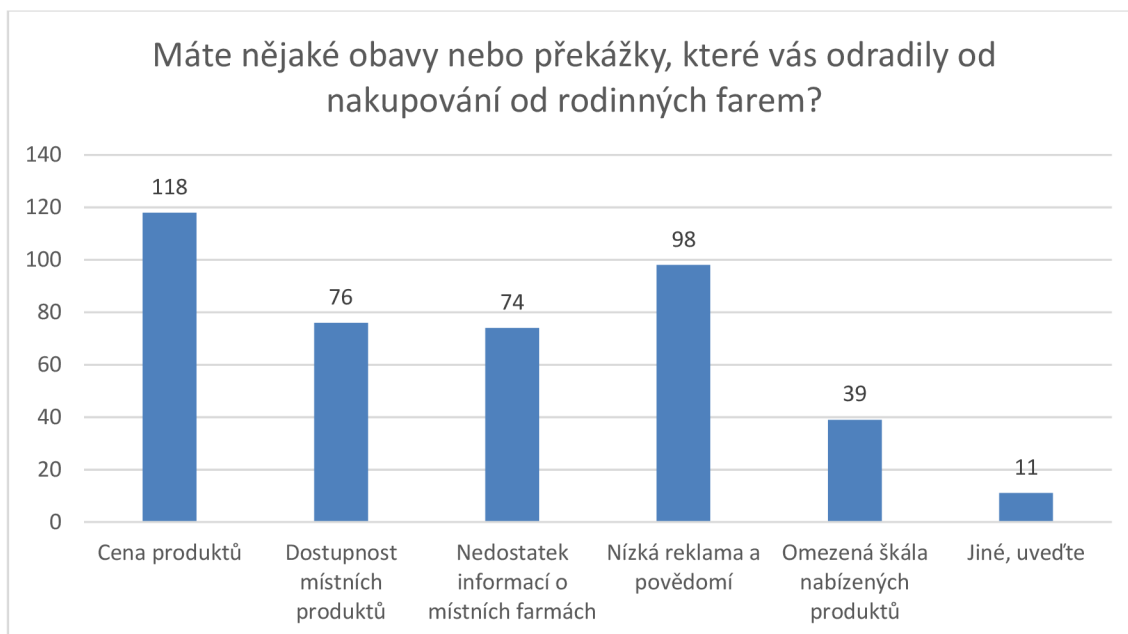
Obrázek 18 Hodnocení kvality a rozmanitosti produktů nabízených rodinnými farmami

Obrázek č. 18 znázorňuje, jak respondenti hodnotí kvalitu a rozmanitost produktů nabízených rodinnými farmami. Většina respondentů (69,2 %) hodnotí kvalitu a rozmanitost produktů nabízených rodinnými farmami jako kvalitní, ale s omezenou rozmanitostí. Dalších 20,7 % respondentů si myslí, že rodinné farmy nabízí širokou paletu vysoce kvalitních produktů. Pouze 7,9 % osob uvedlo, že produkty mají průměrnou kvalitu a rozmanitost. Pět respondentů nenakupuje u rodinných farem. Zajímavé je, že nikdo z respondentů nepovažuje nabídku produktů za omezenou s nízkou kvalitou.

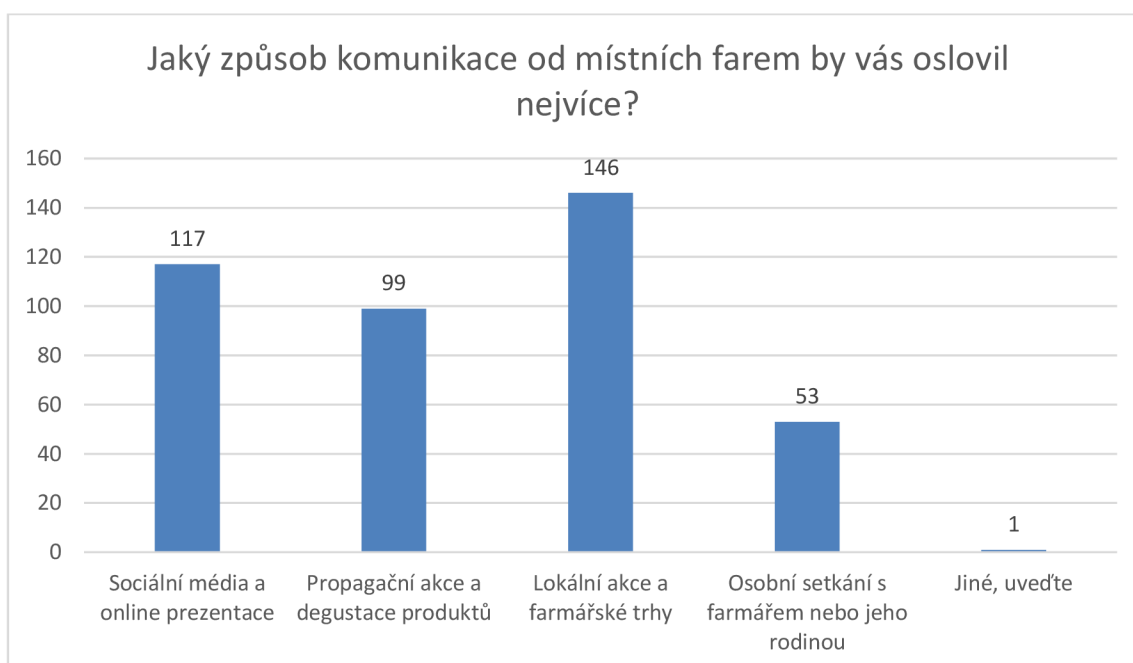
Obrázek 19 Motivace k nákupu od rodinných farem

Obrázek č. 19 znázorňuje, co respondenty motivuje k nákupu potravin od rodinných farem. Nejvíce respondenty motivuje kvalita a čerstvost produktů (86,8 %) a podpora místních podnikatelů (74,9 %). Na třetím místě se umístila udržitelnost a životní prostředí s 32,2 %. Nejméně respondenty motivuje ochota podílet se na místní komunitě (24,7 %). Na doplňovací odpověď „Jiné uveďte“ odpověděly celkem 2 osoby. Jedna osoba uvedla, že motivací jsou lepší životní podmínky chovaných zvířat a pro druhou osobu je motivací podpora místních podnikatelů a vzdálenost.

Obrázek 20 Faktory, které odradí respondenty od nákupu od rodinných farem

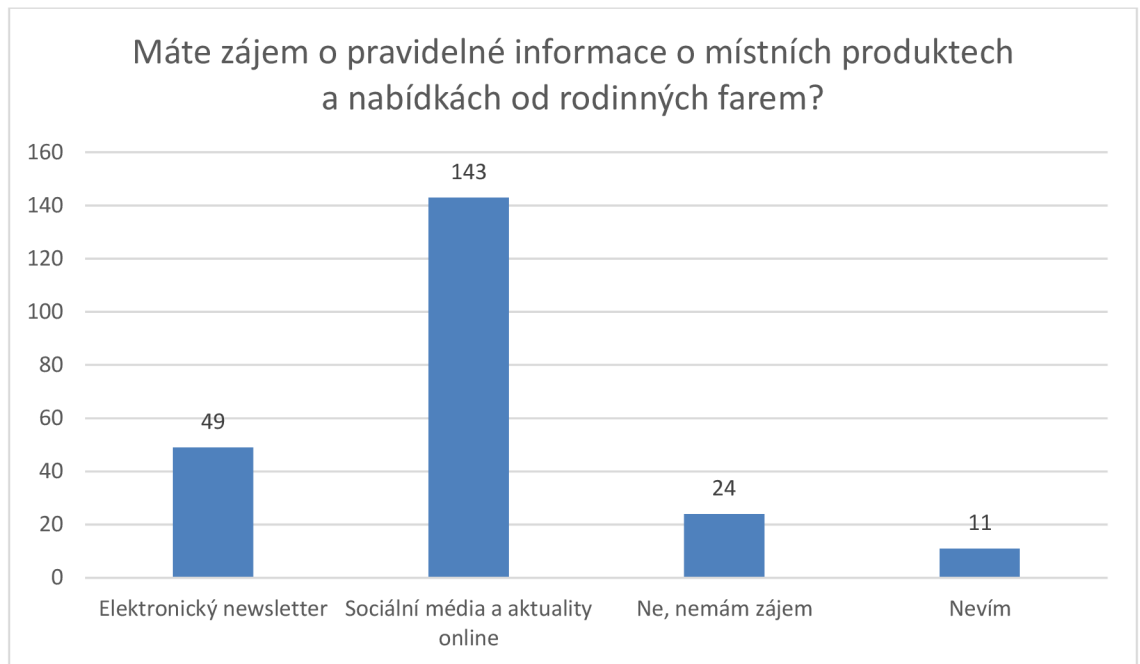
Z obrázku č. 20 vyplývá, že nejvíce respondenty od nákupu od rodinných farem odradí cena produktů (52 %), nízká reklama a povědomí (43,2 %). Následuje dostupnost místních produktů (33,5 %) a nedostatek informací o místních farmách (32,6 %). Nejméně respondentů uvedlo, že je odradí omezená škála nabízených produktů. V doplňovací odpovědi „Jiné uveďte“ uvedlo 10 osob, že je nic neodradí od nákupu a jedna osoba uvedla, že ji odradí časová náročnost.

Obrázek 21 Preferovaný způsob komunikace od místních farem

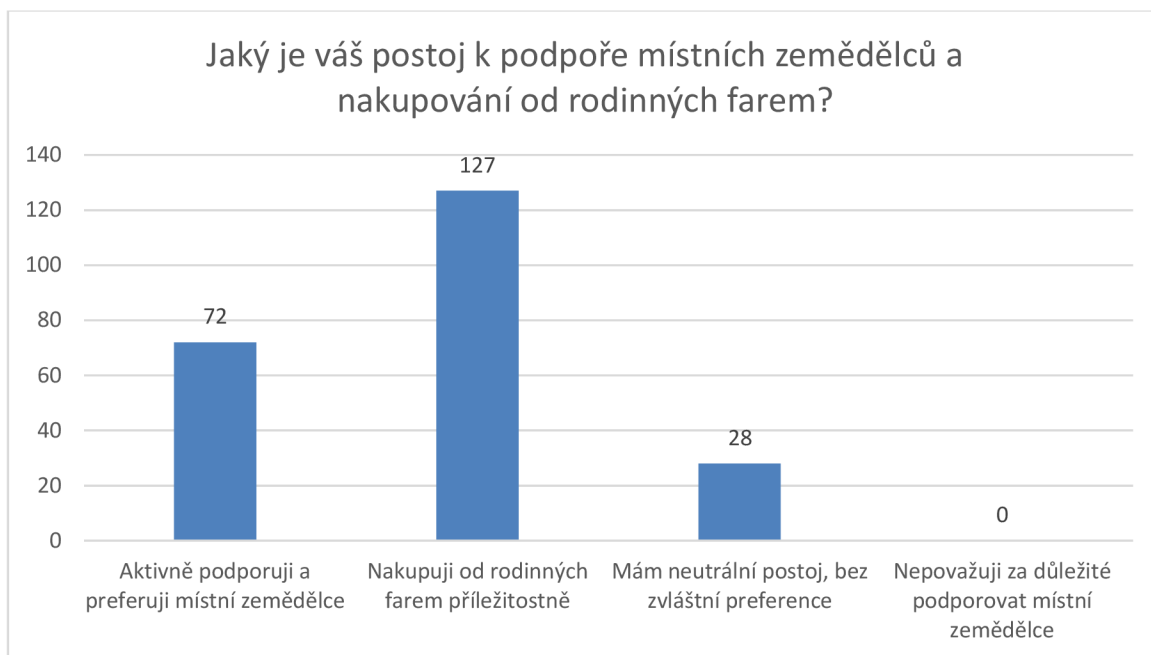
Z obrázku č. 21 vyplývá, že nejvíce respondentů by oslovily lokální akce a farmářské trhy (64,3 %), sociální média a online prezentace (51,5 %). Propagační akce a degustace produktů

by oslovily 43,6 % respondentů. Nejméně osob uvedlo osobní setkání s farmářem nebo jeho rodinou (23,3 %). V doplňovací odpovědi „Jiné uveďte“ uvedla jedna osoba, že by ji žádný způsob komunikace neoslovil.

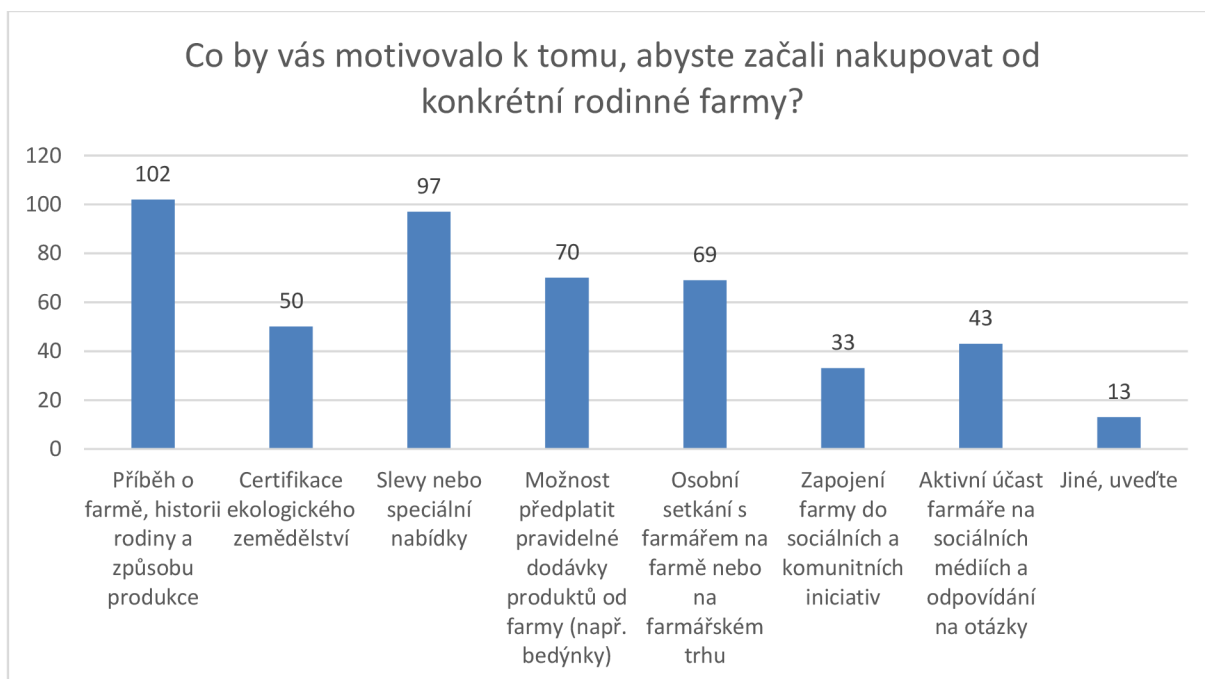
Obrázek 22 Zájem o pravidelné informace o místních produktech a nabídkách od rodinných farem

Obrázek č. 22 pojednává o tom, zda respondenti mají zájem o pravidelné informace o místních produktech a nabídkách rodinných farem. Většina respondentů má zájem o pravidelné informace skrze sociální média a aktuality online (63 %) a 21,6 % osob má zájem o elektronický newsletter. Menší část respondentů (10,6 %) uvedla, že nemá zájem o pravidelné informace. 4,8 % respondentů uvedla, že neví.

Obrázek 23 Postoj respondentů k podpoře místních zemědělců a nakupování od rodinných farem

Obrázek č. 23 znázorňuje, jaký mají respondenti postoj k podpoře místních zemědělců. Více jak polovina respondentů (55,9 %) nakupuje od rodinných farem příležitostně. Následuje 31,7 % osob, kteří aktivně podporují a preferují místní zemědělce. Pouze 12,3 % má neutrální postoj a nemá zvláštní preference. Ani jeden respondent neuvedl, že nepovažuje za důležité podporovat místní zemědělce.

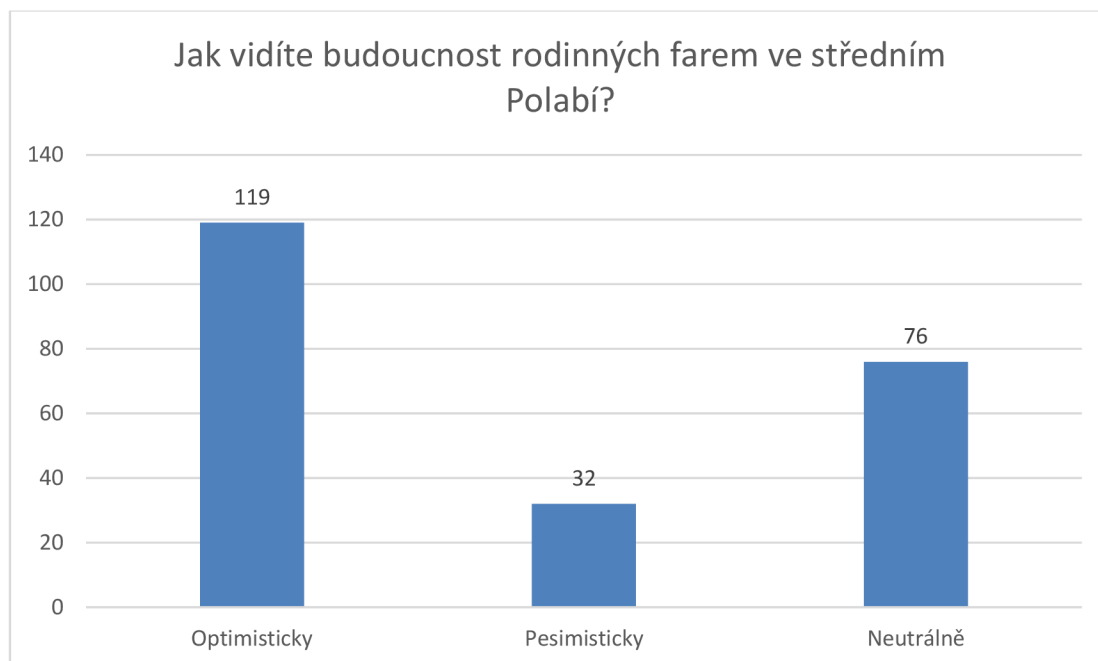
Obrázek 24 Motivace k nákupu od konkrétní rodinné farmy

Obrázek č. 24 znázorňuje, co by motivovalo respondenty k nákupu od konkrétní rodinné farmy. Nejvíce respondentů (44,9 %) by motivoval příběh farmy, její historii a informace o způsobu produkce. Následují slevy a speciální nabídky (42,7 %). Téměř stejný počet respondentů by motivovala možnost předplatit si pravidelné dodávky produktů od farmy (30,8 %) a osobní setkání s farmářem na farmě nebo farmářském trhu (30,4 %). Celých 22 % osob by oslovila certifikace ekologického zemědělství. Aktivní účast farmáře na sociálních médiích a odpovídání na otázky by motivovala 18,9 % respondentů a zapojení farmy do sociálních a komunitních iniciativ by oslovilo 14,5 % respondentů. Celkem 13 osob se rozepsalo v doplňovací odpovědi „Jiné uveďte“. Dvě osoby uvedly, že nevědí, co by je motivovalo a jedna osoba, že by ji motivovala cena. Zbytek respondentů zmínilo lepší dostupnost produktů, menší vzdálenost od bydliště, rozmanitost a kvalitu výrobků a také bedýnkový rozvoz domů.

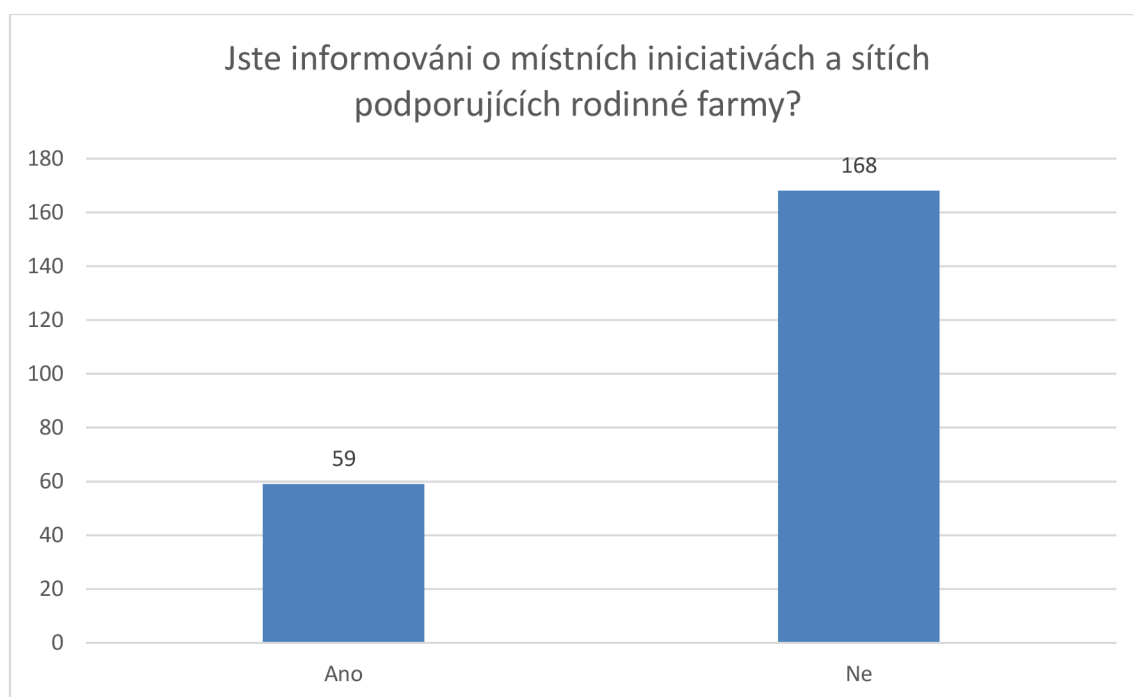
Obrázek 25 Ochota respondentů zaplatit vyšší cenu za potraviny od rodinných farem

Z obrázku č. 25 vyplývá, že převážná většina respondentů by byla ochotna zaplatit vyšší cenu za potraviny od rodinných farem než za ty, které pocházejí z běžných obchodů. Celých 37 % respondentů by ochotně zaplatilo více za podporu lokálních farmářů a 59 % respondentů by bylo ochotno zaplatit více, pokud by byli přesvědčeni o vyšší kvalitě produktů a udržitelnosti. Pouze 4 % respondentů uvedla, že cena je pro ně rozhodujícím faktorem bez ohledu na původ potravin a nebyli by tedy ochotni zaplatit více.

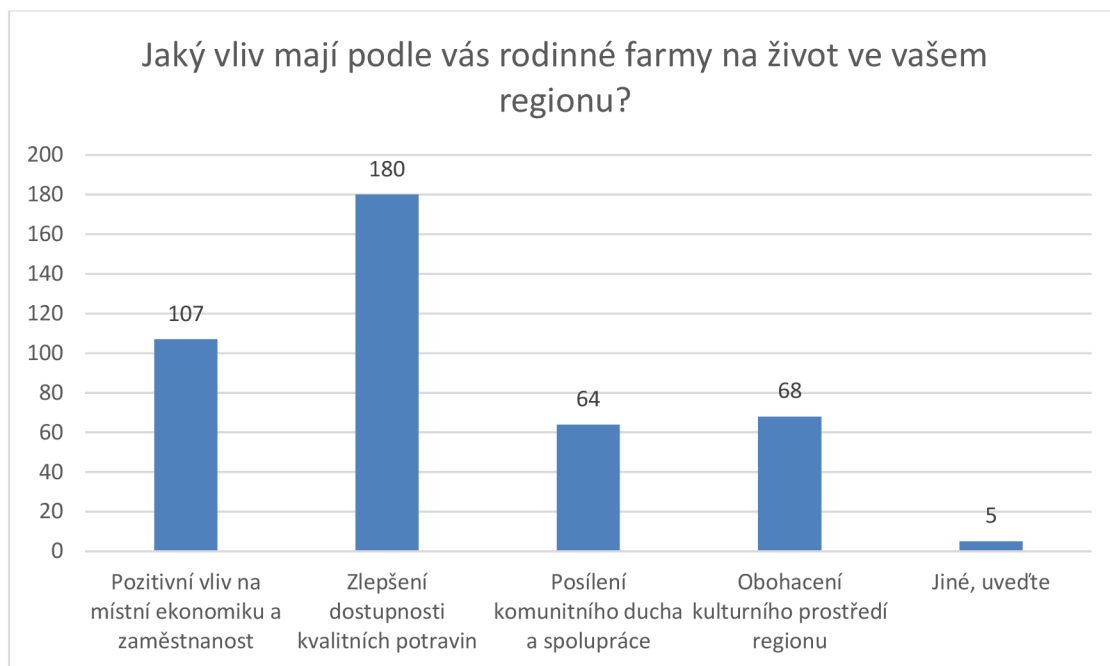
Obrázek 26 Názor respondentů na budoucnost rodinných farem ve středním Polabí

Z obrázku č. 26 vyplývá, že většina respondentů (52,4 %) vidí budoucnost rodinných farem ve středním Polabí optimisticky a dalších 33,5 % osob má neutrální postoj. Pesimisticky vidí budoucnost rodinných farem 33,5 % respondentů.

Obrázek 27 Informovanost respondentů o místních iniciativách a sítích podporujících rodinné farmy

Z obrázku č. 27 vyplývá, že pouze 26 % respondentů je informováno o místních iniciativách a sítích podporující rodinné farmy. Převážná většina osob (74 %) informována není.

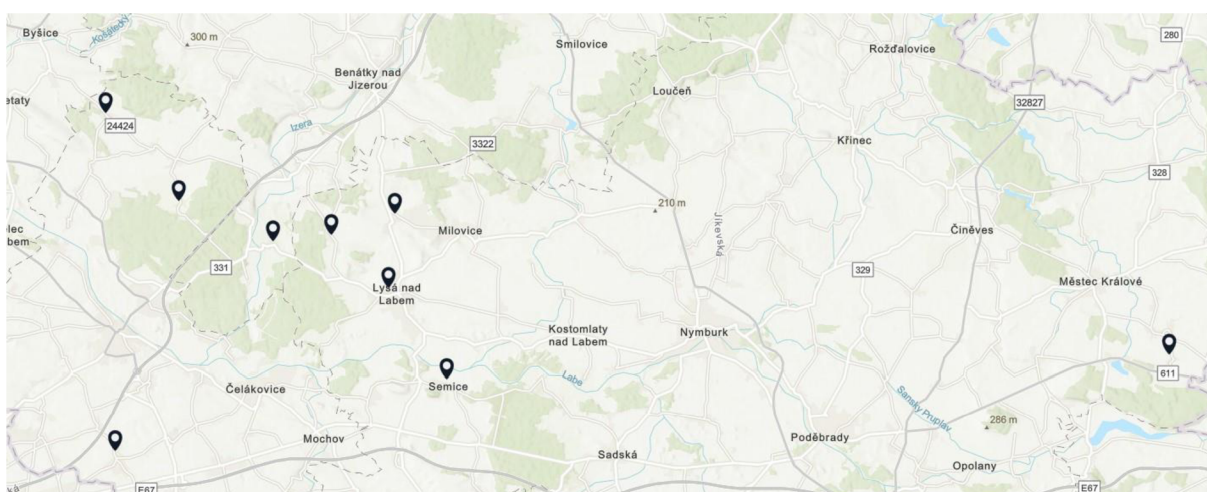

Obrázek 28 Názor na vliv rodinných farem na život v regionu respondentů

Obrázek č. 28 znázorňuje, jaký vliv mají podle respondentů rodinné farmy na život v jejich regionu. Převážná část respondentů (79,3 %) uvedla, že rodinné farmy mají pozitivní vliv na zlepšení dostupnosti potravin. Dalších 47,1 % osob si myslí, že rodinné farmy mají pozitivní vliv na místní ekonomiku a zaměstnanost. Téměř shodný počet respondentů uvedl obohacení kulturního prostředí regionu (30 %) a posílení komunitního ducha a spolupráce (28,2 %). Na doplňovací odpověď „Jiné uveďte“ odpovědělo celkem 5 osob. Jedna osoba odpověděla, že neví. Zbylé 4 osoby jsou toho názoru, že rodinné farmy nemají žádný vliv na život v jejich regionu.

5.2 Vyhodnocení dotazníkového průzkumu rodinných farem

Na obrázku č. 29 jsou vyznačeny farmy, se kterými byl proveden dotazníkový průzkum.

Obrázek 29 Vyznačení dotazovaných rodinných farem

Zdroj: ArcGis 2024, vlastní vyznačení

Charakteristika dotazovaných rodinných farem

Všechny dotazované farmy s výjimkou jedné se zabývají rostlinnou výrobou. Velikost obhospodařované plochy se pohybuje od malých hospodářství s méně než 10 ha do velkých farem s více než 100 ha. Jedna farma obhospodařuje plochu o výměře méně než 10 ha. Další dvě farmy spadají do kategorie s plochou od 10 do 50 hektarů. Tři farmy obhospodařují plochu o velikosti 51-100 ha. Největší zastoupení mají farmy s plochou 101 až 300 hektarů, celkem se jedná o 4 farmy. Prodejní kanály se liší a zahrnují přímý prodej na farmě, distribuci skrze farmářské trhy, obchodní řetězce, do restaurací, prodej na základě dlouhodobých smluv a ZZN. Většina farem využívá také více než jednu formu prodeje. Nejčastější formou prodeje je přímý prodej na farmě, který uvedlo 7 z 10 farem. Na druhém místě se umístily farmářské trhy (3) a prodej do obchodních řetězců (3). Prodej do restaurací uvedly jako prodejní kanál dvě farmy a další dvě uvedly prodej skrze ZZN. Ostatní způsoby prodeje, včetně prodeje na základě dlouhodobých smluv, provozování vlastní farmářské prodejny a exportu obilovin a olejnin do Německa přes prostředníka, uvedla vždy jedna farma v každé kategorii. Nejvíce farem (5) uvedlo jako hlavní trh pro prodej národní trh a druhým nejčastějším byl trh regionální. Dvě farmy uvedly místní trh a stejný počet farem uvedl mezinárodní trh. Z výsledků dotazníkového šetření také vyplývá, že u sedmi rodinných farem mladší generace projevuje aktivní zájem a plánuje pokračovat v rodinné tradici. Tři farmy uvedly, že mladší generace má omezený zájem o farmu. Žádná farma neuvedla, že mladší generace není vůbec zainteresovaná či že nemají mladší generaci na farmě.

Tabulka 1 Plocha obhospodařované půdy a druh produkce dotazovaných farem

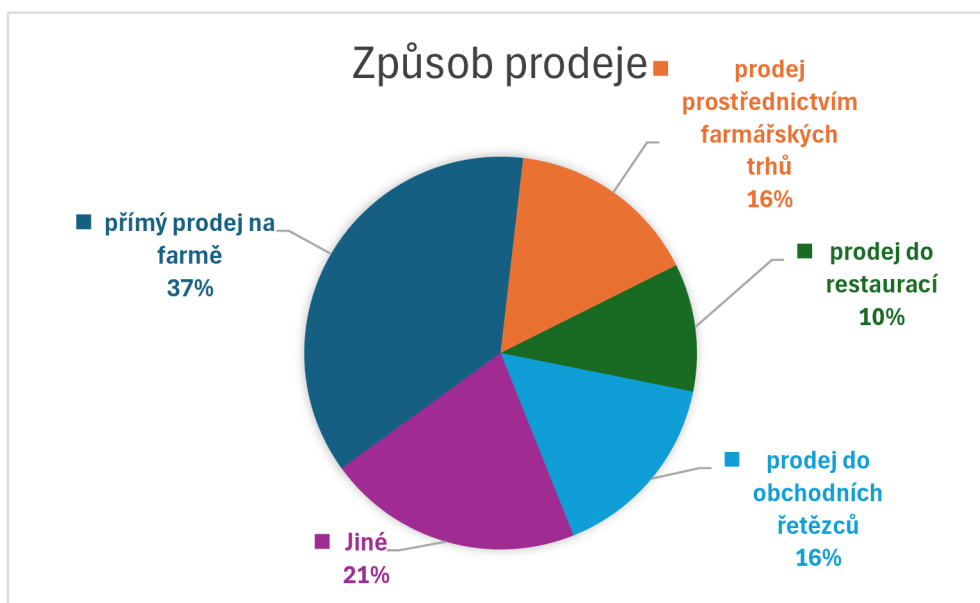
Název farmy	Plocha obhospodařované půdy (ha)	Hlavní druh produkce
Rodinná farma č.1	101-300	rostlinná výroba
Rodinná farma č.2	51-100	rostlinná výroba
Rodinná farma č.3	10-50	rostlinná výroba
Rodinná farma č.4	51-100	rostlinná výroba
Rodinná farma č.5	51-100	rostlinná výroba
Rodinná farma č.6	101-300	rostlinná výroba
Rodinná farma č.7	101-300	rostlinná výroba
Rodinná farma č.8	10-50	rostlinná výroba
Rodinná farma č.9	méně než 10	živočišná výroba
Rodinná farma č.10	101-300	rostlinná výroba

Tabulka 2 Forma prodeje produktů a hlavní trh pro prodej dotazovaných farem

Název farmy	Forma prodeje produktů	Hlavní trh pro prodej
Rodinná farma č.1	přímý prodej na farmě	národní a mezinárodní trh
Rodinná farma č.2	prodej do obchodních řetězců	národní trh
Rodinná farma č.3	výkupna obilí ZZN	národní trh
Rodinná farma č.4	přímý prodej na farmě	regionální trh
Rodinná farma č.5	přímý prodej na farmě	regionální trh
	vlastní farmářská prodejna	
Rodinná farma č.6	přímý prodej na farmě	mezinárodní trh
	prodej prostřednictvím farmářských trhů	
	obiloviny a olejniny přes prostředníka do Německa	
Rodinná farma č.7	přímý prodej na farmě	místní a regionální trh
	prodej prostřednictvím farmářských trhů	
	prodej do restaurací	
	prodej do obchodních řetězců	
Rodinná farma č.8	přímý prodej na farmě	národní trh
	prodej prostřednictvím farmářských trhů	
	prodej do restaurací	
	prodej do obchodních řetězců	
Rodinná farma č.9	přímý prodej na farmě	místní trh
Rodinná farma č.10	prodej na základě dlouhodobých smluv	národní trh
	ZZN	

Tabulka 3 Zájem mladší generace

Název farmy	Zájem mladší generace
Rodinná farma č.1	Jsou aktivní a plánují pokračovat v rodinné tradici
Rodinná farma č.2	Jsou aktivní a plánují pokračovat v rodinné tradici
Rodinná farma č.3	Mají omezený zájem o farmu
Rodinná farma č.4	Jsou aktivní a plánují pokračovat v rodinné tradici
Rodinná farma č.5	Mají omezený zájem o farmu
Rodinná farma č.6	Mají omezený zájem o farmu
Rodinná farma č.7	Jsou aktivní a plánují pokračovat v rodinné tradici
Rodinná farma č.8	Jsou aktivní a plánují pokračovat v rodinné tradici
Rodinná farma č.9	Jsou aktivní a plánují pokračovat v rodinné tradici
Rodinná farma č.10	Jsou aktivní a plánují pokračovat v rodinné tradici

Obrázek 30 Způsob prodeje

Z obrázku č. 30 vyplývá, že nejčastějším způsobem prodeje je přímý prodej na farmě (37 %), následuje prodej prostřednictvím farmářských trhů (16 %) a prodej do obchodních řetězců (16 %). Celých 21 % dotazovaných farem prodává jiným způsobem než jedním z výše uvedených způsobů.

Vyhodnocení otevřených otázek z dotazníkového šetření

Největší výzvy

Z dotazníkového šetření vyplývá, že rodinné farmy ve středním Polabí čelí řadě výzev, které mají přímý dopad na jejich udržitelnost a možnosti rozvoje. Hlavním problémem, který

vedlo nejvíce farem, je nedostatek pracovních sil, zejména pak kvalitní tuzemské pracovní síly. Dále farmy čelí tlaku na prodej nebo pronájem své půdy ze strany developerů či překupníků zemědělské půdy. Významným problémem jsou také nízké výkupní ceny pěstovaných komodit a vysoké náklady na vstupy jako jsou hnojiva a postřiky či pachtovné. Jedna farma také uvedla, že zákazníci nejsou ochotni platit vyšší ceny za nabízený produkt. Další zase uvedla, že starší generace na jejich statku bohužel není ochotná změnit zaseté postupy a moderně se rozvíjet za cenu vyšší pracovní síly. Některé farmy zmiňují konkurenci mezi zemědělci v okolí jako hlavní výzvu. Celkově farmy také uvedly, že je zde nedostatečná podpora od veřejných institucí a zbytečná byrokracie.

Motivace a přínosy provozování rodinné farmy

Hluboce zakořeněná rodinná tradice, spjatost s půdou a předání dědictví budoucím generacím se ukázaly jako hlavní pohnutky, proč se farmáři věnují zemědělské činnosti. Touha po nezávislosti, možnost řídit vlastní život a pracovat v blízkosti rodiny a přátel také výrazně přispívají k jejich motivaci.

Podpora ze strany veřejných institucí

Většina farmářů vnímá podporu od státu a veřejných institucí jako nedostatečnou nebo minimální a uvádí, že má malý až žádný vliv na jejich rozvoj. Farmáři poukazují na to, že ačkoli někteří využili dostupné formy podpory, jako jsou dotace na plochu, podpora pojištění a dotace úroků u PGRLF, podpora v rámci PRV na nákup techniky, nebo specifické programy zaměřené na mladé zemědělce, celkově je proces získání těchto podpor zatížen nadměrnou byrokracií a komplikacemi. Farmáři dále zmiňují, že politická a legislativní opatření často neodpovídají realitám jejich zemědělského podnikání a potřebám malých až středních podniků a vnímají je často jako kontraproduktivní. Často se farmářům ani nevyplatí z časové náročnosti o dotace žádat. Většina z nich by uvítala snížení byrokratické zátěže, zjednodušení administrativních procesů, přístupu k dotacím a finanční podpoře. Jeden farmář uvedl, že by přivítal zastropování dotací na podnik. Dle jeho názoru nemají velké podniky nad 5 000 ha žádný zájem o život na venkově a v obcích, kde podnikají.

Nejvíce farem uvedlo, že pobírají základní platbu na plochu a podpory PGRLF. Některé farmy také uvedly dotace PRV. Jedna farma uvedla, že nepobírá žádné dotace.

Přizpůsobení se změnám v tržní poptávce

Většina farem uvedla, že se musí přizpůsobovat cenám podle aktuální nabídky nebo požadavkům nákupčích v řetězcích. Některé farmy reagují změnou pěstovaných plodin a další hledají nové odběratele a nové cesty odbytu. Dále se také snaží, aby vstupní náklady nepřevyšovaly zisk, takže se dle poptávky i stane, že např. místo obilí zasejí jen zelené hnojivo na zaorání. Jiná farma zase zrušila pěstování více druhů zeleniny.

Přístup k udržitelnosti a ochraně životního prostředí

Většina dotazovaných zemědělců se snaží omezit množství chemických postřiků a snaží se využívat organická hnojiva, zelené hnojení a vhodné meziplodiny. Některé farmy uvádějí, že k ochraně životního prostředí přistupují i prostřednictvím udržování stávajících a sázení nových remízů a mezí. Jedna farma uvedla, že nepoužívá žádné chemické postřiky, které by nebylo možné použít v ekologickém zemědělství, a dále používá kapkovou závlahu.

Spolupráce s ostatními zemědělci, obyvateli v regionu a místními institucemi

Většina farem uvedla, že spolupracuje s dalšími zemědělci a obyvateli. Jedna farma uvedla, že nespolupracuje s žádnou jinou farmou a jedna farma uvedla, že spolupráce je pouze

v rozsahu nákupu a následného prodeje cibule a česneku pro rozšíření sortimentu pro jejich zákazníky a další forma spolupráce s jinými zemědělci není vykonávána. Jedna farma je také členem odbytového družstva Litozel a další uvedla, že se snaží prohlubovat spolupráci jak s ostatními zemědělci, tak s obyvateli. Pravidelně sponzoruje dětské tábory, dělá zdarma exkurze pro mateřské i základní školy či prohlídky farmy. Tři farmy také uvedly, že dle potřeby vypomáhají v obci s technikou nebo ji půjčují ostatním zemědělcům. Co se týče místních institucí, je pouze jedna farma členem MAS Vyhlídky, jinak buď vůbec nespolupracují nebo se snaží udržovat dobré vztahy v obci a případně, jak již bylo zmíněno výše, vypomáhají v obci s technikou. Několik farmářů zastává veřejné funkce, jako jsou zastupitelé obce nebo honební starostové.

Vlastnictví a přístup k půdě

Z odpovědí vyplývá, že většina farmářů se snaží získat nebo udržet půdu ve vlastnictví, aby se ochránili před nejistotou pronájmů a možným tlakem ze strany velkých zemědělských podniků nebo developerů. Vlastnictví jim dává větší kontrolu nad rozhodováním a umožňuje jim dlouhodobější plánování. Významnou výzvou je udržení pozemků ve vlastním majetku (např. žádosti o výkup na silnice a tím jejich kompletní degradace do budoucna či skupování půdy překupníky z realitních kanceláří/velkými zemědělskými podniky). Jedna farma tak uvádí, že „největší výzvou tak je udržet zemědělství v této oblasti „na živu“.“ Další farma uvedla, že když více pracuje na propagaci své farmy, tak se jí ozývají i majitelé jiné půdy v okolí se zájmem o její pronájem právě jí, a to na základě informací o jejím přístupu k půdě.

Budoucnost a stabilita rodinných farem v regionu

Dotazovaní zemědělci mají smíšené názory na stabilitu a budoucnost rodinných farem v regionu. Někteří z nich vnímají současnou situaci jako stabilní a jsou optimističtí ohledně možností rozvoje, ovšem za podmínek, že zvládnou generační výměnu a najdou nástupce nebo případně pokud nebudou skoupeny velkými podniky. Jedna farma má obavy ze sílícího tlaku na omezování zemědělské výroby a další vidí jako největší problém nedostatek kvalitních zaměstnanců.

5.3 SWOT analýza

SWO analýza byla vytvořena na základě výsledků z dotazníkového šetření.

Tabulka 4 SWOT analýza

	POMOCNÉ (k dosažení cíle)	ŠKODLIVÉ (k dosažení cíle)
VNITŘNÍ (atributy organizace)	STRENGTHS (silné stránky) <ul style="list-style-type: none"> • Pozitivní vnímání kvality, čerstvosti a rozmanitosti produktů místních farem obyvateli • Podpora ze strany místních obyvatel: Obyvatelé chtějí podporovat místní produkci • Ochota obyvatel zaplatit vyšší ceny za produkty od rodinných farem • Vzájemná spolupráce místních farem • Komunitní zapojení farem • Rodinná tradice • Zapojení do krátkých dodavatelských řetězců 	WEAKNESSES (slabé stránky) <ul style="list-style-type: none"> • Slabá online přítomnost • Nedostatečné využívání moderních marketingových kanálů • Nedostatečná reklama a propagace • Nízké povědomí a informovanost obyvatel
VNĚJŠÍ (atributy prostředí)	OPPORTUNITIES (příležitosti) <ul style="list-style-type: none"> • Rostoucí zájem o lokální a udržitelné produkty • Podpora místních iniciativ a MAS • Rozvoj agroturistiky a přímého prodeje • Využití sociálních médií a digitálního marketingu • Rozvoj online prodeje • Projekty pro zvýšení informovanosti veřejnosti • Rozšíření nabídky produktů (např. bio produkty, produkty s přidanou hodnotou) 	THREATS (hrozby) <ul style="list-style-type: none"> • Konkurence velkých zemědělských podniků • Konkurence levnějších produktů ze zahraničí • Klimatické změny • Stárnutí populace a odliv mladých lidí do měst (generační obměna) • Nedostatek pracovních sil • Vysoké náklady na vstupy (pachtovné, hnojiva, postřiky, osivo, energie) • Tlak na prodej půdy • Vysoká administrativní zátěž a byrokracie

6 Diskuze

Cílem práce bylo analyzovat současný stav rodinných zemědělských farem, trendy a perspektivy rozvoje v regionu střední Polabí. Součástí bylo identifikovat klíčové faktory a vlivy, které ovlivňují rozvoj a udržitelnost rodinných farem v tomto regionu a zhodnocení přínosů a výzev. Jak již bylo popsáno v literární rešerši význam rodinných farem přesahuje rámec produkce potravin a výdělku. Většina zemědělských podniků v EU jsou rodinné farmy, které se dědí z generace na generaci a přispívají k socioekonomické a environmentální udržitelnosti venkovských oblastí, vytvářejí pracovní místa a mají kulturní a sociální funkce. (Parlínska & Parlínska 2015; van Vliet et al. 2015; Wuepper et al. 2020). Naše dotazníkové šetření mezi obyvateli středního Polabí potvrzuje, že téměř polovina respondentů si myslí, že rodinné farmy mají pozitivní vliv na místní ekonomiku a zaměstnanost. Téměř jedna třetina osob uvedla, že rodinné farmy obohacují kulturní prostředí regionu a posilují komunitního ducha a spolupráce. Pouze nepatrné množství osob uvedlo, že rodinné farmy nemají žádný vliv na jejich region, což je pozitivním signálem. Mnohé studie naznačují, že rodinné farmy představují nositele kulturních hodnot, dědictví a uchovatele know-how v zemědělství (Graeub et al. 2016; Kurland & McCaffrey 2020). Většina rodinných farem také uvedla, že největší motivací a přínosem pro ně je pokračování v rodinné tradici a celoživotní zkušenosti se zemědělstvím. Dále většina dotazovaných farem spolupracuje s obcí a vypomáhá. Jedna farma dokonce uvedla, že sponzoruje dětské tábory, dělá zdarma exkurze pro mateřské i základní školy či prohlídky farmy. Mimo to rodinné farmy berou půdu jako rodinné dědictví a snaží se ji chránit a udržet pro další generace. Chao (2024) zdůrazňuje, že rodinné farmy jsou důležitou součástí udržitelných potravinových systémů.

Z rozhovorů s rodinných farmami vyplynulo několik klíčových výzev, které ovlivňují jejich rozvoj a udržitelnost. Prvním a nejvýraznějším problémem, se kterým se farmy potýkají, je nedostatek pracovní síly. Jak potvrzují statistiky ČSÚ, můžeme pozorovat úbytek pracujících osob v zemědělství. Tento problém se některé farmy snaží zmírňovat snahou o větší mechanizaci. Dále van Vliet et al. (2015) uvádí, že největším problémem je odliv mladých lidí z venkovských oblastí do města a znamená to i ztrátu inovace v zemědělství. To potvrdilo i několik farem v rámci rozhovorů. Jedna farma uvedla, že starší generace na jejich farmě není ochotná změnit zaseté postupy a moderně se rozvíjet. Další zmínila, že mladší generace do jejich hospodaření vnáší cenné know-how a inovativní postupy. Bosc & Sourisseau (2019) uvádí, že mladí lidé, kteří mají lepší vzdělání, mohou přistupovat k zemědělství s novými perspektivami a názory. To může vést k podstatným inovacím v rozvoji rodinných farem.

S touto tematikou souvisí i problém s nástupnictvím a stárnutím populace pracující v zemědělství. Mnoho farem v rozhovorech zmínilo, že vidí budoucnost rodinných farem v regionu pozitivně, avšak bude to záviset zejména na zvládnutí generační obměny a nalezení nástupce. Německý průzkum z roku 2020 zjistil, že pouze 33 % majitelů zemědělských podniků starších 55 let má nástupce a pravděpodobnost nalézt pokračovatele má tendenci se zvyšovat s rostoucí velikostí farmy. Mnozí autoři uvádějí, že nejdůležitějším faktorem pro budoucnost rodinných farem je nalezení nástupce. Pokud farma nemá nástupce, často končí nebo je odkoupena velkým zemědělským podnikem (Davidova & Thomson 2014; Joosse & Grubbström 2017). Pozitivním aspektem však je, že většina námi dotazovaných farem uvedla,

že mladší generace projevuje aktivní zájem a plánuje pokračovat v rodinné tradici. Tři farmy uvedly, že mladší generace má omezený zájem o farmu. Žádná farma neuvedla, že mladší generace není vůbec zainteresovaná či že nemají mladší generaci na farmě.

Jak uvádějí Toader & Roman (2015), rodinné farmy, které zavádějí inovativní a udržitelné obchodní strategie, budou zřejmě mít vyšší pravděpodobnost najít nástupce, protože jsou atraktivnější pro další generace. Pělucha et al. (2023) potvrzují, že vyšší míra digitalizace v zemědělství by mohla přispět k ekonomické udržitelnosti vytvořením nových pracovních míst (méně náročných na manuální práci), která budou zajímavá zejména pro mladší uchazeče o zaměstnání.

Další výzvou, se kterou se farmy potýkají, je zvýšený tlak na prodej zemědělské půdy v důsledku zájmu developerů a překupníků půdy. Tato skutečnost představuje hrozbu pro zachování zemědělské půdy v regionu a ztěžuje dlouhodobé plánování zemědělské činnosti. Ve středním Polabí zejména v části regionu Praha-východ, můžeme zaznamenat stále se zrychlující urbanizační procesy a dále také zastavování zemědělské půdy. Částečně se jedná o nejkvalitnější půdy, černozemě. Dalším identifikovaným problémem týkající se půdy, je zvyšující se cena půdy, resp. cena pachtovného. Jak již bylo uvedeno, státní pozemkový úřad (SPÚ) zvýšil v roce 2023 pachtovné za pronájem zemědělské půdy a nově činí 5,8 % z průměrné ceny půdy. Cena pachtovného se tak může vyšplhat na desetitisíce korun ročně a při současných vzrůstajících nákladech na vstupy (energie, hnojiva, pesticidy) může tak znamenat značnou finanční zátěž. Zemědělci se navíc setkávají s vysokou mírou administrativní zátěže a byrokracií při žádání o podpory.

Téměř všichni dotazovaní zemědělci také uvedli, že se potýkají s vysokou administrativní zátěží a byrokracií při žádání o dotace. Většina z nich by tedy uvítala snížení byrokratické zátěže, zjednodušení administrativních procesů, přístupu k dotacím a finanční podpoře. Samo Ministerstvo zemědělství si je kritiky ze strany zemědělců vědomo. Antibyrokratická komise Ministerstva zemědělství byla zřízena ve snaze snížit stoupající administrativní náročnost různých opatření. Asociace soukromého zemědělství ČR taktéž kritizuje složitost administrativních procesů a žádá o jejich zjednodušení (ASZ 2023b; Ministerstvo zemědělství 2024).

Z dotazníkového šetření mezi obyvateli středního Polabí vyplynulo že převážná většina respondentů má zkušenost s nákupem produktů u rodinných farem. Více než jedna čtvrtina osob nakupuje pravidelně od konkrétní farmy, což ukazuje na loajální skupinu zákazníků, kteří upřednostňují a podporují místní zemědělství. Pouze 11,9 % respondentů uvedlo, že nemají žádné zkušenosti s produkty od místních farem, což naznačuje, že většina populace má alespoň nějaké povědomí nebo zkušenosti s místními zemědělci.

Téměř dvě třetiny respondentů (66,1 %) jsou ovlivněny aspektem udržitelnosti při nákupu potravin, a přes 60 % přemýšlí o původu potravin při svých nákupních rozhodnutích, což naznačuje prostor pro rodinné farmy, aby zveřejňovaly své příběhy a byly transparentní ohledně své produkce. Kvalita a rozmanitost produktů z rodinných farem jsou hodnoceny pozitivně, ačkoliv je zde prostor pro rozšíření sortimentu a zlepšení informovanosti o nabídce. Pozitivním signálem také je, že nikdo z respondentů nepovažuje nabídku produktů za omezenou s nízkou kvalitou. Dle Henseleit et. al (2007) bylo možné prokázat, že regionální výrobky jsou pro většinu spotřebitelů spojeny s lepší kvalitou výrobků a že toto vnímání významně ovlivňuje preferenci regionálních produktů.

Dále z dotazníku vyplývá, že nadpoloviční část respondentů upřednostňuje nákup produktů od místních farem na farmářských trzích nebo přímo na farmě, ale pokud by spotřebitelé měli možnost nakupovat preferovaným způsobem, nejčastěji by zvolili přímý prodej na farmě a na druhém místě se umístil nákup v supermarketech či obchodech. Odpovědi ukazují, že diverzifikace prodejních kanálů a také zapojení do alternativních potravinových sítí může oslovit širší spektrum zákazníků. Uematsu & Mishra (2011) uvádí, že účast na farmářských trzích můžou sloužit navazování kontaktu s ostatními zemědělci a spotřebiteli. V mnoha vyspělých ekonomikách přicházejí zemědělské podniky o zisky především kvůli nákladům na logistiku, zpracování a marketingové činnosti, za které si dodavatelé účtují až 80 % z celkové sumy produktů. Z toho vyplývá, že zemědělec obdrží pouze 20 % maloobchodní ceny potravin (Canning 2012; Horská et al. 2020). Schlich & Fleissner (2003) ovšem upozorňují, že menší farmáři většinou nejsou schopni zajistit efektivní regionální přepravu a organizaci a v porovnání s většími podniky musejí menší farmáři také vynaložit mnohem více úsilí a energie k produkci, distribuci jejich produktů, což si mnoho rodinných farem nemůže dovolit.

Z dotazníkového šetření s rodinnými farmami také vyplynulo, že nejrozšířenějším prodejním kanálem je přímý prodej na farmě, což potvrzuje důležitost osobního kontaktu mezi farmáři a spotřebiteli. Nejen že tento způsob prodeje umožňuje nezávislost farmářů a udržení většiny zisku z prodeje, ale také posiluje vztahy s komunitou, což je zásadní pro budování zákaznické loajality a důvěry. Farmářské trhy a prodej do obchodních řetězců, které se umístily na druhém místě, ukazují na diverzifikaci prodejních cest a snahu farmářů oslovit širší spektrum zákazníků. Zatímco farmářské trhy nabízejí podobné výhody jako přímý prodej na farmě, včetně osobního kontaktu a přímé zpětné vazby od zákazníků, prodej do obchodních řetězců může znamenat zajištění stabilního odběru a možnost rozšíření tržního dosahu.

Téměř jedna čtvrtina spotřebitelů by měla zájem o online nákup potravin. Podpora rozvoje online prodeje a doručovacích služeb by mohla rodinným farmám otevřít nové cesty k zákazníkům a posílit jejich konkurenceschopnost. Současně je důležité nezanedbat osobní přístup a přímou interakci, které jsou pro spotřebitele zjevně stále důležité. Polimeni et al. (2018) uvádí, že přímý kontakt farem se spotřebitelem je velice důležitý. To potvrzují i naše výsledky, kdy nejvíce respondentů by oslovily lokální akce a farmářské trhy a sociální média a online prezentace jako způsob komunikace od místních farem. Výsledky tedy odhalují potenciál pro efektivnější využití sociálních médií a online platform. Intenzivnější prezentace farmářů a jejich produktů v digitálním prostoru by mohla posílit vztah mezi spotřebiteli a producenty, zvyšovat povědomí o nabídce a motivovat k nákupu. Většina respondentů má totiž zájem o pravidelné informace skrze sociální média a aktuality online.

Hlavními faktory motivujícími spotřebitele k nákupu jejich produktů je osobní příběh a historie rodinných farem a informace o způsobu produkce. Což znovu potvrzuje, že si lidé cení transparentnosti a autenticity a farmy by tedy měly být motivovány k sdílení svých příběhů a metod produkce s veřejností. Jak již bylo zmíněno v literární rešerši, Horská et al. (2020) uvádí, že přímá interakce je pro zemědělce a spotřebitele nejdůležitějším faktorem, a že pro malé rodinné farmy je nejdůležitější vybudovat si vztah se zákazníkem založený na důvěře, čerstvosti, transparentnosti a autenticitě nakupovaných výrobků. Jedna farma dokonce uvedla, že když více pracuje na propagaci své farmy, tak se ji ozývají i majitelé jiné půdy v okolí se zájmem o její pronájem právě jí, a to na základě informací o jejím udržitelném přístupu k půdě.

Dalším pozitivním signálem je, že ani jeden respondent neuvedl, že nepovažuje za důležité podporovat místní zemědělce. To může být motivující pro farmáře v regionu, aby pokračovali ve své práci a rozvíjeli nové způsoby, jak zapojit komunitu, což by mohlo ještě více posílit jejich postavení v regionu. Dále více než třetina respondentů vyjádřila ochotu platit vyšší cenu za potraviny od rodinných farem a více než polovina, pokud by byla přesvědčena o vyšší kvalitě produktů a udržitelnosti. Dumitru et al. (2023) potvrzují, že pokud spotřebitelé mají povědomí o výhodách produktů rodinných farem ve srovnání s běžnými produkty, tak jsou ochotni zaplatit více.

Významným zjištěním bylo, že přestože 74 % respondentů není informováno o místních iniciativách a sítích podporující rodinné farmy, téměř 80 % vnímá pozitivní vliv rodinných farem na dostupnost potravin v regionu. To naznačuje, že existuje mezera v informovanosti obyvatel a významný potenciál pro zvýšení povědomí obyvatel o lokálních zemědělcích a jejich produktech skrze různé informační a propagační akce a programy. Zvýšení povědomí by mohlo nejen posílit tržní poptávku a ekonomickou stabilitu farem, ale také dále prohloubit vztahy mezi obyvateli a farmáři. To zahrnuje také vytváření farmářských trhů, rozvoj aplikací a webových platform pro přímý nákup od lokálních producentů. Iniciativy na podporu místních farem a zapojení do programů MAS mohou poskytnout potřebné zdroje a platformy pro lepší propojení s komunitou a spotřebiteli. Dumitru et al. (2023) uvádí, že je důležité vést informační kampaně o výhodách regionálních produktů od rodinných farem jak pro spotřebitele, tak pro zemědělce nebo region, z něhož pochází. To by mohlo zlepšit také rozvoj venkovských oblastí.

Rozvoj agroturistiky, přímého prodeje a online marketingu představují významné příležitosti pro rodinné farmy, aby zvýšily svou viditelnost a ekonomickou stabilitu. Steininger (2010) uvádí, že zdroj příjmů farem se v posledních desetiletích výrazně změnil. Přímý marketing, agroturistika nebo jiné kombinace příjmů zajišťují přežití mnoha zemědělských podniků, a tím i venkovských oblastí. Salvioni et al. (2020) potvrzují, že diverzifikace do nezemědělských činností má pozitivní vliv na ekonomickou stabilitu zemědělských podniků. Johnson (2019) uvádí, že diverzifikace má pozitivní vliv nejen na zvýšení příjmů, ale také umožnila více investovat do svých farem a propojit se komunitou. Obce mají prospěch ze silnější a stabilnější pracovní síly, silnější daňové základny, většího rozsahu služeb, lepších volnočasových aktivit a lepšího přístupu ke kvalitním potravinám. Vzhledem k tomu, že vnější tlaky způsobené globalizací, demografickými změnami a změnou klimatu budou i nadále představovat pro venkovské oblasti výzvu, budou adaptace a diverzifikace i nadále velice důležité. Žibert et al. (2022) ovšem uvádí, že ne každý region je vhodný pro rozvoj agroturismu a důležitým faktorem je životní prostředí. Jednotlivé zemědělské podniky často nemají dostatečné dovednosti a zdroje potřebné pro efektivní marketing.

Jak již bylo zmíněno, pro budoucnost rodinných farem také bude důležitá schopnost zavádění inovací. Znalosti, dovednosti a schopnosti, které členové rodiny do podniku přinášejí (tj. rodinný lidský kapitál), jsou cenným zdrojem pro inovace. Kromě toho silné sociální sítě založené na důvěře se zákazníky a dodavateli, kterými rodinné farmy obvykle disponují, mohou být nápomocné při získávání cenných informací a inovačních nápadů. Kromě toho mají rodinné farmy značné výhody díky plochým organizačním strukturám a přímé komunikaci mezi členy rodiny. To jim pomáhá při rychlejších rozhodování a jsou díky tomu také flexibilnější. Jejich typická snaha předat podnik další generaci v zájmu zachování rodinného dědictví farmy může

motivovat hledat dlouhodobé perspektivní inovace namísto hledání krátkodobých příležitostí k zisku (Fuetsch 2022).

7 Závěr

- Bylo zjištěno, že farmy čelí výzvám jako nedostatek pracovní síly, tlak na prodej půdy a vysoké náklady na vstupy. Přesto existuje silná podpora ze strany místních obyvatel, kteří preferují kvalitní a čerstvé produkty od místních výrobců a jsou ochotni za tyto produkty platit vyšší cenu. Tento trend odráží rostoucí zájem o lokální a udržitelně vyráběné potraviny, který nabízí nové možnosti pro rozvoj rodinných farem.
- Vyhodnocení našich hypotéz ukázalo, že zapojení rodinných farem do místních sítí a komunitních iniciativ skutečně přispívá k jejich rozvoji. Podpora ze strany veřejných institucí byla identifikována jako důležitý, avšak často nedostatečný faktor pro rozvoj farem. Diverzifikace prodejních kanálů a marketingových strategií má vliv na úspěšnost a rozvoj rodinných farem, zatímco změny ve spotřebitelském chování a důraz na lokální a udržitelné produkty otevírají nové perspektivy pro jejich rozvoj.
- Rodinné farmy představují důležitý prvek socioekonomické a environmentální udržitelnosti regionu. Celkově se ukazuje, že rodinné farmy jsou v očích spotřebitelů spojovány s kvalitou a přispívají k pozitivnímu vnímání regionu. Zároveň jsou zde možnosti pro rozvoj, ať už prostřednictvím marketingu, zlepšením distribuce nebo zvýšením informovanosti a povědomí o udržitelnosti mezi spotřebiteli.
- Doporučením pro rodinné farmy je využít rostoucí zájem o lokální produkty, rozšířit svou online přítomnost a využívat sociální média pro lepší komunikaci s potenciálními zákazníky. Veřejné instituce by měly snížit administrativní zátěž a zjednodušit proces získávání dotací, aby lépe podporovaly malé a střední zemědělce. Bylo by také vhodné zakotvit definici rodinné farmy v legislativě.

7.1 Vyhodnocení hypotéz

Hypotéza č. 1: Zapojení rodinných farem do místních sítí a komunitních iniciativ a spolupráce s místními institucemi přispívá k jejich rozvoji.

Většina farem potvrdila spolupráci s ostatními zemědělci a obyvateli ve svém regionu. Tato spolupráce sahá od sdílení techniky po členství v odbytových družstvech a aktivní účast ve veřejném životě obce. Tato spolupráce se zdá být prospěšná, avšak rozsah a hloubka spolupráce se liší. Výsledky tedy naznačují, že spolupráce a komunitní zapojení má pozitivní vliv na rozvoj rodinných farem. Tuto hypotézu můžeme tedy potvrdit.

Hypotéza č. 2: Podpora ze strany veřejných institucí je důležitým faktorem pro rozvoj rodinných zemědělských farem.

Většina farem zmínila využívání dotací a podpor od veřejných institucí. Většina farmářů zdůraznila nedostatečnost a neefektivitu podpory, kterou od veřejných institucí obdrželi, a poukázali na byrokratické překážky a složitost procesu získávání dotací a podpor. Z jejich odpovědí však nevyplývá jednoznačně, že by podpora ze strany veřejných institucí byla považována za klíčový faktor pro jejich rozvoj. Několik farem dokonce zmínilo, že na jejich rozvoj tyto podpory neměly žádný vliv a namísto toho se snaží najít jiné cesty, jak zajistit udržitelnost a rozvoj svých farem. Tuto hypotézu můžeme jen částečně potvrdit, protože za současných podmínek nejsou tyto podpory dostatečně efektivní a kvůli byrokracii a nedostatku času se některé farmy ani nesnaží o tyto podpory žádat.

Hypotéza č. 3: Různé metody prodeje a marketingové strategie mají vliv na úspěšnost a rozvoj rodinných farem. Zapojení rodinných farem do alternativních potravinových sítí (např. farmářské trhy, přímý prodej spotřebitelům) přispívá k jejich ekonomické stabilitě a rozvoji.

Z odpovědí farmářů vyplynulo, že farmy využívají různé prodejní kanály, včetně přímého prodeje na farmě, prodeje na farmářských trzích, do obchodů či restaurací. Z dotazníkového šetření mezi obyvateli bylo zřejmé, že zákazníci nakupují produkty od rodinných farem nejčastěji prostřednictvím farmářských trhů a přímo na farmě. Pokud by ale respondenti měli možnost nakupovat potraviny preferovaným způsobem, byl nejoblíbenější přímý prodej na farmě. Odpovědi ukazují, že diverzifikace prodejních kanálů a také zapojení do alternativních potravinových sítí může oslovit širší spektrum zákazníků. Alternativní potravinové sítě mohou poskytnout zemědělcům tedy jistou autonomii. Hypotézu č. 3 můžeme potvrdit. Jedna dotazovaná farma potvrdila, že když více pracuje na propagaci své farmy, tak se jí ozývají i majitelé jiné půdy v okolí se zájmem o její pronájem právě jí, a to na základě informací o jejím udržitelném přístupu k půdě.

Hypotéza č. 4: Změny ve spotřebitelském chování a rostoucí důraz na lokální a trvale udržitelné produkty přináší nové perspektivy a možnosti rozvoje pro rodinné farmy.

Výsledky z obou dotazníků ukázaly, že existuje rostoucí zájem spotřebitelů o lokální a udržitelně produkováné potraviny. Z dotazníku mezi obyvateli vyplývá, že většina z nich preferuje produkty od místních farem a že kvalita, čerstvost produktů a podpora místních podnikatelů jsou hlavními motivacemi pro nákup a zároveň by převážná většina respondentů byla ochotna zaplatit vyšší cenu za potraviny od rodinných farem než za ty, které pocházejí z běžných obchodů, zejména pokud by byli přesvědčeni o vyšší kvalitě produktů a udržitelnosti. Výsledky dále naznačují, že respondenti mají povědomí o udržitelnosti, ale jen menší část z nich považuje tyto faktory za hlavní při výběru potravin. To může být způsobeno řadou faktorů, včetně dostupnosti a cenové dostupnosti udržitelně vyráběných potravin. Hypotézu č. 4 můžeme tedy potvrdit.

8 Literatura

- Aguiar LDC, DelGrossi ME, Thomé KM. 2018. Short food supply chain: characteristics of a family farm. *Ciência Rural* **48**:1–8.
- Altes WKK. 2023. Access to Land: Markets, Policies and Initiatives. *Sustainability* **15**:5097.
- Altes WKK. 2022. Land Policy for Rural Development in the European Union and its Impact on Access to Land. *European Countryside* **14**:658–674.
- ASZ. 2022. Co konkrétně by mělo být obsahem zákona o rodinných farmách? Asociace soukromého zemědělství ČR. Available from <https://www.asz.cz/clanek/10003/co-konkretne-by-melo-byt-obsahem-zakona-o-rodinnych-farmach/> (accessed February 2024).
- ASZ. 2023a. Pozemkový úřad zdražil pachtovné na zemědělské půdě. Asociace soukromého zemědělství ČR. Available from <https://www.asz.cz/clanek/11323/pozemkovy-urad-zdrazil-pachtovne-na-zemedelske-pude/> (accessed March 2024).
- ASZ. 2023b. Byrokracie v zemědělství: čeho je moc, toho je příliš! Asociace soukromého zemědělství ČR. Available from <https://www.asz.cz/clanek/11372/byrokracie-v-zemedelstvi-ceho-je-moc-toho-je-prilis/> (accessed April 2024).
- ASZ. 2024. O Asociaci soukromého zemědělství ČR. Asociace soukromého zemědělství ČR. Available from <https://www.asz.cz/o-asz/> (accessed April 2024).
- Bílý V. 2023. Plocha orné půdy obhospodařované ekologicky se mezi lety 2020-2021 rozrostla téměř o 10 %. Přibylo i ekologicky hospodařících zemědělců. Ministerstvo zemědělství. Available from <https://eagri.cz/public/portal/mze/tiskovy-servis/tiskove-zpravy/plocha-orne-pudy-obhospodarovane> (accessed February 2024).
- Blondeau S, Korzenszky A. 2022. Family farming. Legal Brief 8. FAO, Rome.
- Bosc P, Sourisseau J. 2019. Sustainable Rural Livelihoods to Analyse Family Farming Dynamics: A Comparative Perspective. Kyoto University, Kyoto.
- Bundesanstalt für Landwirtschaft und Ernährung. 2020. Wie hoch sind die Pachtpreise für landwirtschaftliche Flächen? Bundesanstalt für Landwirtschaft und Ernährung. Available from <https://www.praxis-agrar.de/service/infografiken/wie-hoch-sind-die-pachtpreise-fuer-landwirtschaftliche-flaechen> (accessed March 2024).
- Bundesministerium für Ernährung, und Landwirtschaft (BMEL). 2022. Daten und Fakten Land-, Forst- und Ernährungswirtschaft mit Fischerei und Wein- und Gartenbau. Bundesministerium für Ernährung und Landwirtschaft (BMEL), Berlin. Available from https://www.bmel.de/SharedDocs/Downloads/DE/Broschueren/daten-fakten-2022.pdf?__blob=publicationFile&v=8 (accessed March 2024).

- Bundesministerium für Ernährung, und Landwirtschaft (BMEL). 2023. Agrarpolitischer Bericht der Bundesregierung 2023. Bundesministerium für Ernährung und Landwirtschaft (BMEL), Berlin.
- Calus M, Huylenbroeck GV. 2010. The Persistence of Family Farming: A Review of Explanatory Socio-economic and Historical Factors. *Journal of Comparative Family Studies* **41**:639–660.
- Calus M, Lauwers L. 2009. Persistence of family farming, learning from its dynamics. University of Kent, Canterbury.
- Canning P. 2012. A Revised and Expanded Food Dollar Series: A Better Understanding of Our Food Costs. U.S. Department of Agriculture, Economic Research Service. Available from <https://www.semanticscholar.org/paper/A-Revised-and-Expanded-Food-Dollar-Series%3A-A-Better-Canning/ecb9fc7e8cabdd56c6485ef1c063369e7141c56b> (accessed February 2024).
- Čermáková K, Mácová M. 2021. Zemědělské půdy je zase méně. *Statistika&My*. Available from <https://www.statistikaamy.cz/2021/12/08/zemedelske-pudy-je-zase-mene> (accessed March 2024).
- Chao K. 2024. Family farming in climate change: Strategies for resilient and sustainable food systems. *Heliyon* **10**:e28599.
- Chojnacki, Piotr, Zakrzewska, Aneta, Klikocka, Hanna. 2021. Characteristics of Models of Farms in the European Union. *Sustainability* **13**:2–19.
- Cieslar J. 2021. Zemědělství se koncentruje do větších podniků, ubylo chovatelů hospodářských zvířat. ČSÚ. Available from <https://www.czso.cz/csu/czso/zemedelstvi-se-koncentruje-do-vetsich-podniku-ubylo-chovatelu-hospodarskych-zvirat> (accessed February 2024).
- ČSÚ. 2023a. Okres Nymburk. ČSÚ. Available from https://www.czso.cz/csu/xs/okres_nymburk (accessed April 2024).
- ČSÚ. 2023b. Okres Mladá Boleslav. ČSÚ. Available from https://www.czso.cz/csu/xs/okres_mlada_boleslav (accessed April 2024).
- ČSÚ. 2023c. Okres Praha-východ. ČSÚ. Available from https://www.czso.cz/csu/xs/okres_praha_vychod (accessed April 2024).
- Davidova S, Thomson K. 2014. Family farming in Europe challenges and prospects. European Parliament, Brussels.
- Davidova SM, Thomson KJ, Mishra AK, Johnson TG. 2019. The Role of Agriculture and Farm Household Diversification in the US Rural Economy:315–329.

- de la O Campos AP, Garner E. 2014. Identifying the Family Farm: A Discussion of the Concepts and Definitions. FAO, Rome.
- Dumitru EA, Sterie CM, Rodino S, Butu M. 2023. Consumer Preferences in the Purchase of Agri-Food Products: Implications for the Development of Family Farms. *Agriculture* **13**:1478.
- Ermann U. 2005. Regionalprodukte: Vernetzungen und Grenzziehungen bei der Regionalisierung von Nahrungsmitteln. Franz Steiner Verlag, Stuttgart.
- EUR-Lex. 2024. Společná zemědělská politika (SZP). EUR-Lex. Available from <https://eur-lex.europa.eu/CS/legal-content/glossary/common-agricultural-policy-cap.html> (accessed March 2024).
- European Coordination Via Campesina. 2015. How can public policy support small-scale family farms? European Coordination Via Campesina, Bruxelles.
- European Union. 2022. EU agricultural outlook for markets, income and environment 2022-2032. European Commission, Brussels.
- Eurostat. 2022. Farms and farmland in the European Union - statistics. Eurostat. Available from <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/SEPDF/cache/73319.pdf> (accessed August 2023).
- Eurostat. 2023. Agriculture statistics - family farming in the EU. Eurostat. Available from https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Agriculture_statistics_-_family_farming_in_the_EU (accessed February 2024).
- Evropský parlament, Rada EU. 2023. Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2021/2115 ze dne 2. prosince 2021, kterým se stanoví pravidla podpory pro strategické plány, jež mají být vypracovány členskými státy v rámci společné zemědělské politiky (strategické plány SZP) a financovány Evropským zemědělským záručním fondem (EZZF) a Evropským zemědělským fondem pro rozvoj venkova (EZFRV), a kterým se zrušují nařízení (EU) č. 1305/2013 a (EU) č. 1307/2013. EUR-Lex. Available from <http://data.europa.eu/eli/reg/2021/2115/2023-01-01/ces> (accessed March 2024).
- Familienbetriebe Land und Forst. 2024. Aufgaben. Familienbetriebe Land und Forst. Available from <https://www.fablf.de/verband/aufgaben/> (accessed April 2024).
- FAO. 2014. The State of Food and Agriculture 2014. Innovation in family farming. FAO, Rome.
- FAO. 2024. Family Farming Knowledge Platform. FAO. Available from <https://www.fao.org/family-farming/countries/ita/en/> (accessed April 2024).

- Fuetsch E. 2022. Innovation in Family Farms: The Roles of the Market, the Family, and Farm Performance. *Journal of Small Business Strategy* **32**:83–103.
- Galluzzo N. 2016. An analysis of the efficiency in a sample of small Italian farms part of the FADN dataset. *Agricultural Economics* **62**:62–70.
- Gasson R, Crow G, Errington A, Hutson J, Marsden T, Winter DM. 1988. The Farm as a Family Business: A Review. *Journal of Agricultural Economics* **39**:1–41.
- Graeb BE, Chappell MJ, Wittman H, Ledermann S, Kerr RB, Gemmill-Herren B. 2016. The State of Family Farms in the World. *World Development* **87**:1–15.
- Halamska M. 2016. The Evolution of Family Farms in Poland: Present Time and the Weight of the Past. *Eastern European Countryside* **22**:27–51.
- Henseleit M, Kubitzki S, Teuber R. 2007. Determinants of Consumer Preferences for Regional Food. University of Giessen, Gießen.
- Hlaváčová K. 2022. Alternativní potravinové sítě z českého a německého pohledu [BSc. Thesis]. Česká zemědělská univerzita v Praze, Praha.
- Höllinger F. 2016. Perspektiven für bäuerliche Familien in Österreich. Karl-Franzens-Universität Graz, Graz. Available from https://static.uni-graz.at/fileadmin/sowi-institute/Soziologie/Dokumente_alt/Bilder_Buchpublikationen/FWF-Antrag_Farming_Families.pdf (accessed February 2024).
- Horská E, Petriřák M, Šedík P, Nagyová Ľ. 2020. Factors Influencing the Sale of Local Products through Short Supply Chains: A Case of Family Dairy Farms in Slovakia. *Sustainability* **12**:1–17.
- Jetzinger V, Köfler F, Gruber P, Bernhard K, Haiden A. 2018. Lebensmittel in Österreich 2018. Bundesministerium für Nachhaltigkeit und Tourismus, Wien.
- Joosse S, Grubbström A. 2017. Continuity in farming - Not just family business. *Journal of Rural Studies* **50**:198–208.
- Kluge T, Schramm E. 2001. Regionalisierung als Perspektive nachhaltigen Wirtschaftens: Konzeptionelle Betrachtungen. Institut für sozial-ökologische Forschung (ISOE), Frankfurt am Main.
- Kryszak Ł, Guth M, Czyżewski B. 2021. Determinants of farm profitability in the EU regions. Does farm size matter? *Agricultural Economics (Zemědělská ekonomika)* **67**:90–100.
- Kurland N, McCaffrey S. 2020. Community Socioemotional Wealth: Preservation, Succession, and Farming in Lancaster County, Pennsylvania. *Family Business Review* **33**:244–264.

- Lengyel P, Fienitz M, Gioia A, Rioufol V. 2017. Small Farms in Europe: Viable but Underestimated. *Eco Ruralis*. Available from <https://www.semanticscholar.org/paper/Small-Farms-in-Europe%3A-Viable-but-Underestimated-Lengyel-Fienitz/e38aded7591127e88dec66f46c11757006d5ff7c> (accessed March 2024).
- Lososová J, Zdeněk R, Maršík M. 2023. The role of farm size in production efficiency: evaluating the farms in Czechia since the EU accession. *Eastern Journal of European Studies* **14**:159–180.
- Lowder SK, Sánchez MV, Bertini R. 2021. Which farms feed the world and has farmland become more concentrated? *World Development* **142**:105455.
- Majewski E et al. 2020. Are Short Food Supply Chains More Environmentally Sustainable than Long Chains? A Life Cycle Assessment (LCA) of the Eco-Efficiency of Food Chains in Selected EU Countries. *Energies* **13**:4853.
- Mann S, Umstätter C, Werner J. 2021. Zur sozialen Nachhaltigkeit landwirtschaftlicher Familienbetriebe. *Schriften der Gesellschaft für Wirtschafts- und Sozialwissenschaften des Landbaues e.V.* **56**:127–135.
- Markuszczyńska A, Peters R, Prior A, Midoux B, Bros C. 2012. *EU Rural Review: Local Food and Short Food Supply Chains*, A Publication from the European Network of Rural Development. European Union, Brussels.
- MAS – Střední Polabí. 2021. Strategie CLLD 2021-2027 - koncepční část. MAS – Střední Polabí. Available from http://www.strednipolabi.cz/images/dokumenty/Strategie/Strategie_CLLD_koncepcni_cast.pdf.
- Maurel M-C. 2015. From disappearance to recovery: family farming in Central Europe Questioning the path dependency hypothesis. *Więś i Rolnictwo* **166**:79–105.
- Mikroregion Střední Polabí. 2024. Seznam obcí mikroregionu. Mikroregion Střední Polabí. Available from <http://www.mikroregionstrednipolabi.cz/obce.php> (accessed April 2024).
- Ministerstvo zemědělství. 2021. Situační a výhledová zpráva: Půda 2021. Ministerstvo zemědělství. Available from <https://eagri.cz/public/portal/mze/publikace/situacni-vyhledove-zpravy/puda/situacni-a-vyhledova-zprava-puda-2021> (accessed December 2023).
- Ministerstvo zemědělství. 2023. Ministerstvo zemědělství poskytne zemědělcům z národních zdrojů 2,5 miliardy korun. Vláda projednala národní dotace pro zemědělství na rok 2024. Ministerstvo zemědělství. Available from <https://eagri.cz/public/portal/mze/tiskovy-servis/tiskove-zpravy/ministerstvo->

zemedelstvi-poskytne-zemedelcum-z-narodnich-zdroju-2-5-miliardy-korun-vlada-projednala-narodni-dotace-pro-zemedelstvi-na-rok-2024 (accessed April 2024).

Ministerstvo zemědělství. 2024. Antibyrokratická komise. Ministerstvo zemědělství. Available from <https://eagri.cz/public/portal/mze/ministerstvo-zemedelstvi/o-ministerstvu/antibykraticka-komise> (accessed April 2024).

Mishra AK, El-Osta HS, Johnson JD. 2004. Succession in Family Farm Business: Empirical Evidence from the U.S. Farm Sector. AAEA Meeting, Denver.

Parlínska A, Parlínska M. 2015. Characteristic of family farming in the European Union. Pages 113–119 in Jakusonoka I et al., editors. Latvia University of Life Sciences and Technologies, Jelgava.

Pělucha M, Nováková J, Shemetev A, Kouřilová J. 2023. Contesting the Role of Digitisation and ICT in the Business Model of Agricultural Holdings and Farmers: Micro-Study of the Inner Rural Periphery Region in the Czech Republic. *European Countryside* **15**:99–123.

PGRLF. 2024. O společnosti. PGRLF. Available from <https://www.pgrlf.cz/o-spolecnosti/> (accessed April 2024).

Plana-Farran M, Gallizo JL. 2021. The Survival of Family Farms: Socioemotional Wealth (SEW) and Factors Affecting Intention to Continue the Business. *Agriculture* **11**:520.

Pospěch P. 2014. Discursive no man's land: Analysing the discourse of the rural in the transitional Czech Republic. *Journal of Rural Studies* **34**:96–107.

Poulton C, Dorward A, Kydd J. 2010. The Future of Small Farms: New Directions for Services, Institutions, and Intermediation. *World Development* **38**:1413–1428.

Puślecki D. 2016. Problems of Legal Definition of Family Farm in Poland. *EU agrarian Law* **5**:20–24.

Quendler E, Ciani A, Pink M. 2018. Family farms in Austria, Italy and Poland. *AGROFOR* **3**:97–105.

Renting H, Marsden TK, Banks J. 2003. Understanding Alternative Food Networks: Exploring the Role of Short Food Supply Chains in Rural Development. *Environment and Planning A: Economy and Space* **35**:393–411.

Rucabado-Palomar T, Cuéllar-Padilla M. 2020. Short food supply chains for local food: a difficult path. *Renewable Agriculture and Food Systems* **35**:182–191.

Salvioni C, Henke R, Vanni F. 2020. The Impact of Non-Agricultural Diversification on Financial Performance: Evidence from Family Farms in Italy. *Sustainability* **12**:486.

- Savickienė J, Miceikienė A. 2018. Sustainable economic development assessment model for family farms. *Agricultural Economics* **64**:527–535.
- Schlich EH, Fleissner U. 2003. Comparison of Regional Energy Turnover with Global Food. *The International Journal of Life Cycle Assessment* **8**:252–252.
- Schwarz J. 2012. Eine Darstellung von Wirtschaftsweisen landwirtschaftlicher Familienbetriebe am Beispiel St. Georgen am Walde [MSc. Thesis]. Universität Wien, Wien.
- Šejnohová H, Hlaváčková, Jochymková K, Papoušková S, Válková T, Rádlová L. 2023. Statistická šetření ekologického zemědělství Základní statistické údaje (2022). ÚZEI, Brno.
- Sin A, Nowak C. 2014. Comparative Analysis of EAFRD's Measure 121 ("Modernization of agricultural holdings") Implementation in Romania and Poland. *Procedia Economics and Finance* **8**:678–682.
- Sklenicka P, Zouhar J, Trpáková I, Vlasák J. 2017. Trends in land ownership fragmentation during the last 230 years in Czechia, and a projection of future developments. *Land Use Policy* **67**:640–651.
- Slupina M, Dähler S, Klingholz R. 2017. Innovation aus Tradition: was land- und forstwirtschaftliche Familienbetriebe für die Stabilität und Entwicklung des ländlichen Raums leisten können. Berlin Institut für Bevölkerung und Entwicklung, Berlin.
- Statistisches Bundesamt. 2021. Wem gehört die Landwirtschaft? Bedeutung von Unternehmensgruppen erstmals untersucht. Destatis. Available from https://www.destatis.de/DE/Presse/Pressemitteilungen/2021/07/PD21_N047_41.html (accessed March 2024).
- Statistisches Bundesamt. 2023. Rund 7 800 landwirtschaftliche Betriebe weniger seit dem Jahr 2020. Destatis. Available from https://www.destatis.de/DE/Presse/Pressemitteilungen/2024/01/PD24_021_41.html (accessed March 2024).
- Statistisches Bundesamt. 2024. Landwirtschaftliche Betriebe. Statistisches Bundesamt. Available from https://www.destatis.de/DE/Themen/Branchen-Unternehmen/Landwirtschaft-Forstwirtschaft-Fischerei/Landwirtschaftliche-Betriebe/_inhalt.html (accessed April 2024).
- Státní pozemkový úřad. 2023. Státní pozemkový úřad navýší pachtovné za zemědělskou půdu. Změna se dotkne také minimálně 13 000 stávajících smluv. Státní pozemkový úřad. Available from <https://www.spucr.cz/tiskovy-servis/tiskove-zpravy/statni-pozemkovy-urad-navysi-pachtovne-za-zemedelskou-pudu-zmena-se-dotkne-take-minimalne-13-000-stavajicich-smluv.html> (accessed March 2024).

- Steininger M. 2010. Anpassungsfähigkeit landwirtschaftlicher Familienbetriebe im Vollerwerb im Ackerbaugesamt [MSc. Thesis]. Universität für Bodenkultur Wien, Wien.
- Suess-Reyes J, Fuetsch E. 2016. The future of family farming: A literature review on innovative, sustainable and succession-oriented strategies. *Journal of Rural Studies* **47**:117–140.
- Svobodová E, Redlichová R, Chmelíková G, Blažková I. 2022. Are the Agricultural Subsidies Based on the Farm Size Justified? Empirical Evidence from the Czech Republic. *Agriculture* **12**:1574.
- SZIF. 2022. Krátké dodavatelské řetězce. SZIF, Brno.
- SZIF. 2023. TISKOVÁ ZPRÁVA SZIF začal vydávat rozhodnutí na Podpory příjmu vázané na produkci (CIS). První rozhodnutí se týkají dojníc a telat masného typu. Rozhodnutí na další opatření CIS bude Fond vydávat do jara 2024, v tomto období rozdělí kolem 3 miliard mezi 18 726 uchazečů. SZIF. Available from https://www.szif.cz/cs/CmDocument?rid=%2Fapa_anon%2Fcs%2Fzpravy%2Fzpravy_o_fondu%2Ftiskove_zpravy%2F1701766825340.pdf (accessed March 2024).
- SZIF. 2024. Investice do zpracování zemědělských produktů (34.73). SZIF. Available from <https://www.szif.cz/cs/szp23-investice-zzp> (accessed March 2024).
- Toader M, Roman GV. 2015. Family Farming – Examples for Rural Communities Development. *Agriculture and Agricultural Science Procedia* **6**:89–94.
- Toulmin C, Gueye B. 2003. Transformations in West African Agriculture and the role of Family Farms. International Institute for Environment and Development, London.
- Uematsu H, Mishra AK. 2011. Use of Direct Marketing Strategies by Farmers and Their Impact on Farm Business Income. *Agricultural and Resource Economics Review* **40**:1–19.
- Ústav zemědělské ekonomiky a informací. 2023. Zpráva o stavu zemědělství ČR za rok 2022. Ministerstvo zemědělství. Available from https://eagri.cz/public/portal/-a13705---oY9VUfAI/zelena-zprava-2022?_linka=a449533 (accessed February 2024).
- van der Meulen HAB, Dolman MA, Jager JH, Venema GS, editors. 2014. The impact of farm size on sustainability of Dutch dairy farms. *International Journal of Agricultural Management* **3**:119–123.
- van Vliet JA, Schut AGT, Reidsma P, Descheemaeker K, Slingerland M, van de Ven GWJ, Giller KE. 2015. De-mystifying family farming: Features, diversity and trends across the globe. *Global Food Security* **5**:11–18.
- Vasylieva N, James H. 2020. Prospects of family farming: Ukrainian vs EU experience. *Journal of International Studies* **13**:129–142.

- Vavřina J, Basovníková M. 2016. Competitiveness of Family Farms in the Czech Republic in the Context of EU Common Agricultural Policy 2014+. *Acta Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendelianae Brunensis* **63**:2171–2178.
- VÚMOP. 2022. eKatalog BPEJ. eKatalog BPEJ. Available from <https://bpej.vumop.cz/21901> (accessed April 2024).
- VÚMOP. 2024. Půda v mapách. VÚMOP. Available from <https://mapy.vumop.cz/> (accessed April 2024).
- Wuepper D, Wimmer S, Sauer J. 2020. Is small family farming more environmentally sustainable? Evidence from a spatial regression discontinuity design in Germany. *Land Use Policy* **90**:104360.
- Zagata L, Lošťák M, Swain N. 2019. Family Farm Succession of the First Post-Socialist Generation in the Czech Republic. *Eastern European Countryside* **25**:9–35.
- Zagata L, Sutherland L-A. 2015. Deconstructing the ‘young farmer problem in Europe’: Towards a research agenda. *Journal of Rural Studies* **38**:39–51.
- Zegar JS. 2023. Transformation of Family Farming in the Second Decade of the 21 Century. *Zagadnienia Ekonomiki Rolnej* **374**:1–19.
- Žibert M, Prevolšek B, Pažek K, Rozman Č, Škraba A. 2022. Developing a diversification strategy of non-agricultural activities on farms using system dynamics modelling: a case study of Slovenia. *Kybernetes* **51**:33–56.

9 Samostatné přílohy

Příloha č.1 – Rozhovor s farmou č.1

1. Jaké jsou největší výzvy, se kterými se vaše rodinná farma potýká? Jaké faktory ovlivňují váš rozvoj a udržitelnost?

Odstát tlaku developerů a překupníků zemědělské půdy na vlastníky pozemků, aby se v našem regionu udrželo zemědělství.

2. Jaké přínosy vidíte ve svém rozhodnutí provozovat rodinnou farmu? Co vás motivovalo k tomu, abyste se věnovali zemědělské činnosti?

Rodinná tradice a možnost nezávisle pracovat a rozvíjet vlastní firmu

3. Jaký je váš pohled na podporu ze strany veřejných institucí pro rodinné farmy? Jaké formy podpory jste v minulosti využili a jaký byl jejich vliv na váš rozvoj?

Podpora veřejných institucí je minimální nebo žádná, na náš rozvoj neměla vliv

4. Jak se vaše farma přizpůsobuje změnám v tržní poptávce po zemědělských produktech?

Podle nabídky cen, jejich výši nemůžeme neovlivnit

5. Jaký je váš přístup k udržitelnosti a ochraně životního prostředí ve vaší farmě? Jsou nějaké kroky, které podnikáte pro minimalizaci negativního dopadu na životní prostředí a zachování přírodních zdrojů?

Dodržujeme zákony a nařízení „Společné zemědělské politiky“

6. Spolupracujete s ostatními zemědělci a obyvateli ve vašem regionu?

Ano

7. Jaká je vaše spolupráce s místními institucemi? Případně jste členem nějaké organizace?

Udržíme dobré vztahy s obcemi v jejichž katastru hospodaříme, dle potřeby vypomáháme technikou (např. úprava skládky, úklid obcí, ochrana zeleně apod.)

8. Jaký je váš názor na výhody a výzvy spojené s půdou a jejím vlastnictvím ve vašem regionu? Jaké jsou vaše zkušenosti s přístupem k půdě pro rodinné farmy? (nájem x vlastnictví)

Převážná většina vlastníků pozemků, které máme pronajaty, má pouze ekonomický zájem

9. Jak hodnotíte stabilitu a budoucnost rodinných farem ve vašem regionu? Jaké vidíte perspektivy a příležitosti pro jejich rozvoj?

Zatím je situace dobrá, ale sílí tlak na omezování zemědělské výroby

10. Jakou velikost půdy zahrnuje vaše rodinná farma?
- a) Méně než 10 hektarů
 - b) 10-50 hektarů
 - c) 51-100 hektarů
 - d) 101-300 hektarů**
 - e) 301-500 hektarů
 - f) více než 500 hektarů
11. Jaký je hlavní druh produkce na vaší farmě?
- a) Rostlinná výroba**
 - b) živočišná výroba
 - c) kombinace rostlinné a živočišné výroby
12. Jakou formu prodeje preferujete pro vaše zemědělské produkty?
- a) Přímý prodej na farmě**
 - b) prodej prostřednictvím farmářských trhů
 - c) prodej do restaurací nebo
 - d) prodej do obchodních řetězců
 - e) další, uveďte:
13. Jaké podpůrné programy nebo dotace využíváte pro rozvoj vaší rodinné farmy?

Dotace SZIF: - Jednotná platba na plochu zemědělské půdy

- Platba pro zemědělce dodržující zemědělské postupy příznivé pro klima a životní prostředí

- Podpora na produkci cukrové řepy

14. Jaké jsou vaše hlavní trhy pro prodej vašich zemědělských produktů?
- a) Místní trh,
 - b) regionální trh,
 - c) národní trh nebo**
 - d) mezinárodní trh.**
15. Jak se na vaší farmě podílí mladší generace?
- a) Jsou aktivní a plánují pokračovat v rodinné tradici**
 - b) mají omezený zájem o farmu,
 - c) nejsou zainteresováni nebo
 - d) nemáme mladší generaci na farmě.
16. Jaký je váš názor na politickou a legislativní podporu rodinných farem? Jaké změny byste přivítali ve vládních politikách a regulacích, které by mohly pomoci rozvoji rodinných farem?

Podpora od státu je velmi malá, naopak se zvyšuje administrativa, regulace vstupů a nařízení omezující podporu zemědělství. Absence zemědělsky vzdělaných lidí v čele Ministerstva zemědělství. Navyšování zdanění a byrokracie je porušení vládních slibů.

Příloha č.2 – rozhovor s farmou č.2

1. Jaké jsou největší výzvy, se kterými se vaše rodinná farma potýká? Jaké faktory ovlivňují váš rozvoj a udržitelnost?

Výkupní cena pěstovaných komodit. Vysoké vstupy (nájemné, hnojiva, postřiky atd.)

2. Jaké přínosy vidíte ve svém rozhodnutí provozovat rodinnou farmu? Co vás motivovalo k tomu, abyste se věnovali zemědělské činnosti?

Nevím prostě jsem do toho šel. V našem rodu je zemědělství od jak tě živa.

3. Jaký je váš pohled na podporu ze strany veřejných institucí pro rodinné farmy? Jaké formy podpory jste v minulosti využili a jaký byl jejich vliv na váš rozvoj?

Asi žádné.

4. Jak se vaše farma přizpůsobuje změnám v tržní poptávce po zemědělských produktech?

Vždy se bohužel musí člověk podřídít trhu, tedy spíše nákupčím v řetězcích.

5. Jaký je váš přístup k udržitelnosti a ochraně životního prostředí ve vaší farmě? Jsou nějaké kroky, které podnikáte pro minimalizaci negativního dopadu na životní prostředí a zachování přírodních zdrojů?

Samozřejmě že se člověk snaží šetřit životní prostředí. Jelikož splňuji certifikát globalgap, tak udržitelnosti životního prostředí, nemá člověk problém.

6. Spolupracujete s ostatními zemědělci a obyvateli ve vašem regionu? *Ano*
7. Jaká je vaše spolupráce s místními institucemi? Případně jste členem nějaké organizace?

Jsme členy odbytového družstva Litozel.

8. Jaký je váš názor na výhody a výzvy spojené s půdou a jejím vlastnictvím ve vašem regionu? Jaké jsou vaše zkušenosti s přístupem k půdě pro rodinné farmy? (nájem x vlastnictví)

Vlastní půda určitě má výhody. Náš podnik bohužel většinu půdy má v pachtu.

9. Jak hodnotíte stabilitu a budoucnost rodinných farem ve vašem regionu? Jaké vidíte perspektivy a příležitosti pro jejich rozvoj?

Jsme malý podnik, takže výhody zatím nic moc. Stabilita také. Do budoucna možná budou mít malé podniky nějaké výhody.

10. Jakou velikost půdy zahrnuje vaše rodinná farma?
 - a) Méně než 10 hektarů

- b) 10-50 hektarů
- c) 51-100 hektarů
- d) 101-300 hektarů
- e) 301-500 hektarů
- f) více než 500 hektarů

11. Jaký je hlavní druh produkce na vaší farmě?

- a) Rostlinná výroba
- b) živočišná výroba
- c) kombinace rostlinné a živočišné výroby

12. Jakou formu prodeje preferujete pro vaše zemědělské produkty?

- a) Přímý prodej na farmě
- b) prodej prostřednictvím farmářských trhů
- c) prodej do restaurací nebo
- d) prodej do obchodních řetězců PŘES PROSTŘEDNÍKA
- e) další, uveďte:

13. Jaké podpůrné programy nebo dotace využíváte pro rozvoj vaší rodinné farmy?

IPZ, PRV, CELOFAREMNÍ EKOPLATBU, BISS, AEKO,

14. Jaké jsou vaše hlavní trhy pro prodej vašich zemědělských produktů?

- a) Místní trh,
- b) regionální trh,
- c) národní trh nebo
- d) mezinárodní trh.

15. Jak se na vaší farmě podílí mladší generace?

- a) Jsou aktivní a plánují pokračovat v rodinné tradici,
- b) mají omezený zájem o farmu,
- c) nejsou zainteresováni nebo
- d) nemáme mladší generaci na farmě.

16. Jaký je váš názor na politickou a legislativní podporu rodinných farem? Jaké změny byste přivítali ve vládních politikách a regulacích, které by mohly pomoci rozvoji rodinných farem?

Legislativní podporu? Jak by řekl můj otec papečtější než papež. Státní úředník při kontrole veš v kožichu. Vláda by měla malým podnikům zjednodušit administrativu a né valit jeden papír za druhým. Dnes je český zemědělec, aby pořád seděl v kanceláři a dělal tabulky, a ne aby se staral o pole.

Příloha č.3 – rozhovor s farmou č. 3

1. Jaké jsou největší výzvy, se kterými se vaše rodinná farma potýká? Jaké faktory ovlivňují váš rozvoj a udržitelnost?

Jako nejvýznamnější v negativním smyslu vidím vysoké vstupní ceny a náklady (na postřiky, prášky, hnojiva a osivo)

2. Jaké přínosy vidíte ve svém rozhodnutí provozovat rodinnou farmu? Co vás motivovalo k tomu, abyste se věnovali zemědělské činnosti?

Po pravdě a ve skutečnosti, nás k tomu vedlo asi to, že pozemky vlastníme, nechceme je ani pronajímat a ani prodávat, bereme je jako rodinné dědictví.

3. Jaký je váš pohled na podporu ze strany veřejných institucí pro rodinné farmy? Jaké formy podpory jste v minulosti využili a jaký byl jejich vliv na váš rozvoj?

Dle mého názoru by podpora mohla být větší, myslím si, že by přístup a podpora farem mohla být od státu ještě lepší. Využíváme pouze přímých státních dotací na každý 1ha půdy.

4. Jak se vaše farma přizpůsobuje změnám v tržní poptávce po zemědělských produktech?

Vždy se snažíme, aby vstupní náklady nepřevyšovali zisk, takže se i stane, že např. místo obilí zasejeme jen nějaké zelené hnojivo na zaorání.

5. Jaký je váš přístup k udržitelnosti a ochraně životního prostředí ve vaší farmě? Jsou nějaké kroky, které podnikáte pro minimalizaci negativního dopadu na životní prostředí a zachování přírodních zdrojů?

Jediné, co mě teď napadá, je asi omezení použití postřiků.

6. Spolupracujete s ostatními zemědělci a obyvateli ve vašem regionu?

Ano.

7. Jaká je vaše spolupráce s místními institucemi? Případně jste členem nějaké organizace?

Nespolupracuji. Ne.

8. Jaký je váš názor na výhody a výzvy spojené s půdou a jejím vlastnictvím ve vašem regionu? Jaké jsou vaše zkušenosti s přístupem k půdě pro rodinné farmy? (nájem x vlastnictví)

Plno lidí, které znám a které hospodaří v našem okolí to mají podobně jako my, půdu vlastní po předcích. Vlastníci, kteří půdu pronajímají větším společnostem, už většinou pozemky koupili anebo s ní mají jiné záměry.

9. Jak hodnotíte stabilitu a budoucnost rodinných farem ve vašem regionu? Jaké vidíte perspektivy a příležitosti pro jejich rozvoj?

Nedokáži říct, v dnešní době je myslím dost složité obstát a udržet se.

10. Jakou velikost půdy zahrnuje vaše rodinná farma?

- a) Méně než 10 hektarů
- b) 10-50 hektarů**
- c) 51-100 hektarů
- d) 101-300 hektarů
- e) 301-500 hektarů
- f) více než 500 hektarů

11. Jaký je hlavní druh produkce na vaší farmě?

- a) Rostlinná výroba**
- b) živočišná výroba
- c) kombinace rostlinné a živočišné výroby

12. Jakou formu prodeje preferujete pro vaše zemědělské produkty?

- a) Přímý prodej na farmě
- b) prodej prostřednictvím farmářských trhů
- c) prodej do restaurací nebo
- d) prodej do obchodních řetězců
- e) další, uveďte: **převážně pěstujeme obilí, takže výkupna obilí ZZN**

13. Jaké podpůrné programy nebo dotace využíváte pro rozvoj vaší rodinné farmy?

Přímá státní dotace na 1 ha.

14. Jaké jsou vaše hlavní trhy pro prodej vašich zemědělských produktů?

- a) Místní trh,
- b) regionální trh,
- c) národní trh nebo**
- d) mezinárodní trh.

15. Jak se na vaší farmě podílí mladší generace?

- a) Jsou aktivní a plánují pokračovat v rodinné tradici,
- b) mají omezený zájem o farmu,**
- c) nejsou zainteresováni nebo
- d) nemáme mladší generaci na farmě.

16. Jaký je váš názor na politickou a legislativní podporu rodinných farem? Jaké změny byste přivítali ve vládních politikách a regulacích, které by mohly pomoci rozvoji rodinných farem?

Již jsem to zmiňovala, ale podpora by mohla být větší, ocenila bych od politiků a legislativy snahu o naši samostatnost týkající se produkce jak v rostlinné výrobě, tak v živočišné.

Příloha č. 4 – rozhovor s farmou č.4

1. Jaké jsou největší výzvy, se kterými se vaše rodinná farma potýká? Jaké faktory ovlivňují váš rozvoj a udržitelnost?

Jako největší výzvu vidíme konkurenci mezi zemědělci v okolí. Jako faktor, který ovlivňuje náš rozvoj a udržitelnost jsou lidské zdroje – resp. kvalitní pracovní síla, které je v zemědělství málo.

2. Jaké přínosy vidíte ve svém rozhodnutí provozovat rodinnou farmu? Co vás motivovalo k tomu, abyste se věnovali zemědělské činnosti?

My, stejně jako zemědělství všeobecně se stále posouvá k dokonalosti a preciznosti. Celoživotní zkušenosti se zemědělstvím a pokračování rodinné tradice.

3. Jaký je váš pohled na podporu ze strany veřejných institucí pro rodinné farmy? Jaké formy podpory jste v minulosti využili a jaký byl jejich vliv na váš rozvoj?

Podpora v zemědělství je většina ve formě dotací, které jsou čím dál více zaměřené environmentálně (úhory, zatravněné pásy okolo vody), což je proti zemědělsky udržitelné činnosti. Naopak dotace (SAPS, PRV) by měly být na to, co farmář v rozumné míře použití agrochemie vypěstuje a hlavně sklídí a nedostávat peníze za neobhospodařování půdy. Pouze dotace na půdu, pěstování velmi pracné zeleniny a na stroje.

4. Jak se vaše farma přizpůsobuje změnám v tržní poptávce po zemědělských produktech?

Tržní poptávka v rámci pěstování zeleniny se nemění, jako přerušovače zeleniny se používají obiloviny (pšenice, ječmen, občas žito) a u těchto plodin se poptávka ve výkypech rovněž nemění.

5. Jaký je váš přístup k udržitelnosti a ochraně životního prostředí ve vaší farmě? Jsou nějaké kroky, které podnikáte pro minimalizaci negativního dopadu na životní prostředí a zachování přírodních zdrojů?

Střídání plodin s vhodnou přípravou na setí a sadbu, do osevního sledu vkládání vhodné meziplodiny v rámci zeleného hnojení.

6. Spolupracujete s ostatními zemědělci a obyvateli ve vašem regionu?

Občas je z okolí nějaký „brigádník“, jinak jsme soběstačná farma, která nespolupracuje s jinou farmou.

7. Jaká je vaše spolupráce s místními institucemi? Případně jste členem nějaké organizace?

Nejsme ve spolupráci s žádnými organizacemi ani institucemi.

8. Jaký je váš názor na výhody a výzvy spojené s půdou a jejím vlastnictvím ve vašem regionu? Jaké jsou vaše zkušenosti s přístupem k půdě pro rodinné farmy? (nájem x vlastnictví)

Zhruba polovina obhospodařované výměry je ve vlastnictví farmy, zbytek propachtován. Výhoda vlastní půdy je velká, nelze na ni zrušit či změnit pachtovní smlouvu a nemusím se hádat s okolními zemědělci o jejich nároku při nové pachtovní smlouvě.

9. Jak hodnotíte stabilitu a budoucnost rodinných farem ve vašem regionu? Jaké vidíte perspektivy a příležitosti pro jejich rozvoj?

Stabilita a rozvoj rodinných farem záleží na každé farmě zvlášť. Pokud není soběstačná a nemá dostatek kvalitních zaměstnanců nemůže přežít v konkurenci. Každá farma dříve nebo později musí část své produkce prodávat ze dvora.

10. Jakou velikost půdy zahrnuje vaše rodinná farma?

- a) Méně než 10 hektarů
- b) 10-50 hektarů
- c) 51-100 hektarů**
- d) 101-300 hektarů
- e) 301-500 hektarů
- f) více než 500 hektarů

11. Jaký je hlavní druh produkce na vaší farmě?

- a) Rostlinná výroba**
- b) živočišná výroba
- c) kombinace rostlinné a živočišné výroby

12. Jakou formu prodeje preferujete pro vaše zemědělské produkty?

- a) Přímý prodej na farmě**
- b) prodej prostřednictvím farmářských trhů
- c) prodej do restaurací nebo
- d) prodej do obchodních řetězců
- e) další, uveďte:

13. Jaké podpůrné programy nebo dotace využíváte pro rozvoj vaší rodinné farmy?

Jen přímé dotace z EU na půdu

14. Jaké jsou vaše hlavní trhy pro prodej vašich zemědělských produktů?

- a) Místní trh,
- b) regionální trh,**
- c) národní trh nebo
- d) mezinárodní trh.

15. Jak se na vaší farmě podílí mladší generace?

- a) Jsou aktivní a plánují pokračovat v rodinné tradici,**
- b) mají omezený zájem o farmu,
- c) nejsou zainteresováni nebo
- d) nemáme mladší generaci na farmě.
- e)

16. Jaký je váš názor na politickou a legislativní podporu rodinných farem? Jaké změny byste přivítali ve vládních politikách a regulacích, které by mohly pomoci rozvoji rodinných farem?

Jak už jsem psal výše, dotace (SAPS, PRV) by měly být na to, co farmář v rozumné míře použití agrochemie vypěstuje, a hlavně sklídí a nedostávat peníze za neobhospodařování půdy. Dostupnější podpory na nakoupení nových kvalitních strojů. Pro udržitelnost farem méně byrokracie, přijde mi, že dnes je zemědělství hlavně o tom, jak to napíšu, než co vypěstuji.

Příloha č. 5 – rozhovor s farmou č. 5

1. Jaké jsou největší výzvy, se kterými se vaše rodinná farma potýká? Jaké faktory ovlivňují váš rozvoj a udržitelnost?

Nedostatečná dostupnost pracovní síly + neochota pracovat v tomto odvětví (z důvodu prašnosti, hluku, venkovního prostředí, rozmanitosti počasí, těžká ruční práce). Zvyšující se náklady na vstupy ovlivňují rozvoj + zákazníci nejsou ochotni platit vyšší ceny za nabízený produkt. Starší generace na našem statku bohužel není ochotná změnit zaseté postupy a moderně se rozvíjet za cenu vyšší pracnosti.

2. Jaké přínosy vidíte ve svém rozhodnutí provozovat rodinnou farmu? Co vás motivovalo k tomu, abyste se věnovali zemědělské činnosti?

Rodinná tradice, poslední generace neměla v podstatě na výběr přestat – jsem v tom od malička a tak jsem pokračoval.

3. Jaký je váš pohled na podporu ze strany veřejných institucí pro rodinné farmy? Jaké formy podpory jste v minulosti využili a jaký byl jejich vliv na váš rozvoj?

Využíváme dotace na plochu. Jiné dotace např. dle strojů, plodiny či lesy/louky nevyužíváme. Vliv dotace je minimální, částka nepokryje skoro žádné náklady (např. naftu na rok).

4. Jak se vaše farma přizpůsobuje změnám v tržní poptávce po zemědělských produktech?

Pouze přizpůsobení cenové hladiny ve vlastním obchodě. Naopak byla zrušeno pěstování více druhů zeleniny (zelí, pórek, petržel apod.).

5. Jaký je váš přístup k udržitelnosti a ochraně životního prostředí ve vaší farmě? Jsou nějaké kroky, které podnikáte pro minimalizaci negativního dopadu na životní prostředí a zachování přírodních zdrojů?

Snažíme se používat co nejmenší množství chemických postřiků a využíváme organických hnojiv, pokud jsou dostupné + zelené hnojení ve formě meziplodin.

6. Spolupracujete s ostatními zemědělci a obyvateli ve vašem regionu?

Ano, ale pouze v rozsahu nákupu a následného prodeje cibule a česneku pro rozšíření sortimentu pro naše zákazníky. Další forma spolupráce s jinými zemědělci není vykonávána.

7. Jaká je vaše spolupráce s místními institucemi? Případně jste členem nějaké organizace?

Nespolupracujeme s místními institucemi ani nejsme členy organizací.

8. Jaký je váš názor na výhody a výzvy spojené s půdou a jejím vlastnictvím ve vašem regionu? Jaké jsou vaše zkušenosti s přístupem k půdě pro rodinné farmy? (nájem x vlastnictví)

Výhodou je kvalitní polabská půda a závlaha z Labe. Výzvy jsou ve formě udržení pozemků ve vlastním majetku (např. žádosti o výkup na silnice a tím jejich kompletní degradace do budoucna či skupování půdy překupníky z realitních kanceláří/velkými zemědělskými podniky). Největší výzvou tak je udržet zemědělství v této oblasti „na živu“.

Pokud je půda ve vlastnictví, jedná se o jistotu, že můžeme dopěstovat zasazené nebo zaseté plodiny, můžeme plánovat s touto půdou do budoucna a nemusíme mít obavy z neočekávané ztráty půdy.

9. Jak hodnotíte stabilitu a budoucnost rodinných farem ve vašem regionu? Jaké vidíte perspektivy a příležitosti pro jejich rozvoj?

Naše oblast Polabí je pro zemědělství (zejména pěstování zeleniny) tradiční, a proto si myslím, že budoucnost rodinných farem v této oblasti bude vesměs pozitivní, pokud nebudou skoupeny velkými podniky a zároveň budou mladší generace, které v tomto směru budou pokračovat. Zároveň nesmí být plochy nevratně zastaveny průmyslovými podniky či halami a sklady, jak je čím dál běžnější v blízkosti Prahy.

10. Jakou velikost půdy zahrnuje vaše rodinná farma?

- a) Méně než 10 hektarů
- b) 10-50 hektarů
- c) 51-100 hektarů**
- d) 101-300 hektarů
- e) 301-500 hektarů
- f) více než 500 hektarů

11. Jaký je hlavní druh produkce na vaší farmě?

- a) Rostlinná výroba**
- b) živočišná výroba
- c) kombinace rostlinné a živočišné výroby

12. Jakou formu prodeje preferujete pro vaše zemědělské produkty?

- a) Přímý prodej na farmě**
- b) prodej prostřednictvím farmářských trhů
- c) prodej do restaurací nebo
- d) prodej do obchodních řetězců
- e) další, uveďte: + vlastní farmářská prodejna**

13. Jaké podpůrné programy nebo dotace využíváte pro rozvoj vaší rodinné farmy?

Viz bod 3)

14. Jaké jsou vaše hlavní trhy pro prodej vašich zemědělských produktů?

- a) Místní trh,
- b) regionální trh,**
- c) národní trh,

d) mezinárodní trh.

15. Jak se na vaší farmě podílí mladší generace?

- a) Jsou aktivní a plánují pokračovat v rodinné tradici,
- b) mají omezený zájem o farmu,**
- c) nejsou zainteresováni nebo
- d) nemáme mladší generaci na farmě.

16. Jaký je váš názor na politickou a legislativní podporu rodinných farem? Jaké změny byste přivítali ve vládních politikách a regulacích, které by mohly pomoci rozvoji rodinných farem?

O toto téma se vyloženě nezajímám, tedy nevím. Například mne zaujalo, že menší farmy by mohly dostávat vyšší dotace, ale jelikož se jedná také o vyšší byrokratickou zátěž, nevyplatí se mi toto řešit a nemám na to čas.

Příloha č. 6 – rozhovor s farmou č.6

1. Jaké jsou největší výzvy, se kterými se vaše rodinná farma potýká? Jaké faktory ovlivňují váš rozvoj a udržitelnost?

Nedostatek tuzemských pracovních sil a jejich neochota přizpůsobit se potřebám práce v zemědělství.

2. Jaké přínosy vidíte ve svém rozhodnutí provozovat rodinnou farmu? Co vás motivovalo k tomu, abyste se věnovali zemědělské činnosti?

Chtěli jsme zachránit majetek, který byl rodině ukraden před úplným zničením.

3. Jaký je váš pohled na podporu ze strany veřejných institucí pro rodinné farmy? Jaké formy podpory jste v minulosti využili a jaký byl jejich vliv na váš rozvoj?

Využíváme podporu pojištění a dotace úroků u PGRLF. Vůbec nevyužíváme PRV od SZIF

4. Jak se vaše farma přizpůsobuje změnám v tržní poptávce po zemědělských produktech?

Není příjemné, že v podstatě není moc co pěstovat, aby byl slušný předpoklad, že se to prodá za rozumnou cenu. Umíme a pěstujeme pšenici, řepku a mák.

5. Jaký je váš přístup k udržitelnosti a ochraně životního prostředí ve vaší farmě? Jsou nějaké kroky, které podnikáte pro minimalizaci negativního dopadu na životní prostředí a zachování přírodních zdrojů?

Udržujeme remízky a meze stávající, pomáháme obci s tvorbou nových výsadeb a tůň.

6. Spolupracujete s ostatními zemědělci a obyvateli ve vašem regionu?

Jsme členem Odbytového družstva LITAZEL, které obchoduje se zeleninou. Částečně spolupracují s okolními zemědělci.

7. Jaká je vaše spolupráce s místními institucemi? Případně jste členem nějaké organizace?

Jsme členem MAS Vyhlídka, spolupracujeme hlavně s obecním úřadem Hlavenec.

8. Jaký je váš názor na výhody a výzvy spojené s půdou a jejím vlastnictvím ve vašem regionu? Jaké jsou vaše zkušenosti s přístupem k půdě pro rodinné farmy? (nájem x vlastnictví)

Snažíme se mít více půdy ve vlastnictví, abychom byli chráněni před pokusy skoupit půdu a následně ji velmi draze pronajmout komukoliv, kdo dá nejvíc. V současnosti máme ve vlastnictví asi 35 % obdělávaných ploch.

9. Jak hodnotíte stabilitu a budoucnost rodinných farem ve vašem regionu? Jaké vidíte perspektivy a příležitosti pro jejich rozvoj?

Ty stávající farmy mají slušnou budoucnost, když zvládnou generační obměnu.

10. Jakou velikost půdy zahrnuje vaše rodinná farma?
- a) Méně než 10 hektarů
 - b) 10-50 hektarů
 - c) 51-100 hektarů
 - d) 101-300 hektarů**
 - e) 301-500 hektarů
 - f) více než 500 hektarů
11. Jaký je hlavní druh produkce na vaší farmě?
- a) Rostlinná výroba**
 - b) živočišná výroba
 - c) kombinace rostlinné a živočišné výroby
12. Jakou formu prodeje preferujete pro vaše zemědělské produkty?
- a) Přímý prodej na farmě**
 - b) prodej prostřednictvím farmářských trhů**
 - c) prodej do restaurací nebo
 - d) prodej do obchodních řetězců
 - e) další, uveďte: Obiloviny a olejniny přes prostředníka do Německa
13. Jaké podpůrné programy nebo dotace využíváte pro rozvoj vaší rodinné farmy?

PGRLF výše zmíněné, SAPS a základní ekoplátbu

14. Jaké jsou vaše hlavní trhy pro prodej vašich zemědělských produktů?
- a) Místní trh,
 - b) regionální trh,
 - c) národní trh nebo
 - d) mezinárodní trh.**
15. Jak se na vaší farmě podílí mladší generace?
- a) Jsou aktivní a plánují pokračovat v rodinné tradici,
 - b) mají omezený zájem o farmu,**
 - c) nejsou zainteresováni nebo
 - d) nemáme mladší generaci na farmě.
16. Jaký je váš názor na politickou a legislativní podporu rodinných farem? Jaké změny byste přivítali ve vládních politikách a regulacích, které by mohly pomoci rozvoji rodinných farem?

Přivítal bych zastropování dotací na podnik. Velké podniky nad 5 000 ha nemají žádný zájem na životě na venkově a v obcích, kde podnikají.

Příloha č.7 – rozhovor s farmou č.7

1. Jaké jsou největší výzvy, se kterými se vaše rodinná farma potýká? Jaké faktory ovlivňují váš rozvoj a udržitelnost?

Nejasná perspektiva, nesmyslná byrokracie, nedostatek pracovní síly.

2. Jaké přínosy vidíte ve svém rozhodnutí provozovat rodinnou farmu? Co vás motivovalo k tomu, abyste se věnovali zemědělské činnosti?

Rodinná tradice, neochota být v zaměstnaneckém poměru, možnost řídit svůj život a pracovat s lidmi, které mám rád.

3. Jaký je váš pohled na podporu ze strany veřejných institucí pro rodinné farmy? Jaké formy podpory jste v minulosti využili a jaký byl jejich vliv na váš rozvoj?

Neuvědomuji si, že by byly některé podpory cíleny přímo na rodinné farmy. Můj otec šel do předčasného zemědělského důchodu. Myslím si, že by stát měl tento typ podnikání podporovat z mnoha důvodů, ale nejsem samozřejmě nestranný.

4. Jak se vaše farma přizpůsobuje změnám v tržní poptávce po zemědělských produktech?

Prací. Hledáme nové odběratele a nové cesty odbytu.

5. Jaký je váš přístup k udržitelnosti a ochraně životního prostředí ve vaší farmě? Jsou nějaké kroky, které podnikáte pro minimalizaci negativního dopadu na životní prostředí a zachování přírodních zdrojů?

Snažíme se hospodařit tak abychom se co nejšetrněji chovali k půdě a snažíme se aby naše hospodaření neničilo prostředí, ve kterém žijeme. Týká se to především nakládání s pesticidy a ochrany vody a půdy.

6. Spolupracujete s ostatními zemědělci a obyvateli ve vašem regionu?

Ano.

7. Jaká je vaše spolupráce s místními institucemi? Případně jste členem nějaké organizace?

Bezproblémová. Jsem zastupitel obce, honební starosta, člen mysliveckého spolku a fotbalového klubu.

8. Jaký je váš názor na výhody a výzvy spojené s půdou a jejím vlastnictvím ve vašem regionu? Jaké jsou vaše zkušenosti s přístupem k půdě pro rodinné farmy? (nájem x vlastnictví)

S půdou at' nakládá její vlastník podle svého uvážení.

9. Jak hodnotíte stabilitu a budoucnost rodinných farem ve vašem regionu? Jaké vidíte perspektivy a příležitosti pro jejich rozvoj?

Poslední dobou se v budoucnosti nevyznám. Jedno vím ale celkem jistě, že dokud nás zase někdo nerozkulačí, tak tu budeme.

10. Jakou velikost půdy zahrnuje vaše rodinná farma?

- a) Méně než 10 hektarů
- b) 10-50 hektarů
- c) 51-100 hektarů
- d) 101-300 hektarů**
- e) 301-500 hektarů
- f) více než 500 hektarů

11. Jaký je hlavní druh produkce na vaší farmě?

- a) Rostlinná výroba**
- b) živočišná výroba
- c) kombinace rostlinné a živočišné výroby

12. Jakou formu prodeje preferujete pro vaše zemědělské produkty?

- a) Přímý prodej na farmě
- b) prodej prostřednictvím farmářských trhů
- c) prodej do restaurací nebo
- d) prodej do obchodních řetězců
- e) další, uveďte: Děláme všechny

13. Jaké podpůrné programy nebo dotace využíváte pro rozvoj vaší rodinné farmy?

PGRLF, podpora pojištění, odbytové organizace, PRV.

14. Jaké jsou vaše hlavní trhy pro prodej vašich zemědělských produktů?

- a) Místní trh,**
- b) regionální trh,**
- c) národní trh nebo
- d) mezinárodní trh.

15. Jak se na vaší farmě podílí mladší generace?

- a) **Jsou aktivní a plánují pokračovat v rodinné tradici,**
- b) mají omezený zájem o farmu,
- c) nejsou zainteresováni nebo
- d) nemáme mladší generaci na farmě.

16. Jaký je váš názor na politickou a legislativní podporu rodinných farem? Jaké změny byste přivítali ve vládních politikách a regulacích, které by mohly pomoci rozvoji rodinných farem?

Myslím, že je to rozumnější než podporovat někoho, kdo k místu kde podniká nemá žádný, nebo malý vztah. Ale podle mého by stačilo, kdyby nás stát přestal zatěžovat přebujelou byrokracií a jeho úředníci nechali náš život na nás.

1. Jaké jsou největší výzvy, se kterými se vaše rodinná farma potýká? Jaké faktory ovlivňují váš rozvoj a udržitelnost?

Je to nedostatek času, takže i pracovní síly. Především pak někoho, kdo by byl schopný umět traktorem a ochotný pracovat na poli. To zároveň zásadně ovlivňuje náš další rozvoj.

Snažím se z toho důvodu co nejvíce zaměřovat na mechanizaci a tím i efektivitu všech našich procesů.

2. Jaké přínosy vidíte ve svém rozhodnutí provozovat rodinnou farmu? Co vás motivovalo k tomu, abyste se věnovali zemědělské činnosti?

Přínos je především atmosféra celého týmu. To ovlivňuje motivaci nás všech, která nám pomůže zvednout se z postele i v 5 ráno za prudkého deště. Stejně si navlečeme gumáky a pláštěnky a jdeme se plácát v bahně. Protože se těšíme i jeden na druhého. Naše komunikace je zároveň upřímná a vím, že se na lidi ve svém týmu můžu spolehnout.

K zemědělské činnosti mě zavedla spousta okolností. Nakonec jsem se prostě asi jen vrátila ke svým kořenům a rozeběhla něco, co mi dávalo a dává největší smysl.

3. Jaký je váš pohled na podporu ze strany veřejných institucí pro rodinné farmy? Jaké formy podpory jste v minulosti využili a jaký byl jejich vliv na váš rozvoj?

Bohužel jsem nezaregistrovala žádné formy podpor veřejných institucí pro rodinné farmy.

Využila jsem dotace v rámci Jednotné žádosti (na plochu, plodiny s velmi vysokou a vysokou pracností, bílkovinné plodiny, mladého zemědělce) a dále podporu v rámci PRV na nákup traktoru s čelním nakladačem. Nákup traktoru nám pomohl velmi. Především pro možnost větší preciznosti při práci.

Co se Jednotné žádosti týče (ale vlastně i jiných dotací, včetně té na traktor) vnímám spíše, že mi úředníci hází klacky pod nohy a snaží se, abych nedostala nic případně co nejméně. Jde pro mě o velmi náročný byrokratický proces, nad kterým strávím spoustu času a nervů. Uvažuji o tom, že už Jednotnou žádost příští sezónu podávat nebudu.

4. Jak se vaše farma přizpůsobuje změnám v tržní poptávce po zemědělských produktech?

Máme nastavený svůj sortiment pro svou cílovou skupinu. Náš sortiment čítá přes 55 druhů zeleniny, bylinek a jedlých květů. Je na poměry českých farem tedy velice obsáhlý. Nové produkty pěstujeme a zkoušíme na náš vlastní popud, ze své vlastní zvědavosti. Nemám pocit, že se v tomto někomu musíme přizpůsobovat. Snažím se být sama od sebe o pár kroků napřed, sledovat trendy a zkoušet pěstovat nové netradiční ale i staré, téměř zapomenuté druhy či odrůdy.

5. Jaký je váš přístup k udržitelnosti a ochraně životního prostředí ve vaší farmě? Jsou nějaké kroky, které podnikáte pro minimalizaci negativního dopadu na životní prostředí a zachování přírodních zdrojů?

Na životní prostředí dbáme velmi. Nepoužíváme žádné chemické postřiky, které by nebylo možné použít v ekologickém zemědělství. Hnojíme organicky. Nakupujeme techniku tak, aby zbytečně neutilizovala půdu. Ale pokud je mokro, nevjíždíme s technikou do polí a vše z nich vynášíme ručně. Pomocí našich oveček udržujeme meze a remízky. Mycí technika je taktéž vybírána vždy tak, aby šetřila co nejvíce vodu. Používáme kapkovou závlahu, aby voda spadla přesně tam, kam má...

6. Spolupracujete s ostatními zemědělci a obyvateli ve vašem regionu?

Ano. Snažím se o spolupráci, ale mým přáním je spolupráce ještě prohloubit a přesunout i na ostatní zemědělce v okolí. Stejně tak s obyvateli. Pravidelně sponzoruji dětské tábory, dělám zdarma exkurze pro mateřské i základní školy, či prohlídky farmy. V naší obci pomáhám i v případě potřeby s technikou...

7. Jaká je vaše spolupráce s místními institucemi? Případně jste členem nějaké organizace?

S MAS nespolupracuji ani nejsem členem žádné místní aktivní skupiny. Spolupracuji jen s naší obcí, mateřskou a základní školou.

8. Jaký je váš názor na výhody a výzvy spojené s půdou a jejím vlastnictvím ve vašem regionu? Jaké jsou vaše zkušenosti s přístupem k půdě pro rodinné farmy? (nájem x vlastnictví)

Veškerá půda, na které hospodaříme je v našem osobním vlastnictví. Poslední sezónu, když více pracuji na propagaci mé farmy, se mi ozývají i majitelé jiné půdy v okolí se zájmem o její pronájem právě mě. A to na základě informací o mém přístupu k půdě. Půda pro mě znamená mnoho. Neobnovitelný zdroj a velké bohatství. Většina půdy v okolí je pronajímána větším zemědělským podnikům v okolí. Středně velké podniky v obci (kolem 30 hektarů) dělají i podle mého pohledu poněkud nekalý boj o pole. A různým intrikařením se snaží, aby někteří z vlastníku vypověděli pachtovní smlouvy se stávajícími podpachtovateli a uzavřeli novou s nimi.

Přístup a hospodaření na půdách, ať už ve vlastnictví daného farmáře či v nájmu, je ale podle mě velmi smutný pohled.

9. Jak hodnotíte stabilitu a budoucnost rodinných farem ve vašem regionu? Jaké vidíte perspektivy a příležitosti pro jejich rozvoj?

Většina z rodinných farem v mém okolí má již poměrně dlouhou tradici (10–30 let). My jsme v tomto nováčci (3 roky pod s.r.o.). Takže myslím, že to je poměrně stabilní. Obavy mám ovšem z toho, že někteří ze stávajících majitelů takových farem je nemají komu předat. To vidím z jejich pohledu jako hrozbu.

Příležitostí je jednoznačně posílení spolupráce mezi farmami v okolí.

10. Jakou velikost půdy zahrnuje vaše rodinná farma?

a) Méně než 10 hektarů

- b) 10-50 hektarů
- c) 51-100 hektarů
- d) 101-300 hektarů
- e) 301-500 hektarů
- f) více než 500 hektarů

11. Jaký je hlavní druh produkce na vaší farmě?

- a) Rostlinná výroba
- b) živočišná výroba
- c) kombinace rostlinné a živočišné výroby

12. Jakou formu prodeje preferujete pro vaše zemědělské produkty?

- a) Přímý prodej na farmě
- b) prodej prostřednictvím farmářských trhů
- c) prodej do restaurací nebo
- d) prodej do obchodních řetězců
- e) další, uveďte: mám všechny ze zmíněných odbytů a naprosto mi to vyhovuje (je to z mého pohledu velmi stabilní)

13. Jaké podpůrné programy nebo dotace využíváte pro rozvoj vaší rodinné farmy?

Program pro rozvoj venkova (dotace na traktor) a Jednotná žádost

14. Jaké jsou vaše hlavní trhy pro prodej vašich zemědělských produktů?

- a) Místní trh,
- b) regionální trh,
- c) národní trh nebo
- d) mezinárodní trh.

15. Jak se na vaší farmě podílí mladší generace?

- a) Jsou aktivní a plánují pokračovat v rodinné tradici, (mě je 25 let, moje malá neteř – 3 roky s námi zatím na poli tráví čas ráda :D)
- b) mají omezený zájem o farmu,
- c) nejsou zainteresováni nebo
- d) nemáme mladší generaci na farmě.

16. Jaký je váš názor na politickou a legislativní podporu rodinných farem? Jaké změny byste přivítali ve vládních politikách a regulacích, které by mohly pomoci rozvoji rodinných farem?

Upřímně nemám nastudovanou legislativu, která by se týkala vyloženě rodinných farem. Nemohu tedy odpovědět, zda je pro mě něco nedostačující.